

ശ്രീ
വിഷ്ണുപാദാഭികേശാൻത
വർണ്ണനസ്തോത്രം.

സ വൃ. ൧ ചൃ. ൦ ന. ൧

വ്യാഖ്യാതം,
പുലിയന്നൂർ എസ്. രാമയ്യർ.

ശ്രീ
വിഷ്ണുപാദാദികേശാൻത
വണ്ണനന്ദേശ്വരം.
സ വ്യംഖരനം

ജഗദ്ഗുരു; പരമഹംസപരിശ്രാജകാചാര്യ
ശ്രീമദ്ഭക്തദേവദാസപ്രണീതം.

വ്യാഖ്യാതാ,
പുലിയന്നൂർ എസ്. രാമയ്യർ.

ഒന്നുപതിപ്പ് കാപ്പി 1000.

“ശ്രീരാമവിലാസം” പ്രസ്സ്,
കൊല്ലം.

വില അണ വ.

1109.

പ്രസ്താവന.

“നാരായണായ നളിനായതലോചനായ
നാമാവശേഷിതമമാബലിവൈഭവായ
നാനാചരാചരവിധായകജന്മദേശ -
നാഭീപുടായ പുരുഷായ നമഃ പരസ്യേ.”

മഹാകവിസാർവ്വഭൗമനും കേരളസാഹിത്യചക്രവർത്തി
യുമായ ബ്രഹ്മശ്രീ ഉള്ളൂർ എസ്. പരമേശ്വരയ്യർവർകൾ
എം. എ; ബി. എൽ; എം. ആർ. ഏ. എസ്സി-ന്റെ അവ
താരികയ്ക്കു പുറമെ ഈ വ്യാഖ്യാനത്തിന് ഒരു പ്രസ്താവന
യുടെ ആവശ്യമില്ലെങ്കിലും ഇതിന്റെ ആഗമത്തെക്കുറിച്ച്
അല്പം പറയാനുള്ളതുകൊണ്ട് ചുരുങ്ങിയ പ്രസ്താവനചെയ്യ
ന്നതാണ്. ഇപ്പോൾ ആറുങ്ങൾ ഡിസ്ട്രിക്ട് മുൻസി
ഫ് ആയിരിക്കുന്ന ദേഹവും, ഇതിന്നുമുമ്പ് മിനച്ചൽ ഡി
സ്ട്രിക്ട് മുൻസിഫ് ആയിരുന്ന മഹാനും; ഒരു ഭഗവത്
ഭക്തനും ആയ ശ്രീമാൻ എം. രാമൻമേനോൻ അവർകൾ
ബി. എ; ബി. എൽ; പാലായിൽ ഇരുന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹ
ത്തെ എനിക്കും എന്നെ അദ്ദേഹത്തിനും പരിചയപ്പെടുന്ന
തിനിടയായി. പ്രസംഗവശാൽ “ശ്രീകൃഷ്ണകണ്ഠാമൃത”ത്തിനു
വിപുലമായ ഒരു ഭാഷാവ്യാഖ്യാനം എഴുതണമെന്ന് അദ്ദേ
ഹം എന്നോടാവശ്യപ്പെടുകയും ഒരു പുസ്തകം സംഭാവന

ചെയ്യുകയും ചെയ്തു. അന്നുമുതൽ അതിനു ഞാൻ ഉദ്യമിക്കുന്നുമുണ്ട്. അങ്ങനെയിരിക്കുമ്പോൾ ജഗത്ഗുരു ശ്രീമഹാകുറുഭഗവത്പാദരുടെ സ്തോത്രരത്നങ്ങളെപ്പറ്റിയും ഈ സ്തോത്രത്തെപ്പറ്റിയും പ്രസ്താവനയുണ്ടായി. ഒരു രണ്ടു പദ്യം ചൊല്ലിക്കേൾപ്പിച്ചപ്പോൾ ഇതിന്റെ വ്യാഖ്യാനം ഉടൻ എഴുതിത്തീർക്കണമെന്നാവശ്യപ്പെടുകയും അതനുസരിച്ച് യഥാമതി എഴുതിത്തീർക്കുകയും ചെയ്തു. മഹാകവി പറയുന്നതുപോലെ മലയാളികൾക്ക് ഇതു ഉപയോഗപ്പെടുന്ന പക്ഷം അവർ എന്റെ ആപ്തസൂത്രമായ മിസ്റ്റർ രാമൻ മേനോൻ കടപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു എന്ന് ആദ്യമായി പ്രസ്താവിക്കട്ടെ.

ഈ സ്തോത്രത്തിന്റെ പരിപൂർണ്ണമായ ഒരു ജ്ഞാനം വായനക്കാർക്കു നൽകുന്നതിനു കൃത്യാന്തരപരതന്ത്രമായ മഹാകവി അദ്ദേഹത്തിന്റെ വിലയേറിയ സമയം വ്യയം ചെയ്തതു കേരളീയരോടു് അദ്ദേഹത്തിനുള്ള കടമയാണെന്നു വേണമെങ്കിൽ പറയാം. എന്നാൽ ഏതാനും മാസക്കാലമായി ഈ വ്യാഖ്യാനം അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൈവശമാണിരുന്നിട്ടുള്ളതെന്നും, അദ്ദേഹം ഇതു ക്രമക്രമമായി പരിശോധിച്ച് ആവശ്യമുള്ള ഭിക്ഷകളിലെല്ലാം തിരുത്തിയിട്ടുണ്ടെന്നും, പല ഭാഗങ്ങളിലും ഒരുത്തമഗുരു വാത്സല്യശിഷ്യനെ എന്നപോലെ ഉപദേശിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും, ഈ അവതാരിക സൂക്ഷ്മമായി വായിക്കുന്നവരെ വേണ്ടതിൽ കൂടുതലായി എന്നെ പരിചയപ്പെടുത്തിയിട്ടുണ്ടെന്നും, ചിന്തിക്കുമ്പോൾ ആ മഹാകവിസാർവ്വഭൗമനോടു് എനിക്കുള്ള കൃതജ്ഞത പറഞ്ഞറിയിക്കുന്നതിനു ഞാൻ അശക്തനായി ഭവിക്കുന്നു.

അസ്സാദൃശമായ വാത്സല്യശിഷ്യന്മാരെ വേണ്ടതുപോലെ ഉപദേശിക്കുന്നതിനും കൈരളീഭഗവതിയെ സർവ്വലങ്കാരവിഭൂഷിതയാക്കുന്നതിനും സാക്ഷാൽ വിശ്വപാദനായ വിശ്വേശ്വരൻ അദ്ദേഹത്തിന് അനുഗ്രഹം നൽകുമാറാകട്ടെ.

ചുരുങ്ങിയസമയത്തിനിടയിൽ ഈ പുസ്തകം ഇത്രയും വൃത്തിയായി അച്ചടിച്ചതന്ന് കൊല്ലം 'ശ്രീരാമവിലാസം' പ്രസ്സ് മാനേജർമാർക്കോട് എനിക്കുള്ള കൃതജ്ഞതയേയും ഇവിടെ രേഖപ്പെടുത്തിക്കൊള്ളുന്നു.

പുലിയന്നൂർ, } വ്യാഖ്യാതാ,
1109 മേടം 9. } പുലിയന്നൂർ എസ്. രാമയ്യർ.

അ വ ത റ ി ക .

യതിവയ്പ്പും കവിവയ്പ്പും ആചായ്പ്പും ആയ ശ്രീമദ്ഭക്തദേശവൽപാദർ സതുണോപാസകന്മാരായ സാമാന്യജനങ്ങളുടെ അനുഗ്രഹത്തിൽ അഭിനിവേശത്തോടുകൂടി അനവധി സ്തോത്രരത്നങ്ങൾ നിർമ്മിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നുള്ളതു സർവ്വവിദിതമാണല്ലോ. അവയിൽ സൗന്ദര്യലഹരിയും ശിവാനന്ദലഹരിയും അത്യന്തം വിശിഷ്ടങ്ങളാണെങ്കിലും, അവയിൽനിന്ന് ഒട്ടം താണപടിയിലല്ല ആ മഹാനഭാവന്റെ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തസ്തോത്രം സ്ഥിതിചെയ്യുന്നത്. സ്രദ്ധരാവൃത്തത്തിൽ ൫൦ വണ്ണനപദ്യങ്ങളും ഒരു ഫലശ്രുതി പദ്യവും ചേർന്ന് ൫൧ പദ്യങ്ങളടങ്ങിയ ഈ പാദാദികേശം ശബ്ദംകൊണ്ടും അർത്ഥംകൊണ്ടും ശയ്യംകൊണ്ടും പാകംകൊണ്ടും രീതികൊണ്ടും വൃത്തികൊണ്ടും രസംകൊണ്ടും ധ്വനി കൊണ്ടും അന്യാദൃശമായ മഹിമയ്ക്ക് ആകരമായി സമുല്പസിക്കുന്നു. അദ്വൈതമതപ്രതിഷ്ഠാപകനും സ്തോത്രപഥ മാർഗ്ഗദർശിയുമായിരുന്ന ആചായ്പ്പാദർക്ക് വിഷ്ണുവും ശിവനും ഒരുപോലെ ആരാധനാമൂർത്തികളായിരുന്നു എങ്കിലും എങ്ങനെ ഭക്ത്യഹരി,

“മഹേശ്വരേ വാ ജഗതാമധിശ്വരേ
ജനാർദ്ദനേ വാ ജഗദന്തരാത്മനി
നവസ്തഭേ പ്രതിപത്തിരസ്തിമേ;
തഥാപി ഭക്തിസ്തേജനേനദുശേഖരേ”

എന്നു വൈരാഗ്യശതകത്തിൽ തന്റെ ശിവപക്ഷപാത
ത്തെ പ്രകടിപ്പിച്ചുവോ, അതുപോലെ നാരായണീയത്തിൽ
മേല്പുത്തൂർ നാരായണഭട്ടതിരി,

“ശ്രീശങ്കരോപി ഭഗവാൻ സകലേഷു താവാൽ
തപാമേവമാനയതി; യോ ഹി ന പക്ഷപാതീ,
തപന്നിഷ്ടമേവ സഹി നാമ സഹസ്രകാഭി-
വ്യാഖ്യൽ; ഭവൽസ്തുതിപരശ്വഗതിം പ്രപേദേ”

എന്ന പദ്യത്തിൽ ഉപപാദിക്കുന്നവിധം ആ മഹാനഭാവ
ന്റെ ചിത്തവൃത്തി “തഥാപി ഭക്തിശ്ലാഘതപത്രലോചനേ”
എന്നു പറയത്തക്ക നിലയിലാണിരുന്നിരുന്നതെന്നുള്ളതിനു
സംശയമില്ല. ഭഗവൽപാദർ വിഷ്ണുസഹസ്രനാമമാണ് ശി
വസഹസ്രനാമമല്ല, രണ്ടും മഹാഭാരതാന്തർഗ്ഗതങ്ങളാണെ
ങ്കിലും, വ്യാഖ്യാനിച്ചത്. വിഷ്ണുഭജംഗസ്തോത്രം മുതലായി
അനേകം സ്തോത്രങ്ങൾ വിഷ്ണുപരങ്ങളായി അവിടുന്ന് രചി
ച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും അവയിൽ പ്രാഥമ്യത്തെ അർഹിക്കുന്നത്
വിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തസ്തോത്രംതന്നെയാണ്. ആ പ്രാഥ
മ്യം അതിന്റെ സാഹിത്യഗുണംകൊണ്ടുമാത്രം സിദ്ധിച്ചത
ല്ല; “യോ വിശപപ്രാണഭൂതസ്തന്നരപി” ഇത്യാദി പദ്യങ്ങളി
ലെ മന്ത്രശക്തികൊണ്ടു സിദ്ധിച്ചതുംകൂടിയല്ല; അത് ആ
ചാർച്ചയുടെ ഒടുവിലത്തെ കവിതയാണെന്നുള്ള മെച്ചമാണ്
സർവ്വാപരി ആ സ്തോത്രത്തെ അന്യകൃതികളിൽനിന്നു റേർ
തിരിച്ചു നിറുത്തുന്നത്. ആചാർ്യർ കൈലാസത്തിൽ
വച്ചാണ് ചരമഗതിയെ ലഭിച്ചത് എന്നു മാധവാചാർ്യർ

ശങ്കരവിജയത്തിൽ പ്രസ്താവിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും ആ പ്രസ്താവന ശരിയല്ലെന്നും അദ്ദേഹം സിദ്ധിയെ പ്രാപിച്ചതു ഭക്തി ണകൈലാസമായ തൃശ്ശിവപേരൂരിൽവെച്ചാണെന്നുമത്രേ അഭിജ്ഞമതം. തൃശ്ശൂർമതിലകത്തു വിഷ്ണുക്ഷേത്രത്തിന്റെ പുരോഭാഗത്തുവെച്ചാണ് ആചാര്യർ പാദാദികേശം രചിച്ചതു്. ൪൩-ാമത്തെ ശ്ലോകത്തിൽ “രൂക്ഷസ്താരേക്ഷപാപ ച്യുതശരണികരക്ഷീണലക്ഷ്മികടാക്ഷ പ്രോൽഫുല്ലൽപത്മ മാലാവിഭവസിതമഹിതസ്ഫാടികേശാനലിങ്ഗം” ഇത്യാദി പുണ്യസ്തൂതിപരമായ പദ്യത്തിൽ ‘പത്മ’ എന്ന പദം വരെ ഉച്ചരിച്ചപ്പോൾ ആ മഹാൻ യശസ്സരീരനായിത്തീർന്നുവെന്നും തദനന്തരമുള്ള പദ്യങ്ങൾ ആചാര്യരോടുകൂടിയുണ്ടായിരുന്ന പത്മപാദൻ നിർമ്മിച്ചു എന്നുമാണ് കേരളത്തിലെ ഐതിഹ്യം. നാല്പത്തിമൂന്നാമത്തെ പദ്യംവരെയുള്ള ഭാഗത്തിനും അതിനപ്പുറമുള്ള ഭാഗത്തിനും തമ്മിൽ രചനയിൽ യാതൊരു വ്യത്യാസവും സഹജയന്മാർക്കു കണ്ടുപിടിക്കുവാൻ സാധിക്കുന്നതല്ല. എന്നാൽ ഈ ഐതിഹ്യത്തെ അതുകൊണ്ടുമാത്രം അവിശ്വസിക്കണമെന്നു നിർബന്ധവുമില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ഭഗവൽപാദരുടെ പ്രഥമശിഷ്യനും വശ്യവാക്കും മഹാകവിയുമായിരുന്ന പത്മപാദാചാര്യർ തന്റെ ഗുരുനാഥന്റെ ശൈലിയെ ഏഴെട്ടു പദ്യങ്ങളിൽ അനുകരിക്കുവാൻ വലിയ പ്രയാസമൊന്നുമുണ്ടാകുന്നതല്ലല്ലോ. ഏതായാലും ഇത്തരത്തിലൊരൈതിഹ്യം ഈ പാദാദികേശാന്തസ്തവവുമായി അനുബന്ധിച്ചു കിട്ടപ്പോകുന്നുവായനക്കാർ സ്മരിക്കേണ്ടതാണ്. ആചാര്യർ സമാധിയടഞ്ഞ സ്ഥാനത്തു് ഇന്നും വിഷ്ണുവിന്റെ ഒരു

പീഠമുണ്ട്. മേല്പുത്തൂരിന്റെ “ഭവൽസ്തുതിപരശ്വരഗതി പ്രപേദം” എന്ന പ്രസ്താവനയും ഈ ഐതിഹ്യത്തിന് ഉപോൽബലകമാണെന്നു പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ.

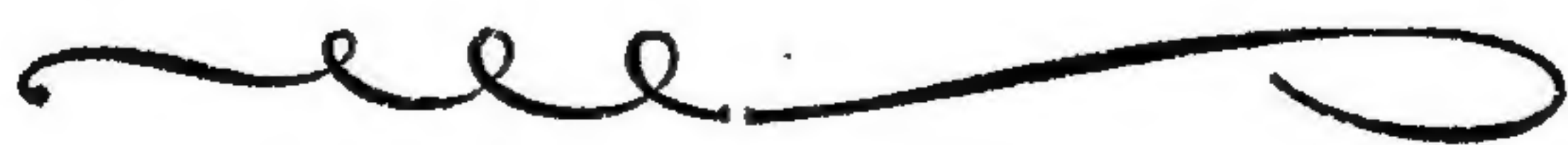
ഇത്ര മഹനീയമായ ഒരു സ്തോത്രരത്നത്തിനു സംസ്കൃതത്തിൽ അനേകം വ്യാഖ്യാനങ്ങൾ ഉണ്ടെങ്കിലും മലയാളഭാഷയിൽ ആദ്യത്തെ വ്യാഖ്യാനമാണ് എന്റെ സ്നേഹിതൻ ശ്രീമാൻ പുലിയന്നൂർ എസ്. രാമയ്യർ ഇപ്പോൾ എഴുതി പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുന്നത് എന്നാകുന്നു എന്നിങ്ങനെയൊന്നുണ്ട്. രാമയ്യരെ ഒരു യുവകവിയുടേയും ഗ്രന്ഥവിമർശകന്റെയും നിലയിൽ കേരളീയർ ഇതിനുമുൻപു തന്നെ നല്ലപോലെ അറിയും. അദ്ദേഹത്തിനു കൈരളീഭവിയുടെ നേർക്കുള്ള ഭക്തി അതിരറ്റതാണ്; തന്നാൽ കഴിയുന്നവിധത്തിലൊക്കെയും ആ ഭവിയെ അദ്ദേഹം അനവരതം ആരാധിക്കുന്നുമുണ്ട്. വിഷ്ണുപാദാഭികേശാന്തസ്തോത്രം അത്യന്തം ഗഹനമായ—എന്നാൽ അതേസമയത്തിൽത്തന്നെ അത്യന്തം പ്രസന്നവുമായ—ഒരു കാവ്യതല്പജമാകുന്നു. മഹാകവിമൂല്യന്യന്മാരുടെ മഹിതങ്ങളായ സൂക്തികൾ അത്തരത്തിലല്ലാതെ വരുവാൻ തരവുമില്ല. പ്രസന്നതകൊണ്ട് ഗ്ലോകം കേട്ടാൽ അത്ഭുതത്തിന്റെ ഒരു സ്വരൂപജ്ഞാനം കിട്ടും; ഗഹനതകൊണ്ട് അവഗാഹനം ചെയ്യുന്നോരും ആ അത്ഭുതം അധികമധികമായി വ്യക്തീഭവിക്കുകയും ചെയ്യും; അതാണ് ഈ സ്തോത്രത്തിന്റെ ഒരു വൈശിഷ്യം. രാമയ്യർ അനവധാർമ്മത്തിനു പുറമേ ഭാവവിവരണവുമുനൽകുന്നുണ്ട്; തന്നിമിത്തം സംസ്കൃതസാഹിത്യത്തിൽ

പരിചയം സിദ്ധിച്ചിട്ടില്ലാത്ത ഏവർക്കും ഈ കൃതി ഇനി അഭിഗമ്യമായിത്തീരുന്നതാണ്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ വ്യവസായം അതിന്റെ ഉദ്ദേശസാധനത്തിനു എല്ലാവിധത്തിലും പര്യാപ്തമായിട്ടുണ്ട്; ഇനിയും സൂക്ഷ്മവിചിന്തനം ചെയ്യുന്ന സഹൃദയന്മാർക്ക് ഇതിലുപധികം അർത്ഥം ലഭിക്കുവാൻ കഴിയും. ഗ്രന്ഥവിസ്തരത്തിലുള്ള അസ്ഥാനസ്ഥമല്ലാത്ത ഭയംകൊണ്ടു വ്യാഖ്യാതാവു തന്റെ ഉദ്യമത്തിന് ഒരു പരിധി കല്പിച്ചിരിക്കുന്നത് സമുചിതംതന്നെ. പിപാഠിഷ്ടക്കളെ ഈ വ്യാഖ്യാനം മാർഗ്ഗസ്ഥന്മാരാക്കും. ബാക്കിയുള്ള സഞ്ചാരം അവർക്കു തന്നെത്താൻ സാധിക്കാവുന്നതുമാണ്.

ഈ വ്യാഖ്യാനം ഞാൻ നിഷ്കഷിച്ച് വായിച്ചുനോക്കുകയും ആവശ്യമുള്ള ഭാഗങ്ങളിൽ തിരുത്തലുകളും ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. രാമയ്യരുടെ ഈ സദ്യവസായത്തെ ഞാൻ സ്വാതന്ത്ര്യം അഭിനന്ദിക്കുകയും ഈ വ്യാഖ്യാനത്തിനു ഭഗവൽ ഭക്തന്മാരുടെ ഇടയിൽ ധാരാളം പ്രചാരമുണ്ടായിക്കാണുവാൻ ആഗ്രഹിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. എന്റെ സ്നേഹിതന്മാർ കാലാന്തരത്തിൽ ഇനിയും അനേകം വിശിഷ്ട സംസ്കൃത ഗ്രന്ഥങ്ങൾക്കു മർമ്മസ്പർശകളായ വ്യാഖ്യാനങ്ങൾ രചിക്കുവാൻ യോഗമുണ്ടാകട്ടെ.

തിരുവനന്തപുരം. } ഉള്ളൂർ എസ്. പരമേശ്വരയ്യർ.
16-8-1109.

ശ്രീ ര സു.

ശ്രീ
വിഷ്ണുപാദാദികേശാന്ത
വർണ്ണനസോത്രം.

സവ്യാഖ്യാനം

ലക്ഷ്മീഭർത്താഭജാഗ്രേ കൃതവസതിസിതം
യസ്യ രൂപം വിശാലം
നീലാഭ്രസ്തംഗശൃംഗസ്ഥിതമിവ രജനി-
നാഥബിംബം വിഭാതി
പായാന്നഃ പാഞ്ചജന്യഃ സ സകലദിതിജ-
ത്രാസനൈഃ പൂരയൻ സൈവ--
ന്നിധപാനൈന്നീരദഃ പാപനിപരിഭവദൈ-
രംബരം കംബുരാജഃ

വ്യാഖ്യാനം.

ശ്രീകൃഷ്ണം കരുണാകരം കലിമലപ്രധപംസിനം ശ്രീധരം
ഭവദ്വ്യാസമുനീന്ദ്രവന്ദിതപദാംഭോജം ജഗത്പൂജിതം
ഗോപാലം ശിശുപാലാലാതിനമമം ദപാരാവതീപാലകം
വന്ദേഹം വസുഭവസുനമമലം കംസാന്തകം സദ്ഗുരും.

൨ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാഭികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

ശ്രീമദ്വ്യാശ്രുപരിശ കല്പകതരോമ്മലേ, മഹത്പൂജിത-
ശ്രീരാജന്മണിമണ്ഡപേ, സുചിലസഭഭക്തസ്തവാന്ദോളിതേ,
സർവ്വജ്ഞസ്യ കൃപാകടാക്ഷലഹരീ സംക്രീഡനാത്ഥം മയാ
ഭക്തിപ്രശ്രയസംയുതം വിരചിതോ ഗ്രന്ഥമാരസേനാപ്പിതഃ

ലക്ഷ്മീഭട്ടേഃ=മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ. ഭുജാഗ്രേ=വामഭാഗ
ത്തുള്ള ഉൾപകരത്തിൽ, കൃതവസ്തി=എല്ലായ്ക്കും സ്ഥി
തിചെയ്യുന്നതും സിതം=വെളുത്തതും. വിശാലം=മഹ
ത്തം ആയ. യസ്യ (കംബരാജസ്യ) രൂപം=യാതൊരു പാ
ഞ്ചജന്യത്തിന്റെ രൂപം. നീലാഭ്രം=ഇന്ദ്രനീലമണിപർവ്
തത്തിന്റെ. തുംഗശൃംഗസ്ഥിതം=അത്യുന്നതശൃംഗത്തിൽ
സ്ഥിതമായ. രജനീനാഥബിംബം ഇവവിഭാതി=ചന്ദ്രമ
ണ്ഡലം എന്നതുപോലെ ശോഭിക്കുന്നു. സകലഭിതിജത്രാ
സന്ദൈഃ=അസൂരചംശത്രാസകളോടായി. നീരഭയാലധപനി
പരിഭവഭൈഃ=മേഘനിർഘോഷങ്ങളെ അഭിഭവിപ്പിക്കുന്ന
തുകളായിരിക്കുന്ന സൈപഃ നിധിപാസൈഃ=സ്വങ്ങളായ ഗം
ഭീരധപനിവിശേഷങ്ങളെക്കൊണ്ട്. അംബരംപൂരയൻ=ആ
കാശത്തെ പൂരിപ്പിക്കുന്നതായിട്ട്. കംബരാജഃ സഃ പാഞ്ച
ജന്യഃ=ശംഖരാജനായ ആ പാഞ്ചജന്യം. നഃ പായാത്
=നമ്മളെ പാലിക്കട്ടെ.

പാഞ്ചജന്യസ്തുതി: -ലക്ഷ്മീനാഥനായ മഹാവിഷ്ണുവി
ന്റെ വാമേൽപകരത്തിൽ സഭാ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതും ശുഭ
വും മഹത്തമായ പാഞ്ചജന്യം ഇന്ദ്രനീലമണിപർവ്വതത്തി
ന്റെ അത്യുന്നതശിഖരത്തിൽ ഉദിച്ചയന്ന് ഹിമകിരണനെ
പ്പോലെ ശോഭിക്കുന്നു. ഭഗവന്മുന്തിയെ ഇന്ദ്രനീലമണി
പർവ്വതമായും ഒരു കരത്തെ അതിലുള്ള കൊടുമുടിയായും
പാഞ്ചജന്യത്തെ ആ കൊടുമുടിയിൽ തെളിഞ്ഞു വിലസുന്ന
ചന്ദ്രമണ്ഡലമായും കല്പിച്ചിരിക്കുന്നതിന്റെ ഔചിത്യം അ
നിവചനീയമായിരിക്കുന്നു. അസൂരാരിയായ ഭഗവാൻ സ

മരമധ്യത്തിൽ ധ്വനിപ്പിക്കുന്ന ശംഖനാദം ഒന്നുകൊണ്ടുതന്നെ ദൈത്യകുലം ഭീതിയോടുകൂടി ഓടിത്തുടങ്ങുന്നു. ശംഖധ്വനികൊണ്ട് ഏതൊരു ദയതരളിതമാക്കുന്നു. പിന്നെയുടേതെന്ന ആവശ്യമില്ലെന്നു വ്യംഗ്യം. ആ ശബ്ദം കാളമേഘനിർഘോഷങ്ങളെപ്പോലും അഭിഭവിക്കുന്നതാകുന്നു പ്രളയകാലമേഘധ്വനിയെന്നു ധരിക്കണം. പിന്നെയോ അന്തരിക്ഷം മുഴുവനും മുഖരിതമാക്കുന്നു. ശംഖധ്വനിയുടെ മാറ്റൊലി അന്തരിക്ഷം മുഴുവൻ മുഴക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു. ഇത്ര മഹത്തായ ഭഗവത്കരപാഞ്ചജന്യം നമ്മളെ രക്ഷിക്കട്ടെ. കാവ്യപ്രാരംഭം ലക്ഷ്മീപദവാചിയാകയാൽ ന.കാ.മഭക്തന്മാർക്കു സകലവിധൈശ്വര്യപ്രാപ്തിയും നിഷ്കാമഭക്തന്മാർക്കു പരമപദപ്രാപ്തിയും സാധിക്കുമെന്നുകൂടി ധ്വനിക്കുന്നു.

ആഹുതസ്വ സ്വരൂപം ക്ഷണമുഖമഖിലം
സൂരയഃ കാലമേതം
ധ്വാനസ്യൈകാന്തമന്തം യദപി ച പരമം
സർവ്വധർമ്മം യഥാമ
ചക്രം തച്ചക്രപാണേർദ്വിതീജതനുഗള-
ഭക്തധാരാകതധാരം
ശശപനോ വിശപവന്ദ്യം വിതരതു വിപുലം
ശർമ്മാഖർമ്മാശ്ശുശോഭം.

൨

സൂരയഃ=വിദവാന്മാർ. ക്ഷണമുഖം=ക്ഷണമുഖമായി.. അഖിലം=അഖിലമായിരിക്കുന്നു. ഏതംകാലം=ഈ കാലത്തെ. രസ്യ=യാതൊരു വിഷ്ണുചക്രത്തിന്റെ. സ്വരൂപം ഇതി ആഹുതം=സ്വരൂപം എന്നു പറയുന്നു. ധ്വാനസ്യ=ധ്വാനത്തിന്റെ ഏകാന്തം അന്തം യത്=അവ്യഭിചാരിയായ അന്തം യാതൊന്ന്. സർവ്വധർമ്മം പരമം യഥായത്=എല്ലാ ഭക്തജന്മങ്ങളുടെയും പരമമായ ആശ്രയസ്ഥാനം യാതൊന്ന് ചക്രപാണേഃ=ചക്രപാണിയുടെ. ദ്വിതീജ

൪ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

തന്നുഗളദ്രുക്കുതധാരാകുതധാരം=ദിതിജന്മാരുടെ ശരീരങ്ങളിൽ നിന്നു ഗളിക്കുന്ന രക്തധാരകളാൽ ക്ഷാളനം ചെയ്യപ്പെട്ടവായ് തലയോടുകൂടിയതും. ഘാമാംശുശോഭം=സൂര്യപ്രകാശത്തോടുകൂടിയതും വിശപവന്ദ്യം=വിശപവന്ദ്യവുമായ. തത് ചക്രം=മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ ആ തുച്ഛചക്രം. (ദക്ഷിണോൽപകരത്തിലുള്ള) നഃ ശശപത് വിപുലം ശർമ്മവിതരതം=നമുക്ക് സദാസമയവും മഹത്തായ സുഖത്തെ പ്രദാനം ചെയ്യട്ടെ.

സുഭഗ്നസ്മൃതി:—ക്ഷണമാത്രം തുടങ്ങി സംവത്സരാന്തമോ യുഗാന്തമോ വരെയുള്ള ഈ അഖിലമായ കാലചക്രവും യാതൊരു ശ്രീചക്രത്തിന്റെ സ്വരൂപമാണെന്നു പണ്ഡിതന്മാർ പറയുന്നു. പ്രപഞ്ചാവിഭാവാവസാനപര്യന്തമുള്ള സാക്ഷാൽ കാലചക്രംതന്നെയാണു ശ്രീചക്രമെന്നു വിദ്വാന്മാർ സമത്വിക്കുന്നു ചക്രം ചുറ്റുന്നതുപോലെ ആബ്രഹ്മകീടപര്യന്തമുള്ള പ്രപഞ്ചം കറങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു. ഈ കാലചക്രംതന്നെയാണു വിശപരൂപിയായ വിഷ്ണുഭഗവാന്റെ തൃക്കുരത്തിൽ പരിലസിക്കുന്ന ശ്രീചക്രമെന്നു വിദ്വേഷനാകുശലമൊരായ വിദ്വാന്മാർ യുക്തിയുക്തമായി അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. സംസാരധ്വജം ശ്രീചക്രപ്രഭുകൊണ്ടു മാത്രമേ അവസാനിക്കുന്നുള്ളൂ. ശ്രീചക്രത്തിന്റെ സ്വരൂപം സൂക്ഷ്മമായി ധരിച്ചിരിക്കുന്നവർ സംസാരതമസ്സിൽ കുടുങ്ങുകയില്ല. സംസാരവൃക്ഷം കടയോടെ പൂഴ്ത്തിത്തള്ളുന്നതിന്നു സഹസ്രാരമായ ശ്രീചക്രത്തിന്നു മാത്രമേ സാധിക്കുകയുള്ളൂ. സകല തേജസ്സമൃദ്ധം ഉടേയും ആശ്രയസ്ഥാനവും ഈ ശ്രീചക്രംതന്നെ. ബ്രഹ്മാണ്ഡത്തിൽ പ്രകാശമാനങ്ങളായ സകല തേജസ്സുകൾക്കും തത്തേജസ്സുകളെ പ്രദാനം ചെയ്യുന്നത് തേജാമൂർത്തിയായ സുഭഗ്നമാകുന്നു എന്നു സങ്കല്പം. അധർമ്മമൂർത്തികളായ അസുരപുംഗവന്മാരുടെ ശരീരങ്ങളിൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്ന രക്തത്തിൽ സദാസമയവും ആറാടിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു ആ ശ്രീചക്രം. അധർമ്മവിധ്വംസ

കമെന്നു താല്പര്യം. സൂര്യനെപ്പോലെ തേജസ്സുള്ളത്. സൂര്യനു തേജസ്സിനെ പ്രദാനം ചെയ്യുന്നതെന്നുമാകാം. വിശ്വവന്ദ്യം അതായതു ലോകവന്ദ്യം. ലോകസ്തുഭൂവനേജനേ എന്നുള്ളതുകൊണ്ടു സകലരാലും—ബ്രഹ്മാണഡത്തിൽ അന്തർവിച്ചിരിക്കുന്ന സകല ജീവരാശിയാലും—വന്ദിക്കപ്പെട്ടേണ്ടത്. കാലാത്മകത്വവും, നിരതിശയതേജോമയത്വവും, നിശ്ശേഷ തമോനാശകത്വവും, വിശ്വവന്ദ്യത്വവും, സൂര്യനിലും സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതായി വേദം ഘോഷിക്കുന്നു എന്നുള്ള തത്വവും ഇവിടെ ധരിച്ചിരിക്കുന്നതു കൊള്ളാം. ഇപ്രകാരം വിലസുന്ന സാക്ഷാൽ ചക്രചാണിയുടെ ആ സുദർശനചക്രം നമുക്കു മഹത്തായ മംഗളം പ്രദാനം ചെയ്യട്ടെ.

അവ്യാന്നിർഘാതഘോരോ ഹരിഭജപവനാ

മൗനാധിമാതമുത്തേ-

രസ്താൻ വിസ്തേരനേത്ര ത്രിദശനതിവചഃ

സാധുകാരൈഃ സുതാരഃ

സർവ്വം സംഹർത്തുമിച്ഛാരികലഭവന്തഃ

സഹാരവിസഹാരനാഭഃ

സന്ധത് കല്പാന്തസിന്ധൗ ശരസലിലഘടാ

വാമ്ബുചഃ കാമ്ബുകസ്യ.

൩

നിർഘാതഘോരഃ=നിർഘാതംപോലെ ഘോരമായി. വിസ്തേരനേത്രത്രദശനതിവചഃ സാധുകാരൈഃ=വികസിതങ്ങളായ നേത്രങ്ങളോടുകൂടിയ ദേവന്മാരുടെ നതിവചഃസാധുകാരങ്ങളെക്കൊണ്ടു്. സുതാരഃ=അത്യുച്ചമായി. ഹരിഭജപവനാമൗനാധിമാതമുത്തേഃ=മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ കരമാകുന്ന പവനന്റെ തലോടൽ ഹേതുവായി ചലിതശരീരത്തോടുകൂടിയതായി. അരികലഭവനം സർവ്വംസംഹർത്തുമാർ

൬ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

=ശത്രുലോകസംഹാരംചെയ്യുന്നതിനു സദാ അത്യാഗ്രഹത്തോടുകൂടിയതായി. സംയത്കല്പാന്തസിന്ധൗ=യുദ്ധമാകുന്ന പ്രളയസിന്ധുവിൽ. ശരസലിലഘടാവാർമ്മുചഃ=ശരമാകുന്ന സലിലപരമ്പരയെ വർഷിക്കുന്ന മേഘമായ. കാമുകസ്യ=കാർമ്മുകത്തിന്റെ. സ്ഫാരവിസ്ഫാരനാഭഃ=അത്യാഗ്രമായ ധനുഃശബ്ദം. അസ്താൻ അവ്യാത്=നമ്മളെ രക്ഷിക്കട്ടെ.

ശാർങ്ഗസ്തുതി:—ഇടിവെട്ടുമ്പോൾ ഉണ്ടാകുന്ന മേഘനിർഘോഷംപോലെ ഭയങ്കരമായി; ആനന്ദപരവശനാരായ ഭദ്രന്മാർ അടിവണങ്ങി “ജയജയ രക്ഷരക്ഷ” എന്നിപ്രകാരമുള്ള ശബ്ദങ്ങളെപ്പറപ്പെടുവിക്കുമ്പോൾ ഉണ്ടാകുന്ന ധ്വനികൊണ്ടു വളരെ വളരെ മുഴങ്ങുന്നതായി; മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ കരതലസ്സർശനംകൊണ്ടു് സ്വതേയുള്ളതിൽ കൂടുതൽ ശരീരപുഷ്ടിയുള്ളതും, ശത്രുസമൂഹത്തെ ഒന്നൊഴിയാതെ നശിപ്പിക്കുന്നതിൽ അത്യാവേശമുള്ളതും അതിഭയങ്കരയുദ്ധമാകുന്ന പ്രളയസമുദ്രത്തിൽ ഇടവിടാതെ ശരജലഃഘ്നങ്ങളെ വർഷിക്കുന്നതുമായ മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ കരകാർമ്മുകത്തിന്റെ അതിഗംഭീരമായിരിക്കുന്ന ശബ്ദം നമ്മളെ രക്ഷിക്കട്ടെ. ഒരു മഹായുദ്ധത്തിന്റെ ചിത്രം ചേതോഹരമായി പ്രതിഫലിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. അശനിപാതംപോലെ ശബ്ദം പുറപ്പെടുന്നു. “നാരായണജയജയ രക്ഷരക്ഷ” ആദിയായ ശബ്ദകോലാഹലങ്ങളാൽ അടിവണങ്ങുന്ന ഭദ്രന്മാർ അന്തരീക്ഷം മാറൊലിക്കൊള്ളിക്കുന്നു. തത്കരസ്സർഗ്ഗം ഫേതുവായി അതിഘോരമായ ചെറുത്തൊണൊലി മുഴങ്ങുന്നു. കല്പകാലമേഘം വർഷിക്കുന്നതുപോലെ കാർമ്മുകത്തിൽനിന്നു് ഇടവിടാതെ ശരനിപാതമുണ്ടാകുന്നു. ആകുപ്പാടെ കൂടെ അത്യുച്ചമായ ഒരു ധ്വനി ഉയരുന്നു. ആ ധ്വനി നമ്മളെ രക്ഷിക്കട്ടെ എന്നു വിവക്ഷിതം.

ജീമൂതശ്യാമഭാസാ മുഹൂരപി ഭഗവദ്
 ബാഹുനാ മോഹയന്തീ
 യുദ്ധേഷുദ്ധ്യയമാനാ തധിതി തധീദിവാ
 ലക്ഷ്യതേ യസ്യ മൂർത്തിഃ
 സോഽസിന്ധ്വാസാക്ഷാക്ഷത്രിഭശരിപുവപുഃ
 ശോണിതാസ്തപാദദൃപ്തോ
 നിത്യാനന്ദായ ഭൂയാന്മധുരമന മനോ
 നന്ദകോ നന്ദകോ നഃ.

൪

ജീമൂതശ്യാമഭാസാ ഭഗവദ് ബാഹുനാ=കാളമേഘപോ
 ലെ ശ്യാമായമാനമായ, ഭഗവാന്റെ തൂക്കരത്താൽ. മുഹൂ
 രപി=പിന്നെയും പിന്നെയും. ഉദ്ധ്യയമാനാ=ഇളക്കപ്പെട്ടു
 ന്നതും. മോഹയന്തീ=ശത്രുക്കളെ മോഹിപ്പിക്കുന്നതും ആയ.
 യസ്യ മൂർത്തിഃ=യാതൊരു നന്ദകത്തിന്റെ മൂർത്തി യുദ്ധേഷു=
 യുദ്ധങ്ങളിൽ. തധിതി=പെട്ടെന്നു്. തധീത് ഇവ=ത
 ഡിത്തെന്നതുപോലെ. ആലക്ഷ്യതേ=കാണപ്പെടുന്നു. ത്രാ
 സാക്ഷാക്ഷത്രിഭശരിപുവപുഃ ശോണിതാ സ്തപാദദൃപ്തഃ=ഭയം
 കൊണ്ടു ഘൃണ്ണിതങ്ങളായ കണ്ണുകളോടുകൂടിയ അസുരന്മാരു
 ടെ ശരീരങ്ങളിലുള്ള രക്താസ്തപാദത്താൽ ദൃപ്തമായി (അഹ
 ങ്കാരം) മധുരമനമനോനന്ദകഃ=മധുരമനന്റെ മനസ്സിനെ
 ആനന്ദിപ്പിക്കുന്നതായി, നന്ദകഃ=നന്ദകം എന്നു പ്രസിദ്ധ
 മായിരിക്കുന്നു. സഃ അസിഃ=ആ വാൾ. നഃ=നമുക്കു്. നി
 ത്യാനന്ദായ=നിത്യാനന്ദത്തിനായിക്കൊണ്ടു്. ഭൂയാത =ഭവിക്കു
 കൂട്ടെ.

നന്ദകസ്തുതി:—കാളമേഘശ്യാമാഭിരാമമായ ഭഗവാ
 ന്റെ തൂക്കരത്തിൽ നന്ദകം ചലിച്ചുകൊണ്ടു പ്രകാശിക്കുന്നു.
 ദർശനമാത്രത്താൽ ദൈത്യന്മാരെ മോഹിപ്പിക്കുന്നു. മി
 ന്നൽപോലെ പെട്ടെന്നു പ്രത്യക്ഷമായും അപ്രത്യക്ഷമായും
 ഭവിക്കുന്നു. ഇവിടുത്തെ സ്തപാരസ്യം ഹൃദയംഗമമായിരിക്കു

൮ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവണ്ണനസ്തോത്രം

നം. അസുരസംഹാരക്രിയോദ്യുക്തമായിരിക്കുന്ന വാളിനെ സദാസമയവും കാണാൻ സാധിക്കുന്നില്ല. ഇടയ്ക്കിടയ്ക്ക് അസുരസംഹാരമദ്ധ്യത്തിൽ മിന്നൽപ്പിണർപോലെ കാണുന്നു. അസുരദേഹകാന്തിയും നന്ദകപ്രഭയും കാർമുഖകാന്തിയും തടിതല്ല്യതിയും എന്നുപോലെ ശോഭിക്കുന്നു. ഭയംകൊണ്ടു തരളിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന കണ്ണുകളോടുകൂടിയ അസുരന്മാരുടെ ശരീരങ്ങളിലുള്ള പ്രപാതം ഹേതുവായി നന്ദകം ദൃഷ്ടമായിരിക്കുന്നു. മധുമഥനന്റെ മനസ്സിനെ ആനന്ദിപ്പിക്കുന്നു അഹങ്കാരംകൊണ്ടു മതിമറന്ന നന്ദകത്തിനു നിത്യാനന്ദദാനത്തിനു ശക്തിയുണ്ടോ? എന്നൊന്നു ചിന്തിക്കേണ്ടതാണ്. കാമക്രോധമദമാത്സര്യാദികളായ സംസാരാന്തികളെ നശിപ്പിക്കുകൊണ്ടു ചിദ്രൂപാനന്ദത്തിൽ ലയിച്ചിരിക്കുന്ന ഒരുതരം തദ്യപാമൃതാസ്പാദനത്താൽ ദൃഷ്ടനായാൽ ആ ആളിനു നിത്യാനന്ദദായകാനുഗ്രഹശക്തിയുണ്ടെന്നറിയാമല്ലോ. മധുമഥനമനോനന്ദകം എന്ന പദപ്രയോഗവും ഇവിടെ ചിന്തിക്കേണ്ടതാണ് അസുരവിനാശകന്റെ മനസ്സിനെ ആനന്ദിപ്പിക്കണമെങ്കിൽ തത്പാദസേവാരതി ഒന്നുകൊണ്ടുമാത്രമേ സാധിക്കയുള്ളൂ. അഷ്ടൈശ്വര്യസിദ്ധികളടങ്ങുന്ന മഹായോഗികളെപ്പോലും പരാജിതന്മാരാക്കുന്നതിനു മഹാഭാഗവതന്മാർക്കു സാധിക്കുമെന്നുള്ളതിനു അംബരീഷാദികളുടെ കഥകൾ ദൃഷ്ടാന്തങ്ങളാണ്. തന്റെ ധർമ്മപ്രവൃത്തികൊണ്ടു മധുമഥനനെ ആനന്ദിപ്പിക്കുന്നതിനു നന്ദകത്തിനു ത്രാണിയുണ്ടെങ്കിൽ തത്പാദഭക്തന്മാർക്കു നിത്യാനന്ദത്തെ പ്രദാനംചെയ്യുന്നതിനും ശക്തിയുണ്ടായിരിക്കും. ആ നന്ദകം നമുക്കു നിത്യാനന്ദത്തിനായിക്കൊണ്ടു ഭവിക്കട്ടെ. ഖഡ്ഗസഹചരമായ ചർമ്മത്തെക്കൂടെ ഇവിടെ സ്മരിക്കണം. അഷ്ടായുധസഹിതമായ അഷ്ടബാഹുക്കളോടുകൂടിയ ഭഗവന്മുന്തി പുരാണങ്ങളിൽ പ്രസിദ്ധമാകുന്നു.

കഥ്രാകാരാ മുരാദേഃ കരകമലതലേ-

നാനരാഗാഭ്ഗ്രഹീതാ

സമൃക് വൃത്താസ്ഥിതാഗ്രേ സപദിനസഹതേ

ദർശനം യാ പരേഷാം

രാജന്തീ ദൈത്യജീവാസവമദമുദിതാ

ലോഹിതാ ലേപനാർദ്രാ

കാമം ദീപ്താംശുകാന്താ പ്രദിശതു ദയിതേ

വാസ്യ കൗമോദകീനഃ

ഒ

കഥ്രാകാരാ=മനോഹരമായ ശോഭയുള്ളതും (അതിസൗന്ദര്യവതിയും) മുരാദേഃ=മുരരിയുടെ. കരകമലതലേന=കരകമലത്താൽ. അനരാഗാഭ്ഗ്രഹീതാ=അനരാഗത്തോടുകൂടി ഗ്രഹിക്കപ്പെട്ടതും (അത്യന്താനരാഗത്തോടുകൂടി പാണിഗ്രഹണം ചെയ്യപ്പെട്ടവളും) സമൃക്വൃത്താ=വർത്തുളളമായതും (ചാരിത്രഗുണസമ്പന്നയും) അഗ്രേ സ്ഥിതാ=പുരോഭാഗത്തു സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതും (മുൻപിലിരിക്കുന്നവളും) പരേഷാം ദർശനം=ശത്രുക്കളുടെ ദർശനത്തെ (പരപുരുഷന്മാരുടെ ദർശനത്തെ) ന സഹതേ=സഹിക്കുന്നില്ല. സപദി=ഉടനെ (നിഷ്കാസനംചെയ്യുമെന്നത്ഥം.) സഹിക്കാത്തതും (സഹിക്കാത്തവളും) രാജന്തീ=ശോഭയുള്ളതും (ശോഭായമാനയും) ദൈത്യജീവാസവമദമുദിതാ=ദൈത്യന്മാരുടെ ജീവനമാകുന്ന ആസവചാനംകൊണ്ടുണ്ടായ മദം നിമിത്തം സന്തോഷിക്കുന്നതും (അസുരജീവനകരമായ മധുവിന്റെ പാനം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായ മദംകൊണ്ടുസന്തോഷിക്കുന്നവളും) ലോഹിതാ ലേപനാർദ്രാ=രക്തലേപനത്താൽ ക്ലിന്നമായതും (അംഗരാഗങ്ങളാൽ നിതരാം അലങ്കരിക്കപ്പെട്ടവളും) ദീപ്താംശുകാന്താ=അതിപ്രകാശത്തോടുകൂടിയതും (അതിപ്രകാശമാനമായ വസ്തുത്തോടുകൂടിയവളും) അസ്യ ദയിതാ ഇവ=ഭഗവാന്റെ ദയിത എന്നപോലെ പ്രിയപ്പെട്ടതും (പ്രിയപ്പെട്ടവളും) യാ=യാതൊന്നോ? (യാതൊരുത്തിയോ)സാ കൗ

മോദകീ=ആ കൗമോദകീ എന്നു പ്രസ്തിദ്ധമായ ഭഗവദ്ഗദ.
നഃ=നമുക്കു്. കാമം പ്രദിശതു=കാമത്തെ പ്രദാനംചെയ്യട്ടെ

ഭഗവദ്ഗദയെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദയിതയോടുപമി
ച്ചിരിക്കുന്നു. ഗദാസംസ്കൃതത്തിൽ സ്രീലിംഗപദമാണു്,
തന്നിമിത്തം ആചാര്യപാദരുടെ പ്രയോഗചാതുര്യം ഹൃദ്യ
മാണു്. അതു മേലെഴുതിയ വ്യാഖ്യാനംകൊണ്ടു മനസ്സി
ലാകുമെന്നുള്ളതിനാൽ ഇവിടെ ഇനിയും വിശദപ്പെടുത്തു
ന്നില്ല.

കൗമോദകീസ്തുതി:—ഭഗവദ്ഗദ മനോഹരാകൃതിയോടു
കൂടിയതാണു്. ആയോധനത്തിൽ സമ്പാദിച്ചുകൊടുക്കു
ന്ന വിജയം ഹേതുവായി അനുരാഗത്തോടുകൂടി പിടിച്ചിരി
ക്കുന്നു. ഭഗവാൻ ഗദയുപയോഗിക്കാതെതന്നെ വിജയം സി
ദ്ധമാണെന്നുള്ളതിനെ ഇവിടെ സ്മരിക്കായ്ക്കയല്ല ശത്രുക്ക
ളുടെ ദർശനംവേദാലും സഹിക്കുകയില്ല. ശത്രുക്കൾ മുൻ
പിൽ വന്നു നിൽക്കാൻ വഴികൊടുക്കുകയില്ല. അതിനുമു
ൻപുതന്നെ ശത്രുസംഹാരം ചെയ്യുമെന്നു ധ്വനി. തന്റെ
കിരണങ്ങളാൽ ബ്രഹ്മാണ്ഡം മുഴുവനും പ്രകാശിപ്പിച്ചുകൊ
ണ്ടിരിക്കുന്നു. അസൂരസംഘാതത്തിന്റെ ജീവനമാകുന്ന
ആസുരന്റെ അമിതമായ പാനംനിമിത്തം ഉണ്ടായ
മദംമൂലം വളരെ സന്തോഷിച്ചിരിക്കുന്നു. മഹാവിഷ്ണുവിനു
വളരെ പ്രിയകരവുമാണു്. ആവിധം പരിലസിക്കുന്ന തൽ
കരസ്ഥയായ ഗദ നമുക്കു് ആഗ്രഹപ്രദാനം ചെയ്യട്ടെ.

യോ വിശപപ്രാണഭൂത സ്തനരപി ച ഹരേ-
ദ്യാനകേതുസ്തപത്രപോ
യം സഞ്ചിന്ത്യേവ സദ്യഃ സ്വയമുരഗവധു-
വഗ്ഗഭാഃ ചതന്തി

സവ്യാഖ്യാനം

ചഞ്ചത് ചണ്ഡോരുതൃണ്യത്ത്വദിതഫണിവസാ
രക്തപങ്കാങ്കിതാസ്യം
വന്ദേ ഹന്ദോമയം തം ഖഗപതിമമല-
സ്വപ്നവണ്ണം സുപ്നം.

൬

യഃ വിശപപ്രാണഭൂതഃ=യാവനൊരുത്തൻ വിശപപ്രാണഭൂതനാകുന്നു; അപിചയഃ ഹരേഃ തനഃ=എന്നതന്നെയല്ല; യാവനൊരുത്തൻ ഹരിയുടെ മൃത്യുന്തരമാകുന്നു, യഃ ഹരേഃ യാനകേതുസ്വപ്രോപഃ=യാവനൊരുത്തൻ ഹരിയുടെ യാനസ്വപ്രോപമായും കേതുസ്വപ്രോപമായും സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. യം സഞ്ചിന്ത്യവ=യാവനൊരുത്തനെ ചിന്തിക്കുമ്പോൾത്തന്നെ, സദ്യഃ=ഉടനെ, സ്വയം ഉരഗവധുവർഗ്ഗഗഭാഃ=സ്വയമേവ ഉരഗവധുവർഗ്ഗങ്ങളുടെ ഗർഭങ്ങൾ, പതന്തി=പതിക്കുന്നു. ചഞ്ചത് ചണ്ഡോരുതൃണ്യത്ത്വദിതഫണിവസാ രക്തപങ്കാങ്കിതാസ്യം=ശോഭായമാനവും ചണ്ഡവും മഹത്തുമായ കൊക്കുകൊണ്ടു കൊത്തുകപോലെയായി ഹിന്നങ്ങളായ ഫണികളുടെ വസകളുടേയും രക്തത്തിന്റേയും പങ്കുകൊണ്ടു് അങ്കിതമായ ആസ്യത്തോടുകൂടിയവനും, അമലസ്വപ്നവണ്ണം=അമലമായ സ്വപ്നവണ്ണമുള്ളവനും, ഹന്ദോമയം=ഹന്ദോമയനും, ഖഗപതിം=ഖഗപതിയുമായ, തം സുപ്നം=ആ ഗരുഡനെ, വന്ദേ=ഞാൻ വന്ദിക്കുന്നു.

ഗരുഡസ്തുതി:—വിശപപ്രാണങ്ങളിൽനിന്നു ഭവിച്ചവൻ വിശപരൂപന്റെ പ്രാണങ്ങളിൽനിന്നു ഭവിച്ചവൻ എന്നുമാകാം. അതായതു ഭഗവാന്റെ അംശാവതാരമെന്നു ധരിക്കണം. എന്നതന്നെയല്ല; ഭഗവാന്റെ മൃത്യുന്തരമാകുന്നു ഗരുഡൻ എന്നും പുരാണങ്ങളിൽ ഘോഷിക്കുന്നു. ഭഗവാനു ഭഗാവതാരമേയുള്ളവല്ലോ. അതിൽ ഗരുഡനെ ഉൾപ്പെടുത്തിയിട്ടില്ലല്ലോ എന്നഭിപ്രായപ്പെടുന്നവരോടു് ഇവിടെ അല്പം പറയേണ്ടതായുണ്ടു്. കപിലാദികളായി അനേ

കരെ ഭഗവാന്റെ അംശാവതാരങ്ങളായി ഭാഗവതത്തിൽ പ്രകടമായി പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. ഈ ഭാഗത്തുള്ള വലിയ സംശയം ഭഗവദ്ഗീതയിലുള്ള ഒരു പദ്യംകൊണ്ട് പരിഹരിക്കാമെന്നു വിചാരിക്കുന്നു. “യദ്യദിദ്രുതിമത്സതപം ശ്രീമദുജ്ജിതമേവവാ തത്തദേവാവഗച്ഛതപം മമ തേജോഃശസംഭവം” അല്ലയോ അജ്ഞാന! ഈ ലോകങ്ങളിലോ അന്യലോകങ്ങളിലോ യാതൊരു സതപം വിദ്രുതിമത്തായോ (പ്രാജാപത്യത്തിന്റേയോ പ്രഭാവത്തിന്റേയോ ധനത്തിന്റേയോ പുണ്യകർമ്മങ്ങളുടേയോ വിദ്യയുടേയോ തപസ്സിന്റേയോ ശയ്യയെപ്പോലെയോ ഭാഗ്യശമഭമാദിസദ്ഗുണങ്ങളുടേയോ ജ്ഞാനത്തിന്റേയോ സമൃദ്ധിയുള്ളതു വിദ്രുതിമത്സതപം) ഉജ്ജിതമായോ (ഔജസ്സ്, തേജസ്സ്, ബലം, പരമശക്തി, ദാർഢ്യം, ഉത്സാഹം ഇവയിൽ ഏതിന്റെയെങ്കിലും ഭാവമുള്ളതു) ശ്രീമത്തായോ (ശോഭ, ലക്ഷ്മി, കാന്തി, സരസ്വതി, ബുദ്ധി, കീർത്തി, സ്ഫുർത്തി ഇവയിൽ ഏതിന്റെയെങ്കിലും ഭാവമുള്ളതു) നി കാണുന്നുവെങ്കിൽ അതെല്ലാം എന്റെ അംശസംഭവംതന്നെയെന്നു ദൃഢമായി വിശ്വസിച്ചുകൊള്ളുക. ഇതിൽനിന്നു ലോകം മുഴുവൻ ഭഗവന്മയമാണെന്നു പ്രത്യക്ഷത്തിൽ അനുഭവപ്പെടുന്നതാണ്. ഇതു മനസ്സിൽ പതിയുന്ന സനാതനമതക്കാർക്കു ലോകത്തിൽ ഇതരമതങ്ങളില്ല. അതാണ് ഹിന്ദുമതം ഇതരമതങ്ങളെ അവഗണിക്കാത്തതെന്നു സൂക്ഷ്മദൃഷ്ടകൾ മനസ്സിലാക്കുമല്ലോ. അതുമല്ല; ഗരുഡൻ ഭഗവാന്റെ മൂർത്യന്തരമായി കല്പിക്കപ്പെടുകയും ലോകരാൽ വന്ദിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്യുന്നുണ്ട്. യാനവും കേതുവും ഗരുഡൻതന്നെ എന്നു പറയേണ്ടതുമില്ലല്ലോ. ഗരുഡനെ കാണാൻ; ചിന്തിച്ചാൽ മാത്രം മതി; സപ്തവധുസമൂഹങ്ങളുടെ ഗർഭം അലസിപ്പോകും. ധർമ്മശ്രാവണത്തിൽത്തന്നെ അധർമ്മസമൂഹം നഷ്ടമാകുമെന്നു ധ്വനി. അധർമ്മിഷ്ടന്മാർ ധർമ്മം എന്നൊരു വാക്കുതന്നെ ഉച്ചരിക്കാത്തവരാണ്. ഉച്ചരിക്ക എന്നതിൽ വേണ്ടതുപോലെ എന്നു

ധരിക്കണം. ശുദ്ധസ്വരൂപമായ ഗരുഡൻ സപ്തവി-
 ഭാഷാ എങ്ങനെ വന്നു? അതു വരാമോ? ഇതൊന്നും ഇവി-
 ടെ അധികമായി ചിന്തിക്കുന്നില്ല. മാതാവിന്റെ ഭാസ്യം
 ഏതു പുത്രനും അസഹനീയമാണ്. മാതൃഭാസ്യമോചനം
 സംഭവിച്ചാൽ പിന്നെ അതു ചിന്തിക്കണമോ? എന്നാണെ-
 കിൽ; മാതാവിനെ ഭാസ്യപ്പെടുത്തിയവർ ഭൂഷാഭാസ്യത്തിൽ
 — അവരെക്കൊണ്ടു ലോകം നശിക്കുമെങ്കിൽ— അവരെ
 ഹിംസിക്കേണ്ടതു ലോകരക്ഷകന്റെ ധർമ്മമാണ്. വിശ്വ-
 പ്രാണഭൂതശബ്ദം ഇവിടെയും അർത്ഥവത്തുതന്നെ. സപ്ത-
 വസാരകതപങ്കംകൊണ്ടു അങ്കിതമായ ഗരുഡാസ്യചിത്രം
 സ്മരിക്കത്തക്കതുതന്നെ. വിശ്വരൂപസ്വരൂപിയുടെ മൂർത്തു-
 ന്തരം എന്നു പറഞ്ഞപ്പോൾത്തന്നെ വേദസ്വരൂപം സിദ്ധി-
 ച്ചു. അതുപോരാതെ ഹരദോമയൻ എന്നു ഒന്നുകൂടി തെളി-
 ച്ചുപറഞ്ഞിരിക്കുന്നത് ആചാര്യപാദർക്കു ഗരുഡനോടുള്ള
 ഭക്തിയെ പിന്നെയും പ്രഭോതിപ്പിക്കാനാകുന്നു. ഗരുഡ-
 ന്റെ വണ്ണം സ്വർണ്ണവണ്ണമാണ്. പക്ഷിശാപനാണെന്നു
 പറയാനുമില്ലല്ലോ. ഇപ്രകാരമെല്ലാമിരിക്കുന്ന ഹരദോമ-
 യനായ ഗരുഡനെ ഞാൻ വന്ദിക്കുന്നു. രക്ഷിക്കട്ടെ എന്നാ-
 ദിയായ പദങ്ങൾ ഉപേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നതിന്റെ ആന്തര-
 മായ തത്വവും സ്വാഭാസ്യവും ആലോചനാകശലമാർ
 ധരിക്കുന്നതാകുന്നു.

വിഷ്ണുർവിശ്വേശ്വരസ്യ പ്രവരശയനകൃത്
 സർവ്വലോകൈകധർമ്മാ
 സ്തോത്രന്തഃ സർവ്വഭൂതഃ പൃഥ്വിമലയശാഃ
 സർവ്വവൈശ്വദേവ്യഃ
 പാതാവിശ്വസ്യശശപത് സകലസുരരിപു-
 ധപംസനഃ പാപഹന്താ
 സർവ്വജ്ഞഃ സർവ്വസാക്ഷീ സകലവിഷഭയാത്
 പാതു ഭോഗീശ്വരോ നഃ

൧൪ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

വിശേഷശരസ്യ വിഷ്ണോഃ=വിശേഷശരസനായ വിഷ്ണുവി
ന്റെ പ്രവരശയനകൃത്=ശ്രേഷ്ഠശയ്യയും, സർവലോകൈ
കധർത്താ=സർവ്വലോകങ്ങളെയും ധരിക്കുന്നവനും, സർവ്വഭൂതഃ
=സകലലോകോല്പാദകനും, പൃഥ്വിമലയശാഃ=മഹത്തും
വിമലവുമായ സുയശസ്സുള്ളവനും സർവ്വദൈവൈശ്വവേദ്യഃ=
സർവ്വവേദങ്ങളാലും അറിയപ്പെടേണ്ടവനും, വിശ്വപാ
താ=ലോകരക്ഷകനും, ശശപത്സകലസുരരിപുധപംസനഃ
=എപ്പോഴും സകല ദേവശത്രുക്കളേയും സംഹരിക്കുന്നവ
നും, പാപഹന്താ=പാപത്തെ ഹരിക്കുന്നവനും, സർവ്വജ്ഞഃ
=സർവ്വജ്ഞനും, സർവ്വസാക്ഷി=സർവ്വസാക്ഷിയും ആയ സഃ
ഭോഗീശ്വരഃ അനന്തഃ=ആ സർവ്വശ്രേഷ്ഠനായ അനന്തൻ,
നഃ=നമ്മളെ, സകലവിഷഭയാത്=സകല വിഷഭയങ്ങളിൽ
നിന്നും, പാതു=രക്ഷിക്കട്ടെ

ആദിശേഷസ്തുതി:---വിശേഷശരസനായി വ്യാപകശീ
ലനായ വിഷ്ണുവിന്റെ അത്യുത്കൃഷ്ടമായ ശയ്യയാകുന്നു.
ലോകം നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന വിശ്വമൂർത്തിയുടെ ശയ്യയാണു്.
വിശ്വരൂപനെ താങ്ങാൻ തത്സദൃശനായ ഒരാളുതന്നെ
ആവശ്യമാണു്. വിഷ്ണുഭഗവാൻ തുല്യൻ അദ്ദേഹംതന്നെ
യല്ലാതെയാരാണുള്ളതു്. ഇവിടെ അനന്തൻ---അതായതു്
ആദ്യന്തരഹിതനായ ഏകസ്വരൂപൻ---എന്നുള്ള തത്വ
ത്തെക്കൂടെ ധരിച്ചു് വിശേഷണങ്ങൾക്കു് അർത്ഥം ധരി
ക്കേണ്ടതാണു്. വിഷ്ണുശയ്യയാകുമ്പോൾ അതുനിമിത്തംത
ന്നെ സർവ്വലോകങ്ങളേയും ധരിക്കുന്നവനാകണമല്ലോ. ക്ഷക്ഷി
സ്ഥങ്ങളായ സകലലോകങ്ങളേയും ധരിക്കുന്ന ഭഗവാനെ ധ
രിക്കുന്നവൻ ലോകൈകധർത്താവും ആകും. ഇതരസഹായമി
ല്ല. ഇതരന്മാരാൽസാധ്യവുമല്ല. സൃഷ്ടികാലത്തിൽ സർവ്വഭൂത
ങ്ങളും ഇവനിൽനിന്നുത്ഭവിക്കുന്നതായി പൂരാണാദികളിൽ
ഘോഷിക്കുന്നു. കഴിഞ്ഞ പദ്യത്തിന്റെവ്യാഖ്യാനം ഇവി
ടെയും മനനംചെയ്യേണ്ടതാകുന്നു. ഹിന്ദുക്കൾ വിഗ്രഹാരാ

ധകന്മാരാണെന്നു സ്വപ്നം കാണുന്നവർ ഇവ ശ്രദ്ധിച്ചുവാ
യിക്കേണ്ടതാകുന്നു. സദ്യശസ്സന്യുണ്ണസ്വരൂപിയാണു്. അ
തുല്യസദ്യശസ്വപിയാണു്. വേദവേദാംഗാദികളാൽമാത്രമേ
അറിയപ്പെടുന്നുള്ളു. വിശ്വപത്തിന്റെ രക്ഷകനാണു്. സ
കലസ്മരരിപുക്കളേയും ധ്വംസിക്ക ശീലമായിട്ടുള്ളവൻ. അ
ധർമ്മവിനാശകനും ധർമ്മസംരക്ഷകനും എന്നു ധ്വനി.
സകല പാപങ്ങളേയും ഹനിക്കുന്നവൻ. ഭക്തന്മാരുടെ
പാതകങ്ങൾ നീക്കി പുണ്യസമ്പാദ്യത്തിന്നു വഴിതെളിക്കും.
സർവ്വം അറിയാവുന്നവനും സർവ്വത്തിന്നും സാക്ഷിയും ആകു
ന്നു. ഭഗവാൻ അറിയാത്തതോ ഭഗവാൻ കാണാത്തതോ യാ
തൊന്നുമില്ല അനന്തനെ വിഷ്ണുവിന്റെ അവതാരമായി
സങ്കല്പിക്കുന്നതിനാൽ സകല വിശേഷണങ്ങളും അനന്തയോ
ജ്യമെന്നു ധരിക്കണം അഥവാ ഉത്തമഭൂതനെ യജമാന
നെപ്പോലെതന്നെ ഗണിക്കണമെന്നു ധ്വനി. ഭൂതന്റെ
ഹിതം യജമാനനു സാധിക്കാതെ കഴിയുകയില്ല

വാഗ്ഭൃഗശ്ചാദിഭേദൈവിദുരിഹ മൂനയോ
യാം യദീയൈശ്വര്യം പുംസാം
കാരുണ്യാർദ്രഃ കടാക്ഷഃ സകൃദപി പതിതൈഃ
സംപദഃസ്യുഃ സമഗ്രാഃ
കന്ദേന്ദുസ്വപ്നമന്ദസ്തിതമധുരമുഖാം-
ഭോരുമാം സുന്ദരാംഗീം
വന്ദേ വന്ദ്യാമശേഷൈരപി മുരഭിദുരോ-
മന്ദിരാംമിന്ദിരാം താം.

വു

യാം=യാതൊരു ലക്ഷ്മീഭേവിയെ, മൂനയഃ=വ്യാസാദിമ
ഹർഷിപുംഗവന്മാർ, വാഗ്ഭൃഗശ്ചാദിഭേദൈഃ=സരസ്വ
തി, ഭൃമി, ഗൗരി, ആദിയാ യ നിരവധി! നാമഭേദങ്ങളെ
ക്കൊണ്ടു, വിദുഃ=അറിയുന്നു. യദീയൈഃ കാരുണ്യാർദ്രഃ
കടാക്ഷഃ=യാവളൊരുത്തിയുടെ കരുണകൊണ്ടാർദ്രങ്ങളെ

൧൩൩ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

ളായ കടാക്ഷങ്ങൾ, സകൃദപിപതിതൈഃ=ഒരിക്കലെങ്കിലും പതിച്ചാൽ, പുംസാം=പുരുഷന്മാർക്ക്, സമഗ്രാഃ സംപദഃ = സമഗ്രങ്ങളായ സമ്പത്തുകൾ, സ്വഃ=ഭവിക്കും, കന്ദേന്ദുസ്വപ്തമന്ദസ്തിതമധുരമുഖാംഭോരുഹാം=കന്ദം ഇന്ദു ഇവപോലെ സ്വപ്തമായ മന്ദസ്തിതംകൊണ്ടു മധുരമായ മുഖപത്മത്തോടുകൂടിയവളും, സുന്ദരാംഗീം=പ്രത്യേകപ്രത്യേകവും പൊതുവേയും അതിസുന്ദരവായവങ്ങളോടു കൂടിയവളും, അശേഷൈഃ അപി വന്ദ്യാം=എല്ലാവരാരും വന്ദിക്കപ്പെടേണ്ടവളും, മുരളീഭരോമന്ദിരാം=മുരാരിയുടെ ഉരസ്സാകുന്ന മന്ദിരത്തോടുകൂടിയവളും ആയ. താം ഇന്ദിരാം=ആ ലക്ഷ്മീദേവിയെ, അഹം വന്ദേ=ഞാൻ വന്ദിക്കുന്നു.

മഹാലക്ഷ്മീസ്തുതി:—ശക്തിസ്വരൂപിണികളായ സകല ദേവതകളും മഹാലക്ഷ്മിതന്നെയാണെന്നു മനനശീലന്മാരായ മഹാപുണ്യവന്മാരറിയുന്നു ലക്ഷ്മീദേവിയെത്തന്നെ ഓരോ കാര്യം സാധിക്കുവാൻവേണ്ടി ഓരോരുത്തർ ഓരോ പേരിൽ ആരാധിക്കുന്നു. ആ ആരാധനകളെല്ലാം ലക്ഷ്മീദേവിയിൽത്തന്നെ ചെന്നുചേരുന്നതായി വ്യാസാദികളായ മനനശീലന്മാരറിയുന്നു. “ആകാശാത് പതിതം തോയം യഥാ ഗച്ഛതി സാഗരം” എന്നതുപോലെ എന്നറിയണം. ലക്ഷ്മീഭഗവതിയുടെ കരുണാസമ്മിളിതമായ തൃക്കടാക്ഷം ഒരിക്കലെങ്കിലും പതിയാനിടവന്നാൽ സകല സമ്പത്തുകളും അവർക്ക് സിദ്ധിക്കും. ഡാധാരണ ധനം മുതൽ മോക്ഷസമ്പത്തുവരെ എന്നു വ്യംഗ്യം. അതിധവളമായ--മന്ദസ്തിതതരളിതമായ--മുഖപത്മം ഒരിക്കൽ ദർശിപ്പാനിടവന്നാൽ അവൻ മഹാഭാഗ്യവാൻമാരിലും ഭാഗ്യവാനാകുന്നതാണ്. സർവ്വലോകസൗന്ദര്യസർവ്വസ്വം എന്നു പറഞ്ഞാൽ സൗന്ദര്യദേവത എന്നു മനസ്സിലാക്കാം. സകല സൗന്ദര്യവും ഇവിടെനിന്നുതഭവിക്കുന്നതാണ്. സൗന്ദര്യം ആകർഷിക്കുന്നതാണല്ലോ, സൗന്ദര്യം ഭജനീയ

വുമാണ്. സാക്ഷാൽ മഹാലക്ഷ്മി ആബ്രവമകീടപ
 യുന്തം വന്ദ്യയാണല്ലോ. സംസാരവിമോദകനായ സാ
 ക്ഷാൽ ഭഗവാന്റെ ഉത്സാഹം ഭഗവതിയുടെ മന്ദിരം.
 വിദ്വാൻ വിദ്വാനെ അറിയുന്നു. എന്നതുപോലെ സൗന്ദ
 യ്യസ്വസ്ഥം സൗന്ദര്യസ്വസ്ഥധാമത്തെ അറിഞ്ഞു് സഭാ
 അവിടെ കുടികൊണ്ടിരിക്കുന്നു. ഭഗവതിയെ സേവി
 ച്ചാൽ ഭഗവാൻ പ്രത്യക്ഷമാകണമെന്നും ആകുമെന്നും
 ഇനി രണ്ടാമത്തെത്തുറപറയണമെന്നില്ല. ചിച്ഛക്തിസ്വ
 രൂപിണിയായ മഹാലക്ഷ്മിയെ ആചാര്യസ്വാമിപാദങ്ങൾ
 പ്രണമിക്കുന്നു. ആചാര്യസ്വാമിപാദങ്ങളുടെ ദേവീപര
 ങ്ങളായ സ്തോത്രങ്ങൾ അന്യഃദൃശങ്ങളെന്നു പ്രസിദ്ധമാ
 കുന്നു.

യാ സുതേ സതപജാലം സകലമപി സഭാ

സന്നിധാനേന പുംസോ-

ധത്തേ യാ സതപയോഗാച്ചരമചരമിദം

ഭൂതയേ ഭൂതജാതം

ധാത്രിം സ്ഥാത്രിം ജനിത്രിം പ്രകൃതിമവികൃതിം

വിശ്വപശുക്തിം വിധാത്രിം

വിഷ്ണോവിശ്വാത്മനസ്താം വിപുലഗുണമയീം

പ്രാണനാഥാം പ്രണമി.

ൻ

യാ=യാതൊരു ഭൂമീദേവി, പുംസഃസന്നിധാനേന=
 പരംപുരുഷനായ വിഷ്ണുഭഗവാന്റെ സാന്നിധ്യം മാത്രം
 കൊണ്ട്. സതപജാലം സഭാ സുതേ=പ്രാണിസമൂഹത്തെ
 എപ്പോഴും ജനിപ്പിക്കുന്നു. യാ=യാതൊരു ഭൂമീദേവി,
 പുംസഃസതപയോഗാത്=പുരുഷന്റെ സതപസമ്പർക്കംമേ
 തുവായി, ഇദം ചരം അചരം=ഈ ചരാചരങ്ങളായ, ഭൂത
 ജാതം=ഭൂതജാതത്തെ, ഭൂതയേ ധത്തേ=ലോകവിഭൂതിക്കാ
 യിക്കൊണ്ടു ധരിക്കുന്നു. ധാത്രിം—സ്ഥാത്രിം—ജനിത്രിം—
 പ്രകൃതിം—അവികൃതിം—വിശ്വപശുക്തിം—വിധാത്രിം—

൧൮   ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

വിപുലഗുണമയീം=ധാത്രിയും സ്ഥാത്രിയും ജനിത്രിയും പ്രകൃതിയും അവികൃതിയും വിശ്വപ്രകൃതിയും വിധാത്രിയും വിപുലഗുണമയീയും ആയ, വിശ്വപാത്മനഃ വിഷ്ണോഃ=വിശ്വപാത്മാവായ വിഷ്ണുവിന്റെ താം പ്രാണനാഥാം=ആ പ്രാണനാഥയെ, അഹം പ്രണമി=ഞാൻ പ്രണമിക്കുന്നു.

ഭൂമീസ്തുതി:—ഭൂമീഭഗവതി പരമപുരുഷന്റെ സാന്നിധ്യം മാത്രംകൊണ്ടു സകലവിധമുള്ള സത്വങ്ങളേയും ജനിപ്പിക്കുന്നു. ഭൂമിയിലുള്ളതു മാത്രമല്ല, സകല ബ്രഹ്മാണഡങ്ങളിലും ഉള്ളവയാകുന്നു. പരമപുരുഷന്റെ സത്വഗുണച്ചേർച്ചകൊണ്ടു സർവ്വലോകാഭ്യുദയത്തിനായി സകല ചരാചരാത്മകമായ ഭൂതജാതത്തെ ധരിക്കുന്നു. ഇവിടെ സൗന്ദര്യലഹരിയിലെ “ശിവശങ്കര്യായുരേതായദി ഭവതി ശക്തപ്രഭവിതും നചേദേവം ദേവോ ന ചലു കശലസ്സന്ദിതുമപി അതസ്തപാമാരാധ്യാം ഹരിഹരവിരിഞ്ചാദിഭിരപി പ്രണതും സ്തോതും വാ കഥമകൃതപുണ്യപ്രഭവതി” എന്നുള്ള പ്രഥമഃഛ്യാം സ്തുരിക്കുന്നത് കൊള്ളാം. ഭഗവതിയിൽ നിന്നും എല്ലാം ഉണ്ടാകുന്നതിനാൽ പ്രകൃതിയെന്നും, വികാരരഹിതയായതുകൊണ്ട് അവികൃതിയെന്നും—അതായത് ആദ്യന്തവിഹീനം—ധരിക്കു ശീലമായതിനാൽ ധാത്രിയെന്നും അഥവാ പരിപാലിക്കുക, പ്രപഞ്ചത്തിൽ ശക്തിയെ ഉല്പാദിപ്പിക്കുന്നതിനുള്ള സാമർത്ഥ്യം ഹേതുവായി വിധാത്രിയെന്നും, സ്ഥിരസ്ഥിതാവത്താൽ സ്ഥാത്രിയെന്നും അപൂർവ്വമായ ആകാരങ്ങളോടുകൂടിയ സകലത്തേയും ഉൽപാദിപ്പിക്കു ഹേതുവായി ജനിത്രിയെന്നും, വിപുലമായ സത്വരജസ്തമോമയഗുണാധിഷ്ഠാനഭേദവതയാകയാൽ വിപുലഗുണമയീയെന്നും മറ്റും ധരിക്കേണ്ടതാകുന്നു. വിശ്വപാത്മാവിന്റെ പ്രാണൻ നാഥയായുള്ളവൻ പ്രാണപ്രേയസിയെന്നർത്ഥം. ആ ദേവതയെ ഞാൻ വേണ്ടപോലെ വന്ദിക്കുന്നു.

യേഭ്യോസ്യയദ്ഭീരുഷൈഃ സപദി പദമുരു-
 തൃജ്യതേ ദൈത്യവർഗ്ഗ-
 യേഭ്യോ ധത്തും ച മൂർധ്വനാ സ്തപ്തഹയതി സതതം
 സർവ്ഗീവാണവർഗ്ഗഃ
 നിത്യം നിർമ്മൂലയേയുർനിചിതതരമമീ
 ഭക്തിനിഷ്ഠാത്മനാം നഃ
 പത്മാക്ഷസ്യാംശ്രീപത്മ ദപയതലനിലയാഃ
 പാംസവഃ പാപപങ്കം.

൧൦

യേഭ്യഃ=യാവചില പാദപത്മരജസ്സുകളിൽനിന്നും. അ-
 സ്യയദ്ഭീഃദൈത്യവർഗ്ഗഃ=ഭീതനാരായ ദൈത്യവർഗ്ഗങ്ങളാൽ.
 ഉഷൈഃ ഉരുപദം സപദി തൃജ്യതേ=അത്യധികമായ ഐശ്വര്യ-
 യുക്തമായ മഹത്തായ സ്ഥാനം തത്ക്ഷണം തൃജിക്കപ്പെടുന്നു.
 സർവ്ഗീവാണവർഗ്ഗഃ=സകല ദേവസമൂഹവും. സതതം=എപ്പോഴും.
 മൂർധ്വനാ=മുഖാവുകൊണ്ട്. ധത്തും=ധരിക്കുന്നതിന്നു.
 യേഭ്യഃ=യാവചിലപാദപത്മരജസ്സുകൾക്കായിക്കൊണ്ട്.
 സ്തപ്തഹയതി=ആഗ്രഹിക്കുന്നു. പത്മാക്ഷസ്യാംശ്രീപത്മദപ-
 യതലനിലയാഃ=പത്മാക്ഷന്റെ അംശ്രീപത്മദപയത്തിന്റെ
 അധോഭാഗങ്ങളിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. പാംസവഃ=രേണുക്കൾ.
 ഭക്തിനിഷ്ഠാത്മനാം നഃ=ഭക്തിക്കധീനമായ ആത്മാവോടുകൂടിയ നമ്മുടെ.
 നിത്യം നിചിതതരം പാപപങ്കം=ഓരോദിവസവും ഉപരൂപരി സ-
 ബിതമായിരിക്കുന്ന പാപപങ്കത്തെ. നിർമ്മൂലയേയുഃ=നിർ-
 മൂലനായുള്ള.

പാദപാംസുസ്തുതിഃ—സാക്ഷാൽ ഭഗവാനായ മഹാ-
 വിഷ്ണുവിനെ സ്തുരിക്കാതെ അസുരന്മാർ ദേവന്മാരുമായി കല-
 ഹിച്ചു സർവ്വൈശ്വര്യയുക്തങ്ങളായ ദേവലോകാദികളെ കര-
 സ്ഥമാക്കി. ഭഗവത്സ്മരണയില്ലാത്തകാലങ്ങളിൽ ഭർമ്മദം-
 വലിച്ചു സാധുക്കളെ ഉപദ്രവിക്കും. സാധുക്കൾ എന്നുള്ള

തിന് ഇവിടെ വിവക്ഷിച്ചിരിക്കുന്ന അർത്ഥം “സാധവോ ഹൃദയം മഹ്യം സാധുനാം ഹൃദയന്തപഥം മദന്യത്തേ നജാ നന്തിനാഥം തേഭ്യോമനാഗപി” എന്നു ഭാഗവതത്തിൽ ഭഗവദ്വനിർദ്ദിതമായ രഹസ്യമാണ്. ദേവന്മാർക്കും അല്പം അഹങ്കാരം വന്നിരിക്കാം. തൽക്ഷണം ദേവന്മാരും അസുരന്മാരും ഭഗവാനെ സ്തരിക്കുകയായി. തത്സമയം അസുരന്മാർ ഭഗവാന്റെ പാദധൂളിയിൽനിന്നുകൂടി ഭയപ്പെട്ട് പരന്മാരെ ഉപദ്രവിക്കുന്ന പ്രവൃത്തി അവസാനിപ്പിക്കുന്നു. ദേവന്മാർ — സാധുക്കൾ — സദാസമയവും തൃപ്താദപത്മമധൂളിയായ ധൂളിയെ ശിരസ്സിൽ ധരിക്കുന്നതിന് അത്യാഗ്രഹമുള്ളവരാണെന്നു പ്രത്യേകിച്ചു പറയേണ്ടതായ ആവാശ്യവുമില്ലല്ലോ. പരമപുണ്യംചെയ്ത പൊടികൾ തൃപ്താദപത്മങ്ങളുടെ അധോഭാഗങ്ങൾ ആവാസസ്ഥാനമാക്കിയിരിക്കുന്നു. അവിടുന്നു വിട്ടുമാറാൻ മനസ്സുവരുന്നില്ല. പാപനാശമിയായ ഭാരതമാതാവു ഭാഗ്യവതികളിൽ അഗ്രേസരയാണെന്ന് എത്രതവണ പറഞ്ഞാൽ മതിയാകും. ഭാരതഭൂമിയിലുള്ള ഓരോ രജകണവും പരമഭക്തന്മാരുടെ പരിപാവനശരീരങ്ങളല്ലയോ? എന്നുകൂടി തോന്നിപ്പോകുന്നു തൃപ്താദപാതം അന്യഥാ വരാൻ വഴിയുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല. നിരവധി ജന്മങ്ങളിൽ ഓരോദിവസവും ഉപര്യുപരി പാപം സഞ്ചയിച്ചിരിക്കുന്ന ജീവികൾ സുകൃതാതിരേകംകൊണ്ടു പരമഭാഗവതന്മാരായി, പരിപാവനയായ ഭാരതമാതാവിന്റെ ഉദരത്തിൽ ആവിർഭവിച്ച് ലോകോപകാരാർത്ഥം ജീവിതം നയിച്ചതുടങ്ങിയാൽ ഉപര്യുപരി സഞ്ചിതമായ പാപം അതുപോലെതന്നെ നിശ്ശേഷം നശിച്ചു പരിശുദ്ധാന്തരംഗന്മാരായി പരമസാധുക്കളായിത്തീരും. അപ്രകാരം നരസുരതിര്യഗാദികളുടെ ജീവിതം ശോഭനതരമാക്കിത്തീർക്കുന്നതിന് കെല്പുള്ള തൃപ്താദധൂളികൾ നമ്മുടെ കല്പങ്ങളെല്ലാം കടയോടെ പഠിച്ചുകഴയട്ടെ.

രേഖാലേഖാഭിവാദ്യാശ്ചരണതലഗതാ-

ചക്രമത്സ്യാദിരൂപാഃ

സ്തിശ്ലാഃ സൂക്ഷ്മാഃ സുജാതാഃ മുദലളിതതര

ക്ഷൗമസുത്രായമാണാഃ

ഭദ്യന്റോ മംഗളാനിഭ്രമദരജ്ജ്വലാ

കോമളേനാബ്ജിജായാഃ

കമ്രേണാമ്രേഡ്യമാനാഃ കിസലയമുദനാ

പാണിനാ ചക്രപാണേഃ.

൧൧

ലേഖാഭിവാദ്യാഃ=ദേവന്മാരാൽ അഭിവാദ്യകളായി. സ്തിശ്ലാഃ=അകഠിനകളായി. സൂക്ഷ്മാഃ=കൃശകളായി. സുജാതാഃ=സുജാതകളായി. മുദലളിതതരക്ഷൗമസുത്രായമാണാഃ=മുദക്കളും അതിമനോഹരങ്ങളുമായ മഞ്ഞപ്പട്ടിന്റെ നൂലുകൾ പോലെ ആയിത്തീർന്നുകളായി. അബ്ജിജായാഃ=മഹാലക്ഷ്മിയുടെ. കിസലയമുദനാ=കിസലയംപോലെ മുദവായി. കമ്രേണ=മനോഹരമായി. ഭ്രമദരജ്ജ്വലാ=ഷട് പദസമൂഹത്താൽ സേവിക്കപ്പെടുന്നതായിരിക്കുന്നു. പാണിനാ=പാണിയാൽ. അമ്രേഡ്യമാനാഃ=വീണ്ടും വീണ്ടും തലോടുന്നതുകളായി. ചക്രപാണേഃ=ചക്രപാണിയുടെ. ചരണതലഗതാഃ=ചരണതലഗതകളായിരിക്കുന്നു. ചക്രമത്സ്യാദിരൂപാഃ=രേഖാഃ=ചക്രമത്സ്യാദിരൂപകളായ രേഖകൾ. നഃ മംഗളാനിഭദ്യഃ=നമുക്കായിക്കൊണ്ടു മംഗളങ്ങളെ തരട്ടെ.

പാദരേഖാസ്തുതി:—സദാസമയവും ദേവന്മാർ പ്രണമിക്കുന്നു. നെന്മേനിമലരിനെ തോല്പിക്കുന്ന മുദക്കളായ പാദങ്ങളിൽ കഠിനകളായ രേഖകൾ ഉണ്ടാകുകയില്ല. തെളിഞ്ഞു (നല്ലപോലെ) കാണുന്നമില്ല. തന്റെ ആശ്രയസ്ഥാനമായ സമതലപ്രദേശത്തിനു വിരോധം വരുത്തുന്നില്ല. മഞ്ഞപ്പട്ടനൂലുകൾപോലെ മുദലകോമളങ്ങളാണു്. മഹാലക്ഷ്മി തന്റെ അങ്കതലത്തിൽ എടുത്തു വച്ചുകൊ

൨൨. ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

ണ്ടു് തുല്യാദങ്ങളെ തലോടിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു. തന്തിരുവടിയുടെ കരതലങ്ങളോ കിസലയംപോലെ മൃദുവും മനോഹരവും ആണു്. ആ കരതലങ്ങളുടെ സുഗന്ധംകൊണ്ടു വണ്ടുകൾ ധാരാളം ചുറ്റിക്കൂടിയിരിക്കുന്നു. കരതലത്തിലുള്ള പത്മത്തിന്റെ വാസനകൊണ്ടും ആകാം. അഥവാ ഭഗവതു് പാദപത്മങ്ങളുടെ സുഗന്ധമാണെന്നു വരരുതോ? ഭ്രമരഭരജു് എന്നതിനു് മഹാലക്ഷ്മിയുടെ കരപ്രകോഷ്ടങ്ങളിൽ കിലകിലശബ്ദങ്ങളോടുകൂടി കിടക്കുന്ന രത്നാഭരണങ്ങളാൽ സേവിക്കപ്പെട്ടതെന്നും വരാമെന്നു കാണുന്നു. ചരണതലങ്ങളിൽ സാമുദ്രികാശാസ്രപ്രകാരം ഉത്തമപുരുഷന്മാർക്കുണ്ടായിരിക്കാവുന്ന ചക്രം മത്സ്യം മുതലായവയുടെ ആകൃതികളിലുള്ള രേഖകൾ കാണുന്നു. ആ രേഖകളുടെ വിശേഷണങ്ങളാണു് മുൻപു പറയപ്പെട്ടവ. ആ രേഖകൾ ചാമുക്കുമംഗളാന്തരമുട്ട.

യസ്താദാക്രാമതോദ്യാം ഗരുഡമണിശിലാ-

കേതുദണ്ഡായമാനാ-

ദാശ്യോതന്തീബഭാസേ സുരസരിദമലാ

വൈജയന്തിവകാന്താ

ഭൂമിഷ്ഠായസ്തഥാസ്ത്വേ ഭൂനഗ്രഹബൃഹതഃ-

സ്തംഭശോഭാംഭധാനഃ

പാന്താമേതൗപയോജോ ദരദലിതതലൗ

പങ്കജാക്ഷസ്യപാദൗ.

൧൨

ഗരുഡമണിശിലാ കേതുദണ്ഡായമാനാതു്=മരതകകല്ലുകൊണ്ടുണ്ടാക്കിയ കൊടിമരംപോലെ ആയിത്തീർന്നതും. ദ്യാം ആക്രാമതഃ=ദ്വോവിനെ ആക്രമിക്കുന്നതുമായ. യസ്താതു്=യാതൊരു വാമപാദത്തിൽനിന്നു്. ആശ്യോതന്തീ=ആചതിക്കുന്ന. അമലസുരസരിതു്=നിമ്നലയായ ദേവഗംഗ. കാന്താവൈജയന്തീഹവബഭാസേ=മനോഹരയായ

കൊടിക്കൂറുപോലെ ശോഭിച്ചു. അന്ത്യഃപാദം=അന്ത്യമായ ഭക്ഷിണപാദം. ഭൂമിഷ്ടസൻ=ഭൂമിസ്ഥിതമായിത്തന്നെ. ഭുവനഗൃഹബൃഹത് സ്തംഭശോഭാഭയാനം=ത്രിഭുവനമാകുന്ന ഗൃഹത്തിന്റെ ബൃഹത്തായ സ്തംഭത്തിന്റെ ശോഭയെ ധരിച്ചു. ഏതരപയോജോഭരഭവിതതലയം=ഈ പയോജത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്തെ തോല്പിക്കത്തക്ക തലങ്ങളോടുകൂടിയ പങ്കജാക്ഷസ്ത്രപാദം=മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ പാദങ്ങൾ. (അസ്താൻ) പാതാം=നമ്മളെ രക്ഷിക്കട്ടെ-

ചരണസ്തുതി:—ഈ ചിത്രം അത്യന്തം മനോഹരമായിരിക്കുന്നു. ഭഗവത്ത്വുപ്പാദം—വാമപാദം—മരതകക്കല്ലെ കൊണ്ടുണ്ടാക്കിയിരിക്കുന്ന ഒരു കൊടിമരംപോലെ ശോഭിക്കുന്നു. അതിന്റെ ഉയരമോ ബ്രഹ്മാണ്ഡകപാലസ്തർശിയാകുന്നു. ആ മുകളിൽനിന്നു നിമ്നലയം പരിപാവനയും ആയ ദേവഗംഗ ആവിർഭവിക്കുന്നു. അതു താഴോട്ടു മാത്രമേ ഒഴുകുകയുള്ളൂ. എന്നാൽ ഭൂമണകൊണ്ടു ചരിഞ്ഞും വളഞ്ഞുംമറും വരാം. ആ ഗംഗാനദി ആ കൊടിമരത്തിലെ അതിമനോഹരമായ കൊടിക്കൂറുപോലെ ശോഭിച്ചു- വാമപാദത്തെ അത്യുന്നതമായ ഒരു കൊടിമരവും അതിൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്ന ദേവഗംഗയെ ആ കൊടിമരത്തിലെ കൊടിക്കൂറും ആക്കി കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. പരസ്സരമുള്ള വണ്ണവും മറും അതിമനോഹരമായിരിക്കുന്നു. ഭക്ഷിണപാദം ഉറപ്പിച്ചു കത്തിയിരിക്കത്തന്നെയാണു്. അതോ ത്രിഭുവനത്തെയും നിലയ്ക്കുനിറുത്തുന്ന സ്തംഭം ആണു്. താമരപ്പൂവിന്റെ ഉദരത്തേക്കാൾ മനോഹരങ്ങളാണു് ഈ പാദതലങ്ങൾ. ആ പാദതലങ്ങൾ നമ്മളെ രക്ഷിക്കട്ടെ. വാമനാവതാര ചിത്രം സ്മരിക്കുക. മഹാബലിയെ അഹംഭാവം കളഞ്ഞു പരിശുദ്ധനാക്കുന്നു. ബ്രഹ്മാണ്ഡരക്ഷാകരമായ തന്റെ അതുഭുതകർമ്മത്തിന്റെ വിജയധ്വജമോ എന്നു തോന്നുമാറു ഭക്ഷിണപാദം ഉയന്നു പ്രകാശിക്കുന്നു. പരമഭാഗ്യവാനായ

൨൪ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

ബ്രഹ്മാവിന്റെ കമണ്ഡലു തീർത്ഥം പാദപ്രക്ഷാളനം ചെയ്യുന്നു. വാമനൻ വർഗ്ഗിതശരീരനായതുപോലെതന്നെ വാമനപാദതീർത്ഥവും വർഗ്ഗിതശരീരവും പരിപാവനയും ആയ ഗംഗാനദിയായി പ്രവഹിക്കുന്നു. ആ ഗംഗാപ്രപാതംകൊണ്ടു ത്രിഭുവനത്തിനു ചലനംവരാതെ ഭക്ഷിണപാദത്തെ ഊന്നിയിരിക്കുന്നു. ഭഗവാന്റെ അതുഭൂതാവതാരങ്ങൾ ഏതെല്ലാം ഗുണങ്ങളാണു ഭാഗവതന്മാർക്കു ചെയ്തുകൊടുക്കുന്നത്. പരിശുദ്ധയായ ഗംഗാനദി പൂർവ്വജന്മാജ്ജിതമായ ഭൂരിതസ്തഞ്ചയത്തെ അടിയോടെ നശിപ്പിക്കുന്നു.

ആക്രാമദ്ദ്യാം ത്രിലോകീ മസുരസുരപതീ
 തത്ക്ഷണാഭേവനീതഃ
 യാത്യാംവൈരോചനീന്ദ്ര യുഗപദപിവിപത്
 സമ്പദോരേകധാമ
 താത്യാം താമ്രോദരാത്യാം മുഹൂരഹമജിത-
 സ്യാഞ്ചിതാത്യാമുഭാത്യാം
 പ്രാജ്ഞേശപത്യാപ്രഭാത്യാം പ്രണതിമുപഗതഃ
 പാദപങ്കേരുമാത്യാം.

എന്ന

തത്ക്ഷണാത്ഏവ=ആ ക്ഷണത്തിൽത്തന്നെ. ത്രിലോകീം=മൂന്നു ലോകത്തെ. ആക്രാമദ്ദ്യാംയാത്യാം=ആക്രാമത്തുകലായ യാവചിലപാദങ്ങളാൽ. അസുരസുരപതീവൈരോചനീന്ദ്ര=അസുരസുരപതികളായ ബലീന്ദ്രന്മാർ. യുഗപത്അപി=ഒരേകാലത്തുതന്നെ. (സമകാലത്തുതന്നെ) വിപത്സമ്പദോരേകധാമ=വിപത്സമ്പത്തുകളുടെ ഒരു ധാമമാക്കി. നീതഃ=നയിക്കപ്പെട്ടു. താമ്രോദരാത്യാം=ചുവന്ന ഉൾപ്രദേശത്തോടു (അധോഭാഗത്തോടു) കൂടിയതും. പ്രാജ്ഞേശപത്യാപ്രഭാത്യാം=സാധികമായി ഐശ്വര്യപ്രദാനംചെയ്യുന്നതും. അഞ്ചിതാത്യാം=ബ്രഹ്മാദികളാൽപോലും പൂജിക്കപ്പെടുന്നതുമായ. അജിതസ്യ=മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ.

താദ്യംഉദ്യോപാദപങ്കേരുമാദ്യം=ആ രണ്ടു പാദപത്മങ്ങളാൽ. അഹംമുഹുഃപ്രണതിംഉപഗതഃ=ഞാൻ പിന്നെയും പിന്നെയും പ്രണതിയെ പ്രാപിപ്പിക്കപ്പെട്ടവനായി.

പാദപത്മസ്തുതി:--മഹാബലിയുടെ ദാനോദകം എപ്പോൾ ഭത്തമായോ ആ ക്ഷണത്തിൽത്തന്നെ മൂന്നു ലോകത്തെയും ആക്രമിച്ചതുകൊണ്ട് ഭഗവത് പാദപത്മങ്ങൾ അസൂരപതിയായ മഹാബലിയെ വിപലാമത്തേയും സൂരപതിയായ ദേവേന്ദ്രനെ സന്ധലാമത്തേയും ഒരേനിമിഷത്തിൽ പ്രാപിപ്പിച്ചു. ഭഗവാൻ ഒരു ക്രിയ മാത്രമേ ചെയ്തുള്ളൂ. ആ ക്രിയയുടെ ഫലം രണ്ടുപേർ വിപരീതസ്ഥിതിയിൽ അപ്പോൾത്തന്നെ അനുഭവിച്ചു. ഇവിടെ മഹാബലി വിപലാമത്തെ പ്രാപിച്ചു എന്നുള്ളത് പ്രത്യേകം സൂക്ഷിക്കേണ്ടതാണ്. ദാനോദകം ഭത്തമാകുന്നതിനുമുൻപുള്ള പ്രാവേചിത്തിച്ചാൽ മഹാബലിക്ക് വിപത്തു സംഭവിച്ചു എന്നു തോന്നിപ്പോകും. എന്നാൽ ഭഗവതപാരായണം ചെയ്തിട്ടുള്ളവർ അങ്ങനെ വിചാരിക്കുകയില്ല. മഹാബലിയുടെ അഹങ്കാരം നശിപ്പിക്കണമെന്നും ഐശ്വര്യമദോന്മത്തനായ ബലിയെ ഭക്താഗ്രഗണ്യനാക്കണമെന്നുമായിരുന്നു ഭഗവാന്റെ സങ്കല്പം. ശിരസ്സിൽ തുപ്പാദംവെച്ചിട്ടുപോലും തെളിയാത്ത ബലിയുടെ മനസ്സ് പ്രിയപത്നിയായ സന്ധ്യാവലിയുടേയും പിതാമഹനായ പ്രഹ്ലാദന്റേയും സ്തുതികൊണ്ടു തെളിഞ്ഞുവശായി. ദേവലോകാധിപത്യത്തെക്കാൾ ശ്രേയസ്സരമായ പാതാളാധിപത്യമാണു ഭഗവാൻ ബലിക്ക് നൽകിയത്. ഉള്ളത് ആസകലം പോകുകയും ചെയ്തു. മറ്റതു കിട്ടിയുമില്ല. അതിനിടയ്ക്കുള്ള ബലിയുടെ സ്ഥിതിയെയാണ് ആചാര്യസ്വാമികൾ സ്മരിക്കുന്നത്. തത്ക്ഷണാദേവ എന്നുള്ള പദം പ്രത്യേകം നിഷ്കഷിച്ഛാൽ അടുത്ത ക്ഷണത്തിൽ ദേവൻ സ്ഥിതിവരുമെന്നും നിശ്ചയമാകുമല്ലോ. ത്രിലോകാധിപത്യം കിട്ടുന്നതിനും അധഃപതനം

൨൩ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

സിദ്ധിക്കുന്നതിനും തന്തിരുവടി വിചാരിച്ചാൽ എത്ര സമയം വേണമെന്ന് ഇന്ദ്രന്ദ്രയും ബലിയുടേയും തൽക്കാല സ്ഥിതികൊണ്ട് ഏവർക്കും ബോദ്ധ്യമാകും. അപിശബ്ദം അന്തരത്തെ സ്ഫുടമാക്കുന്നു ആബ്രഹ്മകീടപയ്യന്തം നന്തി നന്തികളെക്കൊണ്ട് ഭഗവദ്യുക്ത ചെയ്യുന്ന കാലമായിരുന്നു തത്സമയം. ഭക്തന്മാർക്കു സർവ്വേശ പത്മപ്രഭങ്ങളായിരിക്കുന്ന തത്പാദപത്മങ്ങളെ ഞാൻ പിന്നെയും പിന്നെയും നമസ്കരിക്കുന്നു. പരമഹംസപരിപ്രാജകനായിരുന്ന ജഗത് ഗുരു ശങ്കരാചാര്യസ്വാമികളുടെ ലോകോപകാരപ്രദമായ ഉപദേശം നോക്കുക. നിങ്ങൾ കാണുന്നതൊന്നും ശഃശപതമാണെന്നു വിചാരിക്കരുത്. ഇവ എടുക്കാനും കൊടുക്കാനും ത്രാണിയുള്ളയാളിനു അല്പവും യത്നമില്ല. സമ്പത്തിൽ പരനിന്ദയരുത്. “ത്യാഗായസംഭൃതാത്മാനാം” എന്നുള്ള കാളിദാസവാക്യം എത്രയോ ഉത്തമമായിരിക്കുന്നു. അറിഞ്ഞുപോലും അറിയാതെപോലും ഹോമിക്കുന്നവൻ കണ്ണുകാണാതെ ഹോമിച്ചുവെങ്കിലും ഹോമദ്രവ്യം യഥാസ്ഥാനത്തുതന്നെ പതിച്ചു. ബലിയും ഇന്ദ്രനും കൃതാത്മന്മാരുമായി.

യേഭ്യോവർണ്ണശ്ചതുർത്ഥ ശ്വരമതഃഭൂ-

ദാദി സർഗ്ഗേ പ്രജാനാം

സാഹസ്രീ ചാപി സംഖ്യാ പ്രകടമഭിഹ്താ

സർവ്വവേദേഷുയേഷാം

വ്യാപ്താ വിശ്വപാദരാജൈ രതിവിതതതനോർ

വിശ്വപമുത്തേർവിരാജോ

വിഷ്ണോ സ്തേഭ്യോ മഹദ്ഭ്യഃ സതതമപിനമോ-

സ്തപംശ്രീ പങ്കേരുഹേഭ്യഃ.

൧൪

പ്രജാനാം ആദിസർഗ്ഗേ=പ്രജകളുടെ ആദിസൃഷ്ടിയിൽ. യേഭ്യഃ=യാതൊന്നുകളിൽനിന്ന്. ചതുർത്ഥഃവർണ്ണഃ=ചതുർത്ഥമായിരിക്കുന്നവർണ്ണം അവസാന

ത്തിൽ ഉണ്ടായി. അപി.പ=എന്നുതന്നെയല്ല. യേഷാം സാഹസ്രീസംഖ്യാ=യാവചിലപാദങ്ങളുടെ സാഹസ്രിയായ സംഖ്യ. സർവ്വേഷാം=എല്ലാ വേദങ്ങളിലും. പ്രകടം= സ്പഷ്ടമായി. അഭിഹിതാ=അഭിഹിതയായി(പറയപ്പെട്ട) യൈഃവിശപംഭരാവ്യാപ്താ=യാവചിലപാദങ്ങളാൽ ഭൂമി വ്യാപ്തയായി. (നിറഞ്ഞു) അതിവിതതനോഃ=അതിവിസ്തൃതശരീരനായി. (അപരിച്ഛിന്നസ്വരൂപൻ) വിശപമുത്തേഃ വിരാജഃ=വിശപമുത്തിയായിരിക്കുന്ന വിരാട് സ്വരൂപൻ. അംബ്രിപങ്കേരുമേദ്യഃ=തുല്യാഭവത്മങ്ങൾക്കായിക്കൊണ്ടു്. സതതം=സർവ്വദാ. നമഃഅസ്തു=നമസ്സഭവിക്കട്ടെ. (നമസ്സരിക്കുന്നു)

സഹസ്രപാദസ്തുതിഃ—പ്രജകളുടെ ആദിസൃഷ്ടിയിൽ—ചാതുർവർണ്യസൃഷ്ടികാലത്തു്—നാലാമത്തെ വർണ്ണികളായ ശൂദ്രർ അവസാനമായി എന്നുപറഞ്ഞാൽ ത്രിവർണ്യസൃഷ്ടികൾക്കുശേഷം ഉണ്ടായി. “പദ്ഭ്യാം ശൂദ്രോ അജ.യത” എന്നുള്ള പുരുഷസൂക്തം അടിസ്ഥാനം. സകല വേദങ്ങളിലും വേദാംഗങ്ങളിലും മറ്റും വിരാട്സ്വരൂപനായ വിശ്വേശ്വരൻ അനവധി പാദങ്ങൾ ഉണ്ടെന്നു പ്രകടമായി പ്രസ്താവിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. വിശ്വരൂപിയായി—ലോകസ്വരൂപിയായി—ബ്രഹ്മാണ്ഡസ്വരൂപിയായിരിക്കുന്ന വിശ്വമുത്തിക്കു് അങ്ങനെ അല്ലാതെ വരാൻ തരവുമില്ലല്ലോ. ഇവിടുത്തെ സഹസ്രസംഖ്യയ്ക്കു് ആയിരം എന്നു പര്യാപ്തമായ സംഖ്യയല്ല. അപരിച്ഛിന്നസംഖ്യയാണു്. “സഹസ്രാക്ഷഃ സഹസ്രപാതഃ” എന്നു പുരുഷസൂക്തം. “നമോസ്തൂപനന്തായ സഹസ്രമുത്തയേ സഹസ്രപാദാക്ഷിശിരോരുബാഹവേ” എന്നതും അടിസ്ഥാനമായി കല്പിക്കാം. വിരാട്സ്വരൂപിയുടെ പാദങ്ങളാൽ ലോകം നിറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. “പദ്ഭ്യാംഭൂമി” ഇതിപുരുഷസൂക്തം. ബ്രഹ്മാണ്ഡസ്വരൂപിയായ ഭഗവാന്റെ ശരീരം അതിവിതതമാണെന്നു പറയാനില്ലല്ലോ. അതു് അപരിച്ഛിന്നതന്നെയെന്നാൽ. അ

൨൮ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

പ്രകാരമുള്ള പാദപത്മങ്ങൾക്കായി സദാസമയവും സകല
രും നമിക്കേണ്ടതാകുന്നു. അതായത് ഏകസ്വരൂപനായ
വിശ്വമൂർത്തിയുടെ പാദങ്ങളിൽ പ്രണമിക്കണം. ബ്രഹ്മാ
ണ്ഡത്തെ ആകർഷിച്ച് ഒരു മൂർത്തിയായി സങ്കല്പിച്ചു ചിത്രം
ഭരിക്കുവാൻ സാധിക്കുന്നവർക്ക് സന്നാതനമതത്തിന്റെ അ
ടിസ്ഥാനമെന്തെന്ന് എളുപ്പം ബോദ്ധ്യമാകും. സതപരജ
സ്തമോഗുണസംഭൂതമായ ജീവൻ ആദ്യം തമോഗുണസംപൂ
ർണ്ണമായിരിക്കും. പരമഭക്തികൊണ്ട് അതിന്റെ ദോഷം
നശിച്ചു രജോഗുണമായിത്തീരും. അവിടെനിന്നുമുയർന്നു
കളങ്കമില്ലാത്ത സതപഗുണസങ്കേതമായിത്തീരും. അതുപോ
ലെ മാത്രമേ ചാതുർവർണ്യസൃഷ്ടി ഗണിക്കേണ്ടതുള്ളൂ. ചാതു
ർവർണ്യം പരസ്സരോപകാരപ്രദമാണെന്നു പറയാനമില്ല
ല്ലൊ. ആ സ്ഥിതി ആലോചിച്ചാൽ “ജന്മനാ ജായതേ
ശുഭ്രഃ കർമ്മണാ ജായതേ ഭവിജഃ” എന്ന പരമാർത്ഥവും കര
തലാമലകംപോലെ ഭരിക്കാം.

വിഷ്ണോഃ പാദപയാഗ്രേ വിമലനഖമണി-

ഭ്രാജിതാ രാജതേ യാ

രാജീവസ്തേവരമ്യാ ഹിമജലകണികാ-

ലംകൃതാഗ്രാ ലാളി

അസ്താകം വിസ്തയാമാണ്യവിലമുനിജന-

പ്രാത്ഥനീയാനിസേയം

ഭദ്യാഭാദ്യാനവദ്യാതതിരതിരുചിരാ

മംഗളാന്യംതൂർവീനഃ.

൧൫

യാ=യാതൊരു അംഗുലീസമൂഹം. വിഷ്ണോഃപാദപ
യാഗ്രേ=വിഷ്ണുവിന്റെ പാദപയാഗ്രത്തിൽ, വിമലനഖമ
ണിഭ്രാജിതാ (സതീ)=വിമലങ്ങളായ നഖങ്ങളാകുന്ന മണി
കളാൽ പ്രകാശിക്കുന്നതായിട്ട്. ഹിമജലകണികാലംകൃതാ
ഗ്രാ=ഹിമജലബിന്ദുക്കളാൽ അഗ്രഭാഗം അലങ്കരിക്കപ്പെട്ടു.

രാജീവസ്യഭലാളീഇവ=താമരപ്പൂവിന്റെ ഭലസമൂഹം എന്നു തുപോലെ. രമ്യം=രമ്യയായി. രാജതേ=ശോഭിക്കുന്നു. സാ ഇയം=ഈ ഈ. ആദ്യം=ആദ്യയായി. അനവദ്യം=അനവദ്യയായി. അതിരചിരാ=അതിമനോഹരയായിരിക്കുന്നു. അംഗുലീനാംതതിഃ=അംഗുലീതതി. (അംഗുലീസമൂഹം.) അസ്താകം=നമുക്കു്. വിസ്തയാഹ്വാനി=അതിശയാഹ്വങ്ങളായി. അഖിലമുനിജനപ്രാത്ഥനീയാനി=സകലമുനിജനങ്ങളും പ്രാത്ഥിക്കുന്നതുകളായിരിക്കുന്നു. മംഗളാനി=മംഗളങ്ങളെ. ഭദ്യാത്=ഭാനംചെയ്യട്ടെ.

അംഗുലീസ്തുതി:--സാക്ഷാൽ മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ പാദപാത്രങ്ങളിൽ അതിമനോഹരങ്ങളായ വിരലുകൾ പ്രകാശിക്കുന്നു. ആ വിരലുകളുടെ അഗ്രഭാഗം നിർമ്മലങ്ങളായിരിക്കുന്ന രത്നങ്ങൾപോലെയുള്ള നഖങ്ങളാൽ അലങ്കരിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. രത്നംപതിച്ചിരിക്കുകയാണോ എന്നു സംശയിക്കും. അത്യന്തം പ്രകാശിക്കുന്നുമുണ്ടു്. അതു കണ്ടാൽ മഞ്ഞുതുളികൾ അററത്തു വീണിരിക്കുന്ന താമരപ്പൂക്കളുടെ ഇതളുകളാണോ എന്നു തോന്നും. ആദ്യയാകുന്നു അതു്. അതിന്നു പൂർവ്വമായി യാതൊന്നുമുണ്ടായിട്ടില്ല. സൃഷ്ടിപ്രാദികൾക്കു മുൻപു് മഹാവിഷ്ണു മന്ത്രമേയുണ്ടായിരുന്നുള്ളുവല്ലോ. ഇത്രയും നിർമ്മലമായിട്ടും യാതൊന്നും കാണുകയില്ല. ശുദ്ധ സത്വസ്വരൂപമാകയാൽ അതിനിർമ്മലം. അത്യന്തമനോഹരം. സൗന്ദര്യസാരസ്വത്വമാകയാൽ അതിനേക്കാൾ മനോഹരമായി യാതൊന്നും കാണുകയില്ല. എങ്ങനെയുള്ള മംഗളങ്ങളാണു തരേണതു്. അതുഭൂതാഹ്വങ്ങളാണു്; മംഗളത്തിന്നു് അതിർത്തിയില്ലെന്നതന്നെയല്ല സിദ്ധിയിൽ ഏവനും അതുഭൂതവും തോന്നും. എന്നാൽ സാംസാരികന്മാർക്കു് അതുഭൂതം തോന്നുന്നതാണോ? അല്ല. സകല മഹാമുനികളും പ്രാത്ഥിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവയാണു്. അപ്രകാരമുള്ള അംഗുലീതതി നമുക്കു മംഗളംതരട്ടെ.

൩൦ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

യസ്യാം ദൃഷ്ടാ മലായാം പ്രതികൃതിമമരാഃ
സ്വാം ഭവന്ത്യാ നമന്തഃ
സേന്ദ്രാഃ സാന്ദ്രീകൃതേഷ്ടാഃ സ്വപരസ്പരകലാ
ശങ്കയാ തങ്കവന്തഃ
സാസദ്യഃ സാതിരേകാം സകലസുഖകരീം
സമ്പദം സാധയേന്ന-
ശ്ചഞ്ചത് ചാവാംശുചക്രാ ചരണനളിനയോ-
ശ്ചക്രപാണേന്വാളീ.

൧൬

അമലായായസ്യാം=അമലയായ യാതൊരു നവാളിയിൽ. സേന്ദ്രാഃഅമരാഃ=ഇന്ദ്രനോടുകൂടിയ ദേവന്മാർ. ആനമന്തഃ=നമസ്കരിക്കുന്നവരായിട്ട്. സ്വാംപ്രതികൃതിം=തങ്ങളുടെ പ്രതിബിംബത്തെ. ദൃഷ്ടാ=കണ്ടിട്ട്. സ്വപരസ്പരകലാശങ്കയാ=തങ്ങളുടെ പ്രതിപക്ഷികളായ ദേവസമൂഹമോ എന്നുള്ള ഭ്രമംകൊണ്ട്. സാന്ദ്രീകൃതേഷ്ടാഃ=അത്യന്തം ഈഷ്ടയോടുകൂടിയവരായി. ആതങ്കവന്തഃ=സംശയം നിമിത്തം ഭയമുള്ളവരായി. ഭവന്തി=ഭവിക്കുന്നു. ചഞ്ചത് ചാവാംശുചക്രാ=പ്രകാശിക്കുന്ന കിരണസഹസ്രയുതയായ ചക്രപാണേഃ=ചക്രപാണിയുടെ. സാനവാളീ=ആനഖതതി, നഃ സാതിരേകാം സകലസുഖകരീം സമ്പദം=നമുക്കു് ഐഹികാമുഷ്ടികസുഖങ്ങളെ പ്രദാനംചെയ്യുന്നതും അത്യന്താധികസ്വപദാവമുള്ളതും ആയ സമ്പത്തിനെ. സദ്യഃസാധയേത്=ഉടനെ സാധിപ്പിക്കട്ടെ.

നവാളീസ്തുതി:—അതിനിമ്നലയായ തന്നവാളി പ്രകാശിക്കുന്നു. ദേവേന്ദ്രൻ തുടങ്ങിയ ദേവസമൂഹം തത്പാദപത്മത്തിൽ പ്രണമിക്കുന്നു. പ്രണമിക്കുമ്പോൾ ആ നവാളിയിൽ തങ്ങളുടെ പ്രതിബിംബം അവർ ദർശിക്കുന്നു? എന്താണിത്? തങ്ങളുടെ പ്രതിപക്ഷികളായ ദേവന്മാരോ. ഓഹോ, ഇനി ദേവലോകവും അതിന്റെ ആധിപത്യവും

തങ്ങളോടുകൂടി ഇവയ്ക്കോ സിദ്ധിക്കാൻ പോകുക. ഇപ്രകാരമുള്ളതും ഇതിൽപ്പരവുമായ ചിന്തകൊണ്ടു് ഇന്ദ്രാദികൾ ഭയപ്പെടുന്നു. തന്നിമിത്തം അത്യന്തം ഊഷ്യവരുന്നു. തങ്ങളുടെ സ്ഥാനം ആക്രമിക്കാൻവരുന്നവരോടു വിരോധംവരിക സാധാരണമാണല്ലോ പ്രതിബിംബം ദർശിക്കത്തക്ക പ്രകാശമുള്ള നഖാളി ഇന്ദ്രാദികൾക്കു ഭീതിവരുത്തിയതിൽ അതുകൊണ്ടോ? ലേശംപോലുമില്ല. ഭഗവാന്റെ ഒരു നഖത്തിന്റെ സഹസ്രാംശം ചിന്തിച്ചാൽ ആയിരം ബ്രഹ്മാണഡകടാഹം ഒരുനിമിഷത്തിൽ നിർമ്മിക്കാം. വാസ്തവത്തിൽ ഇന്ദ്രാദികൾക്കു ഭയംവരാം. ഇതുപോലെ പല ഭഗവനായകളും അവർ കണ്ടിട്ടുണ്ടു്. എന്തു്? തങ്ങളുടെ ഭക്തി കുറഞ്ഞുപോയോ? അവർ മനനംചെയ്യുകയായി. അപ്പോൾ ബോധംവരികയുംചെയ്തു. ആ നഖാളിയോ പ്രകാശമാനങ്ങളായ കിരണസമൂഹത്തോടുകൂടിയതാണു്. സഹസ്രാദിത്യന്മാർ ഒരേനിമിഷം ഉദിച്ചാൽ ഒരു നഖത്തിന്റെ പ്രകാശം കാണുകയില്ല. സമ്പത്തോ സാതാരകയായിരിക്കണം. അതിൽ കൂടുതൽ വരാൻ പാടില്ല. അതാണല്ലോ അതിൽ മഹഷിമാർക്കുപോലും സ്പഷ്ടമാവുന്നതു്. ഐഹികാമുഷ്ടികസുഖങ്ങളെ പ്രദാനംചെയ്യുന്ന സമ്പത്താണു വേണ്ടതു്. അല്ലാതെ നശപരമായ സമ്പത്തല്ലാ ആവശ്യം. അതോ പെട്ടെന്നുവേണം. അന്തർവേദിയിൽ തെളിഞ്ഞ ഭക്തി സിദ്ധിച്ചാൽപിന്നെയെന്തിനുതാമസം? ചേലപ്പറമ്പിനു സിദ്ധിച്ചതുപോലെ ഒരു നമസ്കാരത്തിൽ മോക്ഷം സിദ്ധിക്കണം. എന്നാണോ? അങ്ങനെയും വരാം. അപ്പോൾ സകാമഭക്തന്മാരെക്കൂടെ കരുതേണ്ടയോ? ഐഹികസുഖാപേക്ഷയുള്ളവർക്കും പാരത്രികസുഖാപേക്ഷയുള്ളവർക്കും ആഗ്രഹസമ്പത്തു നിമിഷത്തോറും കൊടുക്കുന്നതിനു് തന്നെ സഹസ്രാംശത്തിനു സാധിക്കും. നഖാളിയായാൽപിന്നെ പറയാനുമില്ലല്ലോ.

൩൨ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവണ്ണനസ്തോത്രം

പാദാംഭോജമസേവാ സമവനതസ്മര-

ബ്രാതഭാസ്വത് കിരീട-

പ്രത്യുഷ്ണോച്ചാവചാശ്ശപ്രവരകരഗണൈ-

ശ്ചിത്രിതം യദിഭാതി

നമ്രാംഗാണാം ഹരേണോ ഹരിഭുപലമഹാ-

കൂർമ്മ സൗന്ദര്യഹാരി-

ഋയം ശ്രേയഃ പ്രദായി പ്രപദയുഗമിദം-

പ്രാപയേത് പാപമന്തം.

എ

പാദാംഭോജമസേവാ സമവനതസ്മരബ്രാതഭാസ്വത് കിരീടപ്രത്യുഷ്ണോച്ചാവചാശ്ശ പ്രവരകരഗണൈഃ=പാദങ്ങളാകുന്ന താമരകളുടെ സേവയിൽ വേണ്ടപോലെ നമസ്കരിക്കുന്ന ദേവസമൂഹങ്ങളുടെ പ്രകാശമാനങ്ങളായ കിരീടങ്ങളിൽ അണിഞ്ഞിരിക്കുന്ന നാനാവിധങ്ങളായ മണികളുടെ കിരണസമൂഹങ്ങളെക്കൊണ്ട്. ചിത്രിതം=പല നിറം കലർന്നതായ. യത് പ്രപദയുഗം=യാതൊരു പ്രപദയുഗം. വിഭാതി=ശോഭിക്കുന്നു. ഹരിഭുപലമഹാകൂർമ്മസൗന്ദര്യഹാരിഋയം=പച്ചുരുന്നക്കല്ലുകൾകൊണ്ടുണ്ടാക്കപ്പെട്ടതും മഹാകൂർമ്മത്തിന്റെ സൗന്ദര്യത്തെ ഹരിക്കുന്നതുമായ ഋയയുള്ളതും. ശ്രേയഃ പ്രദായി = ശ്രേയസ്സിനെ പ്രദാനം ചെയ്യുന്നതുമായ. ഹരേഃ=ഹരിയുടെ. ഇദം പ്രപദയുഗം=ഈ പ്രപദയുഗം. നമ്രാംഗാണാം നഃ=നമ്രാംഗന്മാരായ നമ്മുടെ. പാപമന്തം പ്രാപയേത്=പാപങ്ങളെ കടയോടെ നശിപ്പിക്കട്ടെ.

പ്രപദയുഗസ്തുതി:—പാദങ്ങളാകുന്ന താമരകൾ വികസിപ്പിച്ചുനിൽക്കുന്നു. അവയുടെ സേവയ്ക്കുവേണ്ടി സകല ദേവസമൂഹവും എത്തിയിരിക്കുന്നു. അവർ സാഷ്ടാംഗം നമസ്കരിക്കുന്നു. അപ്പോൾ ഭാസ്വദ്രതാസഹസ്രങ്ങളോടുകൂടിയ കിരീടങ്ങളും പാദങ്ങളുമായി കൂടിച്ചേരുന്നു നാനാതരത്തിലുള്ള മണികളുടെ കിരണസമൂഹവും പ്രപദയുഗത്തിന്റെ

കിരണസമൂഹവുമായി ഇടകലർന്ന് ഒരു ശബളവണ്ണമുണ്ടാകുന്നു ഇപ്രകാരം പ്രകാശമാനമായ, ഭഗവാന്റെ പ്രപദയുഗം ശോഭിക്കുന്നു. പ്രപദങ്ങളോ പച്ചരത്നക്കല്ലുകളാൽ നിർമ്മിതമായ മഹാക്രമത്തിന്റെ ഛായയ്ക്ക് അപകഷം ഉണ്ടാകുന്നു. പിന്നെയോ പരമഭക്തന്മാർക്ക് സകല ശ്രേയസ്സുകളേയും പ്രദാനം ചെയ്യുന്നതുമാകുന്നു. ആരുടെ പാപങ്ങളെയാണു നശിപ്പിക്കേണ്ടത്. അതിനെപ്പറ്റി പറയാനമില്ല. സാഷ്ടാംഗപ്രണാമം ചെയ്യുന്ന പരമഭാഗവതന്മാരെപ്പറ്റിയുള്ള ചിന്തയല്ലേ ഭഗവാനുള്ള. അവരുടെ കായ്കളിൽ ഭഗവാൻ തന്നെത്തന്നെ മറന്നുപോകുമെന്നുള്ളതു പാത്മസാരത്വക്രിയയിലും മറ്റും പ്രത്യക്ഷമാണ്. ഭക്തപരാധീനനാണെന്നുള്ളത് അംബരീഷാദികളുടെ ചരിത്രങ്ങളിൽനിന്നു ഗ്രഹിക്കാം. കരുണാശീതളസ്വപാതനായ ഭഗവാന്റെ ആ പ്രപദയുഗം നമ്മുടെ പാപത്തിനു നാശം വരുത്തട്ടെ.

ശ്രീമത്യു ചാരുവൃത്തേ കരപരിമളനാ-
 നന്ദഹൃഷ്ടേ രമായാഃ
 സൗന്ദര്യാഭ്യേന്ദ്രനീലോപലരചിതമഹാ-
 ഭണ്ഡയോഃ കാന്തിചൗരേ
 സുരീന്ദ്രോ സ്തൂയമാനേ സുരകലസുഖഭേ
 സുഭിതാരാതിസംഘേ
 ജംഘേ നാരായണീയേ മുഹൂരപി ജയതാ-
 മസ്തദംഹോ ഹരന്ത്യു.

എവ

ശ്രീമത്യു=ശോഭാവത്തുകളും. ചാരുവൃത്തേ=മനോഹരവൃത്താകൃതിയിലുള്ളവയും. രമായാഃ=രമയുടെ. കരപരിമളനാനന്ദഹൃഷ്ടേ=കരത്തിൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്ന പരിമളംകൊണ്ട് അത്യന്തം ആനന്ദത്തോടുകൂടിയവയും. സൗന്ദര്യാഭ്യേന്ദ്രനീലോപലരചിതമഹാഭണ്ഡയോഃ=നിരവധി സൗന്ദര്യമുള്ള ഇന്ദ്രനീലക്കല്ലുകളാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ട രണ്ടു മഹാഭണ്ഡ

൩൪ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

ങ്ങളുടെ. കാന്തിചൗരേ=ശോഭയെ ഹരിക്കുന്നവയും. സൂരീ
 ഞ്ഞഃ സ്തയമാനേ=വിദപന്മണികളാൽ സ്തുതിക്കപ്പെടുന്നവ
 യും. സുരകുലസുഖദേ=ദേവകുലങ്ങൾക്കു് അത്യന്തസുഖത്തെ
 ദാനം ചെയ്യുന്നവയും. സുഭിതാരാതിസംഘേ=ശത്രുമർദ്ദനം
 ചെയ്യുന്നവയും ആയ. നാരായണീയേജംഘേ=സാക്ഷാൽ
 ഭഗവാൻ നാരായണസ്വാമിയുടെ ജംഘകൾ. മുഹൂരപി=പി
 ന്നെയും പിന്നെയും. അസ്തഭംഘഃ=നമ്മുടെ പാപത്തെ. ഹര
 ന്ത്യഃ=നശിപ്പിക്കുന്നതുകൂടായിട്ടു്. ജയതാം=ജയിക്കട്ടെ.

ജംഘാസ്തുതി:—സർവശോഭാസങ്കേതങ്ങൾ, ഹൃദയ
 സ്പൃഷ്ടക്കായ വൃത്താകൃതിയുള്ളവ; സാക്ഷാൽ ചക്രജീവേവി
 കാലകൾ തിരുമ്മിക്കൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ തൽക്കരങ്ങളിൽ
 നിന്നു പുറപ്പെടുന്ന അതിസുഭഗമായ സുഗന്ധാസ്വാദന
 ത്തിൽ അത്യന്തം സന്തോഷിക്കുന്നവ; സൗന്ദര്യസ്വസ്വ
 ങ്ങളായ ഇന്ദ്രനീലക്കല്ലുകളാൽ നിർമ്മിക്കപ്പെടുന്ന രണ്ടു മ
 ഹാദണ്ഡങ്ങളുടെ ശോഭയെ വിസ്തരിപ്പിക്കുന്നവ; സദാസമയ
 വും വിദപൽകലകേസരികളുടെ സുകതികസുമങ്ങളാൽ അർ
 ചിക്കപ്പെടുന്നവ; ദേവസമൂഹത്തിനു്—സുജനവംശങ്ങൾ
 ക്കു്—സുഖത്തെ പ്രദാനം ചെയ്യുന്നവ; ശത്രുസമൂഹങ്ങളെ
 മൂലച്ഛേദം ചെയ്യുന്നവ; ആവിധമുള്ള സാക്ഷാൽ നാരായ
 ണസ്വാമിയുടെ ജംഘകൾ പിന്നെയും പിന്നെയും നമ്മുടെ
 പാപങ്ങളെ നശിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു സർവ്വാൽക്കഷേണ വർത്തി
 ക്കട്ടെ.

സമൃക്സാഹൃം വിധാതും സമമപി സതതം—

ജംഘയോഃ ഖിന്നയോര്യേ-

ഭാതീഭൂതോരുദണ്ഡപയഭരണകൃതോ—

തതംഭഭാവം ഭജേതേ

ചിത്താദഗ്ഗം നിധാതും മഹിതമിവസതാം-

തേസമുദഗ്ഗായമാനേ

വൃത്താകാരേ വിധത്താം ഹൃദി മുദമജിത-

സ്യാനിശം ജാനനീനഃ

൧൯

യേ=യാവചിലജാനക്കൾ. വിന്നയോഃ ജംഘയോഃ= വിന്നകളായിരിക്കുന്ന ജംഘകൾക്കു. സമൃക് സാഹ്വം വിധാ തും=ഔചിത്യപൂർവ്വം സഹായക്രിയയെ ചെയ്യുന്നതിനായി ക്കൊണ്ടു്. സതതം=എല്ലായ്പ്പോഴും, സമമപി=ഒന്നിച്ചുതന്നെ. ഭാരീഭൂതോരുദണ്ഡപയഭരണകൃതോത്തംഭാവം=ഭാരമായി ഭവിച്ച ഉരുദണ്ഡപയത്തിന്റെ ഭരണത്തിൽ സാഹകാരം സമത്വങ്ങൾ എന്ന ഭാവത്തെ. ഭജേതേ=ഭജിക്കുന്നു. സതാം=പരമഭാഗവതന്മാരായ സത്തുക്കളുടെ. ചിത്താദർശനിധാതും=ചിത്താദർശത്തെ നിധാനംചെയ്യുന്നതിനായിക്കൊണ്ടു്. മഹിതംസമുദ്ഗായമാനേ ഇവ=സമത്വങ്ങളെന്നു ഗാനം ചെയ്യാപ്പടുത്തവയോ എന്നു തോന്നുമാറു്. വൃത്താകാരേ=വൃത്താകാരങ്ങളായ. അജിതസ്യ=മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ. തേജാനനീ=ആജാനക്കൾ. നഃ ചിത്തേ=നമ്മുടെ ചിത്തത്തിൽ. മുദംഅനിശംവിധത്താം=സന്തോഷം എപ്പോഴും വിധാനംചെയ്യട്ടെ.

ജാനസ്തുതി:—മുട്ടുകളെ വണ്ണിക്കുന്നു. മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ തുത്തുടകൾ അത്യധികം ഭാരമുള്ളവയാണു് അവയെ ഭരിക്കുന്നതിന്നു കണക്കാലുകൾ വളരെവളരെ ഭുജിക്കുന്നു. അപ്പോൾ പരന്മാരുടെ ആത്ത്തിയിൽ അനുഭാവം പ്രദർശിപ്പിക്കുന്ന ജാനക്കൾ നിങ്ങൾ അങ്ങനെ വിഷമിക്കണ്ട; ഈ തുടകളെ താങ്ങുന്നതിന്നു ഞങ്ങൾക്കതെന്ന വേണ്ടുവോളം ശക്തിയുണ്ടു് എന്നുള്ള അഹങ്കാരത്തോടുകൂടി അവയുടെ മധ്യത്തിലെത്തി ഔചിത്യപൂർവ്വം സഹായം ചെയ്യുന്നു. ആ ജാനക്കളോ പരമഭാഗവതന്മാരുടെ മഹിതമായ മനോഭൂപ്പണത്തെ ഭദ്രമായി സൂക്ഷിക്കുന്നതിനുള്ള വളർവഞ്ചികകളാണു്. ഹൃദയസ്തപ്തമായ വൃത്താകൃതിയോടുകൂടിയവയുമാകുന്നു. അപ്രകാരമുള്ള ആദിമധ്യാന്തരഹിതനായ തന്ത്രിരുവടിയുടെ ജാനക്കൾ എപ്പോഴും നമുക്കു സന്തോഷം ഉണ്ടാക്കിക്കൊണ്ടുതന്നെയിരിക്കട്ടെ.

മന്ന ശ്രീവിഷ്ണുപാദാഭികേശാന്തവണ്ണനസ്തോത്രം

ദേവോ ഭീതിം വിധാതുഃ സപതി വിദധതഃ
കൈടഭാഖ്യം മധും യാ-
വാരോപ്യാരൂഡഗവ്യാവധിജലധി യയോ-
രേവ ദൈത്യഃ ജഘാന
വൃത്താവന്യോന്യതുല്യഃ ചതുരമുപചയം-
ബിഭ്രതാദഭ്രനീലാ .
പുത്രചാത്രഹരേസ്തേ മുദമതിശയിനീം-
മാനസേനോ വിധത്താം.

൨.൦

വിധാതുഃ=ബ്രഹ്മാവിൻ. സപതി=ഉൽപത്തിമാത്രയിൽത്തന്നെ. ഭീതിംവിദധതഃ=ഭയത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നവരായി. ആരൂഡഗവ്യാവധിജലധി=വളർച്ച അഹങ്കാരത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന. കൈടഭാഖ്യംമധുംച=കൈടഭനെന്നും മധുവെന്നും പേരുള്ള. യഃ ദൈത്യഃ=രണ്ടസുരന്മാരെ. ദേവഃ=ഭഗവാൻ മഹാവിഷ്ണു. യയോഃ=യാവ ചില തുടക്കത്തിൽ. ആരോപ്യ=എടുത്തുവെച്ചിട്ട്. അധിജലധി ഏവ=സമുദ്രോപരിഭാഗത്തുവെച്ചതെന്നു. ജഘാന=കൊന്നു. വൃത്തഃ=വൃത്താകൃതിയുള്ളവയും. അന്യോന്യതുല്യഃ=പരസ്പരതുല്യങ്ങളും. ചതുരം ഉപചയം ബിഭ്രതഃ=സമത്വമായതരത്തിൽ വളർന്നുവിനെ പ്രാപിക്കുന്നവയും. അഭ്രനീലഃ=കാർമേഘകാന്തിയോടുകൂടിയവയും ആയ. ഹരേഃ=മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ. ത്വചാത്ര ഉത്ര=ആ മനോഹരങ്ങളായ ഉരുക്കൾ. നഃ മാനസേ=നമ്മുടെ മാനസത്തിൽ. അതിശയിനീം മുദം=അത്യന്താധികമായ സന്തോഷത്തെ. വിധത്താം=വിധാനംചെയ്യട്ടെ.

ഉത്രസ്തുതി:—പ്രളയാവസാനത്തിൽ വിഷ്ണുക്കണ്ഠലോൽഭൂതനാരായ മധുകൈടഭന്മാർ, നാഭിജന്മകമലഭൂതനായ ബ്രഹ്മാവിന് ഉത്ഭവമാത്രത്തിൽത്തന്നെ അതിഭയത്തെ പ്രദാനംചെയ്തു. ബ്രഹ്മാവു് അതിനുമുൻപു് ഇങ്ങനെ രണ്ടസുരന്മാരെ കണ്ടിട്ടില്ല. അവരുടെ സ്ഥിതിയോ?

അത്യന്തഭയങ്കരാകാരമാണു്. പോരാ മരോന്മത്തമാ
 ണാണു്. പരസ്പരം തല്ലിക്കൊന്നു വിചാരിച്ചാൽ സാധി
 കയുമില്ല. ബ്രഹ്മാവെന്താ ചെയ്യുക. അദ്ദേഹം സാധുവ
 ല്യേ? സാധുക്കളുടെ ഹൃദയവാസിയായ മഹാവിഷ്ണു തൽ
 ക്ഷണം ബ്രഹ്മാവിനു പ്രത്യക്ഷനായി. എവിടെവെച്ചാണു്
 അസൂരന്മാരെ നിഗ്രഹിക്കുക. എവിടെനോക്കിയാലും പ്ര
 ഹ്ലയജലാമാത്രമേയുള്ളൂ. മഹാവിഷ്ണുവിനു നിലയില്ലാത്ത സ്ഥ
 ലമുണ്ടോ? പ്രഹ്ലയജലത്തിനു മീതേ തന്റെ രണ്ടു തുടക
 ളിൽ മധുകൈടഭരെ എടുത്തുവെച്ചു. തുടകളോ അന്യോ
 ന്യതുല്യങ്ങളാണു്. ബ്രഹ്മസൃഷ്ടിയിൽ പരസ്പരതുല്യവസ്തു
 കളില്ല. ഇതു ബ്രഹ്മസൃഷ്ടിയല്ലെന്നു ധ്വനിക്കുന്നു. പിന്നെ
 യോ കരിക്കാറെതിർനിറമുടയവകളാണു്. സജലജലഭ്രശ്യാ
 മളങ്ങളാണു്. മതിയോ? നിമിഷാന്തോരം വലിച്ചുവരുന്ന
 വയുമാണു്. അതിൽ എടുത്തുവെച്ചു എന്നുവെച്ചാൽ ഒരു മാ
 താവു് അഥവാ ഒരു പിതാവു് കുഞ്ഞുങ്ങളെ തുടയിൽ എടു
 ത്തുവെയ്ക്കുന്നതുപോലെ, എന്നാൽ. കോഴിക്കൊലയ്ക്കു കുറു
 ന്തടിവേണോ? അസൂരന്മാർ നിമിഷമാത്രംകൊണ്ടു നിജ്ജീ
 വന്മാരായി. ആ ഊരുക്കൾ—പ്രപഞ്ചനിർമ്മാതാവായ ബ്ര
 ഹ്മാവിന്റെ മരണഭീതി തീർത്തു സന്തോഷംവരുത്തിയ ഊ
 രുക്കൾ—നമുക്കു സാതിരേകമായ സന്തോഷത്തെ വരുത്തു
 മാറുകട്ടെ. മധുകൈടഭന്മാരും ബ്രഹ്മാവും സ്വസുതന്മാര
 ല്യേ? പുത്രന്മാരെ നിഗ്രഹിക്കുന്നതു വിഹിതമോ? പി
 ന്നെ എന്താണങ്ങനെ ചെയ്തതു്? വിസ്തരഭയംകൊണ്ടു്
 അധികം ചിന്തിക്കുന്നില്ല. കണ്ണമലോൽഭൂതന്മാരെന്നും
 പങ്കജകസ്യമോതഭവനെന്നും പറഞ്ഞതുകൊണ്ടുതന്നെ ഉരു
 വമാഹാത്മ്യം സിദ്ധിച്ചു. വിധാതുഃ എന്നു പറഞ്ഞതുകൊ
 ണ്ടു് പരമഭാഗവതനെന്നും പ്രപഞ്ചസൃഷ്ടാവെന്നും ആരൂ
 ഡഗവന്മാർ എന്നു പറഞ്ഞതുകൊണ്ടു് ലോകോപദ്രവകാ
 രികളെന്നും അതിഭയങ്കരന്മാരെന്നും ധ്വനിപ്പിച്ചു. “പരി
 ത്രാണായ സാധുനാം വിനാശായ ച ഭാഷ്വതാം ധർമ്മസംസ്ഥാ

൩൮ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവണ്ണനസ്തോത്രം

പനാത്മായ സംഭവാമി ധൃഗേയുഗേ” എന്നു ഭഗവാൻ സ്വയമേവ പീയൂഷധാര വർഷിക്കുമ്പോൾ അന്യഥാ ചിന്തിക്കേണ്ടതില്ല. : അസത്പുത്രനെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതു ധർമ്മശാസ്ത്രവിഹിതമെന്നു വിദൂരരും ഉപദേശിക്കുന്നുണ്ടല്ലോ.

പീതേന ഭ്യോതതേയച്ചതുരപരിഹിതേ-

നാംബരേണാത്യഭാരം

ജാതാലങ്കാരയോഗം ജലമിവ ജലധേർ-

ബാധവാഗ്നിപ്രഭാഭിഃ

ഏതത് പാതിത്യഭാണോ ജഘനമതിഘനാ-

ഭേന സോമാനനീയം

സാതത്യേനൈവ ചേതോവിഷയമവതരത്

പാതു പീതാംബരസ്യ.

൨൧

യത്=യാതൊരു ജഘനം. ചതുരപരിഹിതേന അംബരേണ=അലങ്കരണകർമ്മകുശലന്മാരായ ഭക്തന്മാരാൽ ഭംഗിയാകുവണ്ണം ബന്ധിക്കപ്പെട്ട പീതാംബരത്താൽ. ജാതാലങ്കാരയോഗം=ജാതമായ അലങ്കാരച്ചേർച്ചയോടുകൂടിയതായിട്ട്. ബാധവാഗ്നിപ്രഭാഭിഃ ജലധേഃജലമിവ=ബാധവാഗ്നിപ്രഭകളാൽ സമുദ്രത്തിന്റെ ജലം എന്നതുപോലെ. അത്യഭാരം ഭ്യോതതേ=വളരെ ശ്രേഷ്ഠമായി പ്രകാശിക്കുന്നു. പീതാംബരസ്യ=മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ. മാനനീയം ഏതത് ജഘനം=മാനനീയമായ ഈ ജഘനം. സാതത്യേനചേതോവിഷയം അവതരത് (സത്)=മുടങ്ങാതെ മനോവൃത്തിയെ സമാരോഹണം ചെയ്തതായിട്ട്. അതിഘനാത് പാതിത്യഭാത്ഏനസഃ=അതിഭാരത്തോടുകൂടിയതും അതുകൊണ്ടുതന്നെ പാതിത്വത്തെ പ്രദാനംചെയ്യുന്നതുമായ പാപത്തിങ്കൽനിന്ന്, നഃ പാതു=നമ്മളെ പാലിക്കട്ടെ. (രക്ഷിക്കട്ടെ.)

ജഘനസ്തുതി:—സജലജലദന്റീലവണ്ണനായ വിഷ്ണുഭഗവാൻ കരുണാശിതളകടാക്ഷവിക്ഷേപത്തോടുകൂടി ഇരുന്നരുളുന്നു. അലങ്കരണകർമ്മകശലന്മാരായ പരമഭാഗവതന്മാർ തിരുമേനിയിൽ സ്വപണ്ണവണ്ണത്തോടുകൂടിയ പീതാംബരം അണിയിച്ചിരിക്കുന്നു ഭക്തന്മാർ മനോഹരമായി അണിയിച്ചത് എന്നു പറഞ്ഞതുകൊണ്ട് അമ്പർ ഹൃദയസ്തപ്തമായി ആ പണി നടത്തിയിരിക്കുമെന്നും കാഴ്ചക്കാർക്കു കയ്യകരമായിരിക്കുമെന്നും വ്യഞ്ജിക്കുന്നു. “അലങ്കാരപ്രിയോവിഷ്ണുഃ” എന്ന വാക്യം ജാതാലങ്കാരയോഗം എന്നതിൽ ഗഭീകരിച്ചിരിക്കുന്നു പീതാംബരധാരിയായ ഭഗവാനെ കാണാൻ ബാധാധാഗ്നിപ്രഭയാൽ പ്രകാശമാനമായിരിക്കുന്ന സമുദ്രമാണോ എന്നു തോന്നും. പീതാംബരംകൊണ്ട് ജഘനം മാത്രമേ മറച്ചിട്ടുള്ളുവെങ്കിലും അതിന്റെ പ്രഭ നഖശിഖാന്തം വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നു എന്ന് ഉൽപ്രേക്ഷകൊണ്ട് വിചാരിക്കണം. ജഘനത്തിനു പീതാംബരം അനുയോജ്യമായിരിക്കുന്നു ആ ജഘനമോ മാനനീയമാണ്. ആ ജഘനം എന്തുചെയ്യണം? മുടങ്ങാതെ നമ്മുടെ മനോവ്യാപാരത്തിൽ കുടികൊള്ളണം. എന്നിട്ടോ നിരവധി ജന്മങ്ങളാൽ സഞ്ചിതമായിരിക്കുന്നതും തന്മൂലം വളരെവളരെ ഭാരം കൂടിയതുമായ പാപത്തിങ്കൽനിന്ന് നമ്മെ ഉദ്ധരിക്കണം. ഭാരീഭൂതമായ പാപംകൊണ്ട് നമുക്കു വളരെ താഴ്ന്നു വന്നു പോകും. ഭാരം കയറിയാൽ താണുപോകുമല്ലോ. സൃഷ്ടിക്കത്താവിന്റെ സൃഷ്ടികാലത്തു നമ്മുടെ സ്ഥിതി എന്താകുന്നു? എന്നറിഞ്ഞു അതിൽനിന്ന് അഭ്യുദയം സമ്പാദിക്കാൻ ശ്രമിക്കേണ്ട നാം ഭാരീഭൂതമായ പാപം കഴുത്തിൽ കെട്ടിത്തൂക്കി സംസാരസാഗരത്തിൽ കുടിച്ചുചാകാൻ അല്ല ശ്രമിക്കേണ്ടത് എന്നു സ്മരിപ്പിക്കുന്നു. പാപസംഹാരിയായ ആ ജഘനം പാപകാലപാശത്തിൽനിന്നു നമ്മളെ മോചിപ്പിക്കട്ടെ.

രം ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

യസ്യ ദാമന്ത്യാ ത്രിധാമനോ ജഘനകലിതയാ
ഭ്രാജതേശ്വരം യഥാബ്ധേ-
മധ്യസ്ഥോ മന്ദരാദ്രിർഭജഗപതിമഹാ-
ഭോഗസന്നദ്ധമദ്ധ്യഃ
കാഞ്ചീ സാ കാഞ്ചനാഭാ മണിവരകിരണൈ-
രല്പസദഭിഃ പ്രഭീഷ്ഠാ
കല്യാണം കല്യാണഭാഗ്നിം മമമതിമനിശം
കമുരൂപാ കരോതു.

൧൨

അബ്ധേഃ മധ്യസ്ഥഃ മന്ദരാദ്രിഃ=സമുദ്രത്തിന്റെ മധ്യത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന മന്ദരപർവ്വതം; ഭജഗപതിമഹാഭോഗസന്നദ്ധമദ്ധ്യഃ=വാസുകിയുടെ മഹാകായത്താൽ മധ്യഭാഗം വേണ്ടതുപോലെ ബന്ധിക്കപ്പെട്ടതായിട്ട്, യഥാ=എപ്രകാരം, ഭ്രാജതേ=ശോഭിക്കുന്നുവോ, തഥാ=അപ്രകാരം, ജഘനകലിതയാ=ജഘനകലിതയായ, യസ്യഃ ദാമന്ത്യാ=യാതൊരു കാഞ്ചിയുടെ രശനകൊണ്ട്, ത്രിധാമനഃ അംഗം=ഭഗവാന്റെ അവയവം ശോഭിക്കുന്നു. കാഞ്ചനാഭാ=സ്വർണവർണ്ണമുള്ളതും, ഉല്പസദഭിഃമണിവരകിരണൈഃ പ്രഭീഷ്ഠാ=പ്രകാശമാനങ്ങളായ ഈ ഷ്വരന്മാരുടെ കിരണസമൂഹങ്ങളാൽ അത്യന്തം ദീപിക്കുന്നതും. കമുരൂപാ=അതുകൊണ്ടുതന്നെ മനോഹരവും ആയ, സാകാഞ്ചീ=ഈ കാഞ്ചി, മമമതിം=എന്റെ ബുദ്ധിയെ, അനിശം=സദാസമയവും, കല്യാണകല്യാണഭാഗ്നിം=സമത്വവും മംഗളകരയും ആക്കി, കരോതു=ചെയ്യട്ടെ.

കാഞ്ചീസ്തുതി:— സാക്ഷാൽ ഭഗവാൻ നാരായണന്റെ അരയിൽ സർവ്വതന്മസമ്പൂർണ്ണമായ കാഞ്ചി ബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നു. ഈ കാഞ്ചിയോ ജഘനകലിതയായിട്ട് ഭഗവത്ശരീരത്തെ ശോഭിപ്പിക്കുന്നു. അതു കണ്ടാൽ പാൽക്കടലിൽ സർവ്വതന്മസങ്കേതമായ മന്ദരപർവ്വതം സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതായും അതിന്റെ മധ്യഭാഗം വാസുകിയുടെ ശരീരത്താൽ ബ

സ്ഥിക്കപ്പെട്ടതായും തോന്നും. ഇവിടെ ഭഗവാനെ മന്ദ്ര പർവ്വതമായും പീതാംബരത്തെ തിരയ്ക്കിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന — അഥവാ മഥനത്തിൽ ഇളകിമറിയുന്ന — പാലാഴിയായും പീതാംബരത്തിന്റെ മുകളിൽ ചാത്തിയിരിക്കുന്ന കാഞ്ചിയെ വാസുകിയുടെ ശരീരമായും കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ഭേവാസ്യ രഥമനത്താൽ പാൽപ്പയോധി ഇളകിമറിയുന്നു. മധ്യഭാഗത്തു നവരത്നാകരമായ മന്ദ്രപർവ്വതം സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. ആ പർവ്വതം വാസുകിയാൽ ബന്ധിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ഫേന സമൂഹം മേൽക്കുമേൽ അതിൽ വന്നുണയുന്നു. പീതാംബരം ചാത്തി അതിനു മുകളിൽ കാഞ്ചി ബന്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ഭഗവാനെ കണ്ടാൽ മേൽപ്രകാരം തോന്നുമെന്നു വിവക്ഷ. ആ കാഞ്ചിയോ തന്നിത്തങ്കുന്നിറമുള്ളതു്; മതിയോ അതിപ്രകാശമാനങ്ങളായ ശ്രേഷ്ഠരത്നങ്ങളുടെ കിരണസഹസ്രങ്ങളാൽ ബ്രഹ്മാണ്ഡം മുഴുവൻ ദീപിപ്പിക്കുന്നതു്. തന്നിമിത്തം ലോകൈകമനോഹരമായതു്. നമ്മുടെ ബുദ്ധിയെ എങ്ങനെയൊക്കിത്തീർക്കണം, സമത്വമാക്കിത്തീർക്കണം, എന്തിനും ശേഷിയുള്ളതാക്കണം. ഐഹികാമുഷ്ടികധനസമ്പാദനസമത്വമാക്കണം. പിന്നെയോ കല്യാണദാത്രി—മംഗളപ്രദ - ലോകവിഭൂതിപ്രദ - തന്റെ സത്പ്രവൃത്തികൊണ്ടു് ലോകത്തിനു നന്മവരുത്തുന്നതു്—ആക്കിത്തീർക്കുകയും ചെയ്യണം

ഉന്നമം കുമുചൈരുപചിതമുദഭൂ-
 ഭൂതപത്രവിവിതൈഃ
 പൂർവ്വം ഗീർവാണപൂജ്യം കമലജമധുപ-
 സ്ത്യാസ്സഭം തത്പയോജം
 തസ്തിൻ നീലാശ്ശനീലൈസ്സരളരചിജ്ജൈഃ
 പൂരിതേകേളിബുദ്ധ്യാ
 നാളികാക്ഷസ്യ നാഭീസരസി വസതു ന-
 ശ്ചിത്തഹംസശ്ചിരായ.

യത്ര=യാതൊരു നാഭീസരസ്സിൽ, ഉന്നമ്രം=ഉന്നതവും, വിചിത്രൈഃ പത്രൈഃ ഉച്ചൈഃ ഉപചിതം=വിചിത്രതരങ്ങളായ പത്രങ്ങളാൽ അത്യതിശയനീയമായ വിധം വർണ്ണനവിനെ പ്രാപിപ്പിക്കുന്നതും, കമ്രം=അതുകൊണ്ടുതന്നെ മനോഹരവും, ഗിവാണപൂജ്യം=ഭേദന്മാരാൽ പൂജിക്കപ്പെടുന്നതും, കമലജമധുപസ്യാസ്പദം=ബ്രഹ്മാവാകുന്ന മധുപന്റെ സ്ഥാനവും ആയ, തത്പയോജം പൂർവ്വം ഉദഭൂതം=ആപയോജം ആദ്യമായി ഉത്ഭവിച്ചു. നീലാശ്നീലൈഃ=ഇന്ദ്രനീലരത്നങ്ങളെപ്പോലെ നീലവർണ്ണമായ, തരളചിജ്ജലൈഃ=തരളഭേദപ്രഭാപൂരങ്ങളാൽ, പൂരിതേ=പൂരിതമായ, നാളികാക്ഷസ്യതസ്സിൽ നാഭീസരസി=കമലഭജനേത്രന്റെ ആ നാഭീസരസ്സിൽ, നഃ ചിത്തഹംസഃ=നമ്മുടെ ചിത്തഹംസം, ചിരായ കേളീബുദ്ധ്യാ വസതു=വളരെക്കാലം കേളീബുദ്ധിയോടുകൂടി വസിക്കട്ടെ.

നാഭീസൂതി.—കാരണജലശായിയായി ജ്യോതിർമ്മയ നായിരിക്കുന്ന ഭഗവാൻ ശ്രീനാരായണൻ പ്രളയജലമദ്ധ്യത്തിൽ പള്ളികൊള്ളുന്നു ഇന്ദ്രനീലപ്രഭാഭാസൂരമായ ജ്യോതിർന്നിചയം ഓളംതല്ലുന്ന കാന്തിപൂരങ്ങളാൽ പൂരിതമായിരിക്കുന്നു. സജലജലദനീലവർണ്ണമായ ഭഗവാന്റെ നാഭീപ്രദേശത്തുനിന്നു ചേതോഹരമായ ഒരു സരസിജം ബ്രഹ്മാണുതെ മുഴുവൻ ഭാസൂരമാക്കിക്കൊണ്ടു വിലസുന്നു. അതോ ആദ്യമായുണ്ടായതാണ്. എന്താണ്? ഭഗവൽപുരീരത്തിൽനിന്നുണ്ടായ താമരയാണ് ആദ്യമായി ഉണ്ടായതെന്നു പറയുന്നത്? ഭഗവൽപുരീരം എപ്പോഴാണുണ്ടായത്? ശരീരമല്ലയോ ആദ്യമുണ്ടായത്? ഭഗവാനുണ്ടോ ആദിയുമന്തവും. അന്തമുള്ള വസ്തുവിനാണ് ആദിയുമുള്ളത്. ആദ്യന്നു രഹിതനായി ചിത്തരക്തിസ്വരൂപനായി സകലകാരണനായിരിക്കുന്ന ഭഗവാൻ എപ്പോൾ സൃഷ്ടിയിൽ ഇപ്പോഴുണ്ടായോ അപ്പോൾ തന്നെ നാഭീസരസ്സിൽനിന്നു നാളികം ആവിർഭവിക്കട്ടെ.

വിച്ചു. ആ നാളികരമോ അതിശയനീയമായി ഉയർന്നിരിക്കുന്നു. വിചിത്രവണ്ണപ്രശോഭിതങ്ങളായ പത്രസമൂഹങ്ങളാൽ പ്രതിനിമിഷം ഉപചിതമായിരിക്കുന്നു. പരമഭാഗവതന്മാരായ ദേവന്മാരാൽ പൂജിക്കപ്പെടുന്നു. ലോകസൃഷ്ടികർത്താവായ ബ്രഹ്മാവു സദാസമയവും അവിടെ കുടികൊള്ളുന്നു. അവിടം വിടാൻ നിവൃത്തിയില്ല. മനസ്സുവരുന്നില്ല. പരമഭാഗവതനായി ഭക്താഗ്രഗണ്യനായിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മദേവൻ എങ്ങിനെ ആ സ്ഥാനം ഉപേക്ഷിക്കുന്നു? വിചിത്രപത്രഭാസുരമായി ചിദ്രൂപാമൃതമധുസഞ്ചിതമായിരിക്കുന്ന ആ പയോജത്തെ അദ്വൈതമധുപാനലഹരീസക്തനായ സദാനന്ദഭ്രമരമുണ്ടോ തൃജിക്കുന്നു. ആ ചെന്താമരങ്ങളനേത്രനായ ഭഗവാന്റെ കമലോത്ഭവനാഭീസരസ്സിൽ എന്റെ മനോരാജഹംസം വളരെക്കാലം കേളീബുദ്ധിയോടുകൂടി വസിക്കട്ടെ. എന്താ കേളീബുദ്ധിയോടുകൂടി വസിക്കുക എന്നുവെച്ചാൽ? അതിന്റെ സ്വസ്ഥാനമെന്നു കരുതി സ്വേച്ഛപോലെ വിഹരിക്കട്ടെ എന്നാണു സങ്കല്പം മതി വരുന്നതുവരെ ക്രീഡിക്കട്ടെ. അതിലുണ്ടോ മതിവരുന്നു? അതായതു ഭേദവിചാരംകൂടാതെ—പുനഃജന്മരഹിതമായി—വർത്തിക്കട്ടെ എന്നാശയം. അങ്ങോളം ആദ്യമായി ഉണ്ടായി എന്നു പറയുകയും ദേവന്മാർവന്ദിക്കുന്നു എന്നുടനെ പറയുകയും ചെയ്തുകൊണ്ട് രണ്ടും ഒരേ കാലത്തെന്നുദ്ദേശിക്കേണ്ട. ഭഗവാന്റെ നാഭീസരസ്സിനെ വണ്ണിച്ചപ്പോൾ കമലോത്ഭവകാരണമായ കമലം ആദ്യമുണ്ടായി എന്നു സൂചിപ്പിച്ചു എന്നു മാത്രമേയുള്ളൂ.

പാതാളം യസ്യനാളം വലയമപി ദിശാം
പത്രപങ്ക്തിം നഗേന്ദ്രാൻ
വ.ദപാംസഃകേസരാളീവിഭൂരിഹ വിപുലാം
കണ്ഠികാം സ്വപ്നശൈലം

രർ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

ഭൂയാത് ഗായത് സ്വയംഭൂ മധുരഭവനം

ഭൂമയം കാമദം നോ

നാളികം നാഭിപത്മാകരഭവമുരുത-

നാഗശയ്യസ്യ ശരഭഃ

രർ

വിഭാംസഃ=വിഭാവാൻ. യസ്യനാളം പാതാളം (ഇതിച)=യാതൊന്നിന്റെ നാളത്തെ പാതാളമെന്നും, യസ്യ പത്രപദ്കതിം ദിശാം വലയം (ഇതിച)=യാതൊന്നിന്റെ പത്രപദ്കതിയെ ദിങ്മണ്ഡലമെന്നും, യസ്യ കേസരാളീഃ നഗേന്ദ്രാൻ (ഇതിച)=യാതൊന്നിന്റെ കേസരാളിയെ ഹിമാലയാദിപർവ്വതങ്ങളെന്നും, യസ്യ വിപുലാം കണ്ഠികാം സ്വർണ്ണശൈലം (ഇതിച)=യാതൊന്നിന്റെ വിപുലയായ കണ്ഠികയെ സ്വർണ്ണശൈലമെന്നും, വിഭഃ=അറിയുന്നു. ഗായത് സ്വയംഭൂമധുരഭവനം=ഗാനചെയ്യുന്ന ബ്രഹ്മാവാകുന്ന മധുരന്റെ ഭവനമായി, ഭൂമയം=പ്രഥമീസ്വരൂപമായിക്കുന്ന, നാഗശയ്യസ്യശരഭഃ=സ്പർശായി സാക്ഷാൽ ഭഗവാന്റെ, നാഭിപത്മാകരഭവം=നാഭിയാകുന്ന പത്മാകരത്തിൽ നിന്നുണ്ടായ, ഉരുതത് നാളികം=ബൃഹത്തായ ആ നാളികം നഃകാമദം ഭൂയാത്=നമുക്ക് ആഗ്രഹപ്രദാനം ചെയ്യുന്നതായി ഭവിക്കട്ടെ.

നാഭീസരോജസ്തുതിഃ— ആദിനാരായണസ്വമിയുടെ പൃഥ്വിമലയശഃപുഞ്ജമോ എന്നുതോന്നുമാക, ആദിശേഷൻ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. ധവളപ്രഭാസമൃഹപൂരിത ദിഗന്തരാളനായി അനാഭ്യന്തനായി ഭക്താർത്ഥഭഞ്ജകനായിരിക്കുന്ന അനന്തന്റെ ഉപരിഭാഗത്തിൽ കാർമോലകളായകോമളനായ സാക്ഷാൽ വിഷ്ണുഭഗവാൻ ശയിക്കുകയാണ്. തന്നാഭിയാകുന്ന പത്മാകരത്തിൽനിന്ന് ഒന്നാന്തരം ഒരു സ്വർണ്ണത്താമര ഉദിച്ചുയർന്നു ദിഗന്തരാളവ്യാപ്തമായി ശോഭിക്കുന്നു. ആ സ്വർണ്ണത്താമരയുടെ നാളം പാതാളമെന്നു വിഭാവാൻ അറിയുന്നു. ആ കമലത്തിന്റെ പത്രപദ്കതിയാണ്

ദിങ്മണ്ഡലമെന്നു വേദപാരംഗതന്മാർ അറിയുന്നു. ഹിമാലയാദികളായ അചലസമുദായം ആ സരസിജത്തിന്റെ കേസരങ്ങളാണെന്നു ശാസ്ത്രകശലന്മാർ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. മഹാമേരുപർവ്വതം ആ ഹേമാന്ദോജത്തിന്റെ ബീജകോശമാണെന്നു മനനശീലന്മാരായ മഹാഷിപുംഗവന്മാർ യുക്തിയുക്തം സമർത്ഥിക്കുന്നു. ഈ മഹാമേരുപർവ്വതത്തിനു കണ്ണികാചലമെന്നുംപേരുണ്ട്. ആ നാഭീകമലത്തെ പൃഥ്വീസ്വരൂപമായും ആഗമജ്ഞന്മാർ അറിയുന്നു. ആ സ്വർണ്ണത്താരയേയോ സ്വയംഭൂ തീരുവാങ്ങിച്ചു കൈവശപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. പതിച്ചുവാങ്ങിക്കുക മാത്രമല്ല ചെയ്തിരിക്കുന്നത്. സ്ഥിരമായി കൈവശം വച്ചുനഭവിച്ചുവരുന്നു. മതിയോ, പോരാ. അതിൽ ധാരാവാഹിയായി പ്രവഹിക്കുന്ന ചിങ്രൂപാനന്ദമാകുന്ന മധുവിന്റെ പാനലഹരി നിമിത്തം മദോന്മത്തനായി ആനന്ദപുളകിതനായി പരമഭാഗവതസ്വരൂപനായി സൗന്ദര്യാമൃതാസ്പാദതന്ദ്രിലനായി ഗാനാമൃതം പൊഴിച്ചുതുടങ്ങുന്നു. മധുപാനലഹരി തലയ്ക്കു പിടിക്കുമ്പോൾ പാട്ടുപാടുക സാധാരണയാണു് ബ്രഹ്മദേവന്റെ പാട്ടെന്താണു്? സകലാഗമവേദ്യനായി ബ്രഹ്മാണ്ഡസൃഷ്ടി കരനായിരിക്കുന്ന സ്വയംഭൂവിന്റെ ഗാനം നിഗമമല്ലാതെന്തായിരിക്കും? സദാസമയവും വേദം ഘോഷിച്ചുകൊണ്ടാണു് അദ്ദേഹം അവിടെ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു്. വേദാന്തവേദ്യനായ ഭഗവാനെ പ്രസാദിപ്പിക്കുന്നതിനു് ആ വഴിയാണു് ബ്രഹ്മദേവൻ സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നതു് എന്നു മാത്രം. ആ നാഭീനാളികം നമുക്കു് ആഗ്രഹപ്രദാനം ചെയ്യുന്നതായി ഭവിക്കട്ടെ. നമ്മുടെ ഐഹികാമുഷ്ടികകാമങ്ങളെ സാധിപ്പിക്കുന്നതായിത്തീരട്ടെ!

കാന്ത്യംഭർപൂരപൂണ്ണ ലസദസിതവലി..
ഭംഗഭാസ്വതന്ത്രംഗേ
ഗംഭീരാകാരനാഭീചതുരതരമഹാ-
വർത്തശോഭിന്യുഭാരേ

൪൬ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവണ്ണനസ്തോത്രം

ക്രീഡതപാനലഹേമോദരനവിനമഹാ

ബാഡവാഗ്നിപ്രഭാവേ

കാമം ദാമോദരീയോദരസലിലനിധൗ

ചിത്തമത്സ്യശ്ചിരം നഃ.

൨൫

കാന്ത്യംഭുപൂരപൂണ്ണ=ശരീരകാന്തിയാകുന്ന സലിലപൂരംകൊണ്ടു സംപൂണ്ണമായതും. ലസദസിതവലീഭംഗഭാസപത്ത്വരംഗേ=അതിപ്രകാശമാനങ്ങളായ അസിതത്രിവലികളാകുന്ന ഭാസപത്ത്വരംഗത്തോടുകൂടിയതും. ഗംഭീരാകാരനാഭീചതുരന്തരമഹാവത്തശോഭിനി = അത്യഗാധസ്വരൂപമായ നാഭിയാകുന്ന അതിസുന്ദരമഹാവത്തത്താൽ (ചുഴി) ശോഭിക്കപ്പെടുന്നതും. ഉദാരേ=അതുകൊണ്ടുതന്നെ അതിമനോഹരവും. ആനലഹേമോദരനവിനമഹാ ബാഡവാഗ്നിപ്രഭാവേ=ചുറ്റും ബന്ധിച്ചിരിക്കുന്ന സ്വപ്നമയമാകുന്ന ഉദാരഭരണമാകുന്ന മഹാബാഡവാഗ്നിപ്രഭവകൊണ്ട് അത്യന്തം ശ്രേഷ്ഠവുമായ ദാമോദരീയോദരസലിലനിധൗ=ദാമോദരന്റെ ഉദരമാകുന്ന സലിലനിധിയിൽ നഃ ചിത്തമത്സ്യഃ=നമ്മുടെ ചിത്തമാകുന്ന മത്സ്യം. കാമംക്രീഡത=യഥേഷ്ടം ക്രീഡിക്കട്ടെ.

ഉദരസ്തുതി:—“കുക്ഷൗസമുദ്രാശ്ചതപാരഃ” ആദിവിഷ്ണവായ വിശ്വമൂർത്തിയുടെ കുക്ഷിയിൽ നാലു മഹാസമുദ്രങ്ങളും സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. വിശ്വമൂർത്തിയുടെ ഉദരം സമുദ്രമായി സങ്കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. സമുദ്രത്തിൽ യഥേഷ്ടം ക്രീഡിക്കണമെങ്കിൽ അതിനനുരൂപമായ മത്സ്യമായിരിക്കണം മനസ്സിനെ മത്സ്യമായി രൂപണംചെയ്തിരിക്കണം. ആ സമുദ്രത്തിൽ മനോമത്സ്യത്തിനു ക്രീഡിക്കാൻ അവകാശമുണ്ടോ എന്നാണു ചിന്തിക്കേണ്ടത്. ആ നാഭീസരസ്സ് ദേഹകാന്തിയാകുന്ന സലിലപൂരംകൊണ്ടു സംപൂണ്ണമാണു്. ഉദര

കാണിയാകുന്ന അഭിസ്സ—നീലാഭവണ്ണശോഭാ നിചയാം ഭസ്സ—ഉദരമാകുന്നസമുദ്രത്തെ പൂണ്ണമാക്കിയിരിക്കുന്നു. ആ ഉദരത്തിൽ ശോഭായമാനങ്ങളായ ത്രിവലികൾ ലസിക്കുന്നു. ത്രിവലിയാകുന്ന കല്ലോലമാലകളോടുകൂടിയതാണ് ഉദരസലിലനിധി. ഉദരത്തിൽ ലസിക്കുന്ന ത്രിവലികൾ കണ്ടാൽ ഉദരാബ്ധി തിരതല്ലിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നതാണോ എന്നു തോന്നും. ആ വയറിൽ അത്യുഗാധമായ നാഭിച്ചുഴി കാണുന്നു. ആ നാഭിച്ചുഴി ഉദരാബ്ധിയിൽ പരിലസിക്കുന്ന സുന്ദരതരമായ ചുഴിയാണോ എന്നു കാണികളെ ശങ്കാക്ഷലരാക്കിത്തീർക്കും. അതുകാണ്ടുതന്നെ ഉദരാബ്ധി നിസ്സീമപ്രകാശവാസസ്ഥാനവും ആയിരിക്കുന്നു. നിതരാംസുവണ്ണപ്രഭ പ്രസരിക്കുന്ന ഉദരാഭരണം ബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നു. ദിഗന്തരാളം പ്രകാശമാനമാകുന്ന ആ ആഭരണപ്രഭ കണ്ടാൽ ഉദരാബ്ധിയിലുള്ള ബന്ധവാഗ്നിജപാലാകാന്തിയോ എന്നു സംശയിക്കാം. “ഹേമോദരനവിന” എന്നതിന്നു പകരം “ഹേമോദരനളിനം” എന്നു ചില ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ കാണുന്നു. ആ പക്ഷത്തിൽ സുവണ്ണനാഭീസരസിജം എന്നു ധരിക്കണം. ആ നാഭീസരസിജം കണ്ടാൽ ഉദരാബ്ധിയിൽ ഉയർന്നു പ്രകാശിക്കുന്ന ബന്ധവാഗ്നിജപാലയാണോ എന്നു തോന്നുമെന്നു വിവക്ഷ. ഉൽപ്രേക്ഷയായിട്ടു വിശദപ്പെടുത്തിയെങ്കിലും അലങ്കാരം രൂപകമാണെന്നും ധരിക്കണം. ഇപ്രകാരം ചേതോഹരമായ ഉദരാബ്ധിയിൽ എന്റെ മനസ്സാകുന്ന മത്സ്യം സേപ്തപോലെ ക്രീഡിക്കട്ടെ. മനസ്സിനെ മത്സ്യമായി രൂപണംചെയ്തിരിക്കുന്നതിന്റെ സ്വാഭാസ്യം വാചാമഗോചരംതന്നെ. മത്സ്യം അല്പനേരമെങ്കിലും ഒരു സ്ഥലത്തു സ്ഥിതിചെയ്യാത്തതുപോലെ മനസ്സും സ്ഥിരമായി നില്ക്കുന്നില്ല. സ്ഥിരതയില്ലാത്ത മനസ്സിനെ എടുത്തു് ദാമോദരീയാദരസലിലനിധിയിൽ ക്ഷേപിച്ചാൽ അതു് അവിടെ കിടന്നുകൊള്ളും. ക്രീഡിക്കാൻ സ്ഥലം ധാരാളം ഉണ്ടു്. ദാമോദരശബ്ദവും അത്യന്തോചിതം. ചിരം ക്രീഡിക്കട്ടെ

രവ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവണ്ണനസ്തോത്രം

എന്നുള്ളതു് മേലെഴുതിയ പദ്യത്തിന്റെ വ്യാഖ്യാനത്തിൽ നിന്നു മനസ്സിലാക്കാം.

നാഭീ നാളികമൂലാദധികപരിമളോ-

മോഹിതാനാമളീനാം

മാലാ നീലേവയാന്തീ സ്ഫുരതിരുചിമതീ-

വക്ത്രപത്മോന്മുഖീയാ

രമ്യാ സാ രോമരാജിമ്ഹിതരുചിമതീ

മധ്യഭാഗസ്യവിഷ്ണോ-

ശ്ചിത്തസ്ഥാമാവിരംസീച്ചിരതരമുചിതാം

സാധയന്തീശ്രീയം നഃ.

൨൩

യാ=യാതൊരു രോമരാജി, നാഭീനാളികമൂലാത്= നാഭിയിൽനിന്നു പുറപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന താമരയുടെ ചുവട്ടിൽ നിന്നു്. വക്ത്രപത്മോന്മുഖീയാന്തീ=വക്ത്രമാകുന്ന താമരയെ ഉന്മുഖീകരിച്ചു യാനംചെയ്യുന്നതായിട്ടു്. അധികപരിമളോമോഹിതാനാം അളീനാം നീലാമാലാ ഇവരുചിമതീ സ്ഫുരതി=അധിക സുഗന്ധത്തെ ആഗ്രഹിക്കുന്ന അളികളുടെ നീലവണ്ണയായിരിക്കുന്ന ഒരു മാലയോ എന്നു തോന്നുമാറു മനോഹരയായി പ്രകാശിക്കുന്നു. മഹിതരുചിമതീ=സുവാൽകൃഷ്ടയായ ശോഭയോടുകൂടിയതും. രമ്യാ=അതുകൊണ്ടുതന്നെ അത്യന്തം മനോഹരയുമായ. വിഷ്ണോഃ=വിഷ്ണുവിന്റെ. മധ്യഭാഗസ്യ (സംബന്ധിനീ) സാരോമരാജിഃ=മധ്യഭാഗസംബന്ധിനിയാല ആ രോമരാജി. നഃ ചിത്തസ്ഥാ=നമ്മുടെ ചിത്തത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതായി. ഉചിതാംശ്രീയം സാധയന്തീ=നമുക്കു യോഗ്യയായിരിക്കുന്ന ശ്രീയെ സാധിപ്പിക്കുന്നവളായിട്ടു്. ചിരതരംമാവിരംസീത്=വളരെക്കാലം വിരതിയെ പ്രാപിക്കാതിരിക്കട്ടെ.

രോമരാജിസ്തുതിഃ— നാശരഹിതനായ നാരായണ

ന്റെ നാഭിനാളികമൂലത്തിൽനിന്നു് ഒരു രോമരാജി മന്ദയാ
നം ആരംഭിച്ചിരിക്കുന്നു. അതു് ഉപര്യുപരി കയറിക്കയറി
ശ്യാമായമാനയായി സ്ഫുരിക്കുന്നു. അതു കണ്ടാൽ നാഭി
ഹേമാരവിന്ദമൂലത്തിൽ നിന്നു വക്ത്രപത്മത്തെ ലക്ഷ്മീകരി
ച്ചു ഗമിക്കുന്ന മാലാരൂപേണയുള്ള വണ്ടിൻസമൂഹമാണോ
എന്നു തോന്നും. എന്താ ഈ വണ്ടുകൾ താമരയുടെ ചുവ
ട്ടിൽനിന്നു വേറൊരു കമലഭ്രാന്തിയോടുകൂടി ഭൂരന്തെയ്ക്കു
ഗമിക്കുന്നതു്. നാഭീസരസിജത്തിന്റെ ചുവട്ടിൽ ചുറ്റും
കറങ്ങിക്കൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ അതിനേക്കാൾ വിശിഷ്ടമായ
ഒരു സുഗന്ധം ആകർഷിക്കുന്നതായി തോന്നി അതിൽ അ
ത്യന്തം മോഹം ആവിർഭവിച്ചു. സുഗന്ധം പുറപ്പെടുന്ന
ദിക്കിൽ മണംപിടിച്ചു വണ്ടുകൾ ചെല്ലുന്നതു സ്വാഭാവിക
മാണല്ലോ. അങ്ങേയറ്റത്തെയ്ക്കു യാത്രചെയ്യുന്നതേയുള്ളു.
ആ രോമാവലിയോ അത്യന്തദാസ്യരയാണു് ശ്യാമളയാണു്.
കൃഷ്ണവണ്ണം ആകർഷിക്കുന്നതാണെന്നു—ഇതരവണ്ണങ്ങളേ
ക്കാൾ—നിശ്ചയമാണല്ലോ. അതിന്റെ കാന്തിയോ അ
തിമഹത്താണു്. ആ രോമരാജിയുടെ ഘമേളനംകൊണ്ടു
പാശ്ചാത്യഗാഥകൾ അതിമനോഹരമായിരിക്കുന്നു. മഹാവി
ഷ്ണുവിന്റെ മധ്യഭാഗസംബന്ധിയാണു്. സൗന്ദര്യധാമമാ
യ വിഷ്ണുഭഗവാൻ എന്നുകൂടെ സൗന്ദര്യത്തെ വർദ്ധിപ്പിക്ക
ുന്നതാണോ? ആ രോമരാജിയോ നമ്മുടെ ചിത്തത്തിൽ
സ്ഥിരമായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതായിരിക്കണം. ഒരിക്കലും
വിട്ടുമാറരുതു്. ഭക്തന്മാർ ഉചിതമായ ഐശ്വര്യത്തെ
സാധിപ്പിക്കുന്നതാകണം. ഭക്തന്മാർ ചിതം എന്നു പറ
ഞ്ഞതുകൊണ്ടു് ഉപാസകനു് ഇന്നതാണു് ആഗ്രഹം എന്നു
രോമരാജിക്കു് അറിയാം എന്നും ആ ഐശ്വര്യത്തെ പ്രഭാ
നംചെയ്യുന്നതിന്നു ത്രാണിയുള്ളതാണെന്നും ധ്വനിക്കുന്നു.
ഒരിക്കലും അസ്പഷ്ടിതത്തിൽനിന്നു വിട്ടുമാറാൻ ആഗ്രഹി
ക്കുപോലും ചെയ്യരുതെന്നാണു വിവക്ഷ. പരമഭാഗവത
ന്മാരുടെ ഹൃദയാന്തർവേദിയിൽ സ്ഥിതനായ ഭഗവാൻ അ

൫൦ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

വിടെന്നിന്നു വിട്ടൊഴിയുകയില്ലല്ലോ ഇതിന്നു വിപരീതമായി സംഭവിക്കണമെങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തിനവിടം വാസയോഗ്യമല്ലാതാവണം. അതിന്നു വിഷമം യാതൊന്നുമില്ല ഭക്തിനിലച്ചാൽ—നശിച്ചാൽ—മാത്രംമതി. ഭക്തിനശിക്കുമോ? ഭഗവത്സങ്കതി കുറഞ്ഞാൽ ഭക്തിയും കാടുകയറും. അല്ലയോ കാരണസ്വരൂപിൻ! ഒരിക്കലും എനിക്കു ഭക്തി കുറയരുതേ എന്നുപേക്ഷ.

ആദയ കല്പസ്യ യസ്മാത് പ്രഭവതി വിതതം-
വിശപമേതദികല്പൈഃ
കല്പാന്തേ യസ്യ ചാന്തഃ പ്രവിശതി സകലം-
സ്ഥാവരം ജംഗമം ച
അത്യന്താചിന്ത്യമുത്തേശ്ചിരതരമജിത-
സ്യാന്തരീക്ഷസ്വരൂപേ
തസ്മിന്നസ്താകമന്തഃകരണമതിമുദാ-
ശ്രീധതാത് ക്രോഡഭാഗേ.

൨൭

യസ്മാത്=യാതൊരു ക്രോഡഭാഗത്തുനിന്നു (ഭജമധ്യ പ്രദേശം=വക്ഷസ്സിന്റെ അധോഭാഗം) വിതതം സകലം വിശപം=വിസ്തൃതങ്ങളായ സകല ലോകങ്ങളും. കല്പസ്യ ആദയം=കല്പത്തിന്റെ ആദിയിൽ. പ്രഭവതി=ഉത്ഭവിക്കുന്നു. തഥാകല്പാന്തേ=അപ്രകാരംതന്നെ കല്പാന്തത്തിൽ. യസ്യ അന്തഃ=യാതൊരു ക്രോഡഭാഗത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്ത്. സ്ഥാവരം ജംഗമം ച വിതതം സകലം വിശപംപ്രവിശതി=സ്ഥാവരജംഗമസഹിതമായി വിസ്തൃതമായ സകലലോകവും പ്രവേശിക്കുന്നു, അത്യന്താചിന്ത്യമുത്തേഃ അജിതസ്യ=പരമഭാഗവതന്മാരായി മനനശീലന്മാരായ നാരദാദി മഹർഷിപുംഗവന്മാരുപോലും വളരെവളരെ പരിശ്രമിച്ചിട്ടും ശരീരം എപ്രകാരം ഇരിക്കുന്നു എന്നറിയാൻ സാധിച്ചിട്ടില്ലാത്ത സാക്ഷാൽ മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ. അന്തരീക്ഷസ്വരൂപേ

തസ്തിൻ ക്രോഡഭാഗേ=അന്തരിക്ഷസ്വരൂപമായ ആ ക്രോഡഭാഗത്തിൽ. അസ്താകം അന്തഃകരണം ചിരന്തരം അതിമുദാ ക്രീഡതാത്=നമ്മുടെ അന്തഃകരണം വളരെക്കാലം അതിമോദത്തോടുകൂടി ക്രീഡിക്കട്ടെ.

ക്രോഡഭാഗസ്തുതി: - കല്പത്തിന്റെ ആദിയിൽ സ്ഥാവരജംഗമാത്മകമായ ഈ സകല ലോകങ്ങളും എവിടെനിന്നുത്ഭവിക്കുന്നു. കല്പാവസാനത്തിൽ അതേപടിതന്നെ—അതായത് എവിടെനിന്നെങ്ങനെ ഉത്ഭവിച്ചുവോ അവിടെ അങ്ങനെതന്നെ—ലയിക്കുന്നു. നമുക്കു ദൃഷ്ടിഗോചരമായ ഈ ലോകം മാത്രമോ? അല്ലല്ല: വിശ്വമൂർത്തിയുടെ ആകാരരൂപമായ സർവ്വലോകങ്ങളും. പ്രഭവതി എന്നും പ്രവിശതി എന്നും പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിന്റെ തത്വം മനസ്സിലാക്കേണ്ടതാണ്. ഇല്ലാത്തതിൽനിന്നുണ്ടാകുകയില്ല. ഇല്ലാത്ത സ്ഥലത്തും ഉണ്ടാകുകയില്ല. സകല ബ്രഹ്മാണ്ഡങ്ങളുടേയും വിത്തറയാണ് ക്രോഡഭാഗം തന്തിരുവടി വിചാരിക്കുമ്പോൾ അവ പുറത്തേക്കുവരുന്നു. ബ്രഹ്മാണ്ഡവ്യാപാരം മതി എന്നു തോന്നുമ്പോൾ തിരിച്ച് അതേപടിതന്നെ ഉള്ളിലേക്കു പ്രവേശിക്കുന്നു. “ക്രമേമാംഗാനീവ” ക്രമം അംഗങ്ങളെ സ്വേച്ഛപോലെ പുറത്തേക്കു കാണിക്കുകയും ഉള്ളിലേക്കു വലിക്കുകയും ചെയ്യുന്നതുപോലെ എന്നർത്ഥം. ലോകസൃഷ്ടി ചെയ്യുന്നതു ബ്രഹ്മാവാണെന്നാണല്ലോ കേട്ടിരിക്കുന്നത്. അദ്ദേഹത്തിനാണല്ലോ സൃഷ്ടിക്കത്താവെന്നു നാമധേയവും. ഇത്യാദി സംശയപരിഹാരം അല്ല പ്രസ്താവിക്കാമെന്നു വിചാരിക്കുന്നു. ബ്രഹ്മഭവന്റെ ആവിർഭാവകാലത്തു—അഥവാ നിദ്രയിൽനിന്നുണരുന്ന കാലത്തു—അദ്ദേഹത്തിനു യാതൊന്നും ഓർമ്മയില്ല. കാരണജലമധ്യത്തിൽ ഒരു ഫേമാംഭോജം ഉയർന്നു പ്രകാശിക്കുന്നു. അതിൽ താൻ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. എവിടെനോക്കിയാലും ജലംതന്നെ. വിഷ്ണുമായ വിഷ്ണുമിപ്പിക്കുന്നു.

അംഭോജനാളത്തിൽകൂടി ഇറങ്ങി അതിന്റെ ഉത്ഭവം ആരായുന്നു. അറിയാൻ സാധിക്കുന്നില്ല തിരിച്ചു സ്വസ്ഥമാനത്തെത്തി. മുഷ്ട തീൻ. ഭക്തിയുടെ ഉദയം ആയി. ഹൃദയകുഹാരത്തിൽ ഭക്തിഭേദമെന്തെന്ന് ആവിർഭവിച്ചപ്പോൾ വിശ്വസ്യങ്ങളുള്ള മാതൃക പ്രത്യക്ഷമായി. തന്മാത്രകാണുസൗണം സൃഷ്ടിതടങ്ങി. അദ്ദേഹം സൃഷ്ടികർത്താവുമായി. ഇതുതന്നെ സംഗതി. വിഷ്ണുഭഗവാന്റെ മൂർത്തിയോ? നാരദാദി മഹാർഷിപുണ്ഡ്രവന്മാരുടെ ഹൃദയകമലത്തിൽപോലും പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടിട്ടില്ല. അജിതനാകയാൽ ആദ്യന്തരഹിതനാണെന്ന്. തത്ക്രോഡഭാഗമോ അന്തരിക്ഷസ്വരൂപമാണെന്ന് ഹൃദയാകാശസ്ഥാനമെന്നു വിവക്ഷ. ആക്രോഡഭാഗത്തിൽ എന്റെ അന്തഃകരണം പുനഃജന്മരഹിതമായി അത്യന്താമോദത്തോടുകൂടി ക്രീഡിക്കട്ടെ. വിശ്വരൂപിയായ വിഷ്ണുഭഗവാന്റെ ഹൃദയാകാശത്തിൽ പ്രവേശിക്കാൻ തരംകിട്ടിയാൽ അവിടെ സേച്ഛപോലെ ക്രീഡിക്കാം. പിന്നെ അവിടെനിന്നു പോകേണ്ടതോ? ഒരുകാലത്തും മാറേണ്ടതില്ല. വിഷ്ണുഭക്തിക്കുള്ള മെച്ചം അതാണെന്ന്. അവിടെ എത്തിയാൽ പിന്നെ വെളിയിൽ കറങ്ങാനിടവരികയില്ല. ഹൃദയാന്തർവേദിസ്ഥിതനായ ഭക്തനുണ്ടോ പുറത്തുപോകുന്നു. അദ്ദേഹം വന്നയോടുകൂടി അവൻ അവിടെ തത്സ്വരൂപനായി പരിലസിച്ചാൽ മാത്രം മതി. ഭക്തനു മുക്തിസിദ്ധിക്കണമെന്നില്ല. ഭക്തനെന്നും ഭഗവാനെ സ്തുതിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നാൽ മതി. “സാധവോഹൃദയംമഹ്യം സാധുനാംഹൃദയന്തപഹം മദന്യത്തേനജാനന്തി നാഹംതേഭ്യോമനാഗപി” എന്ന പദ്യം ഇവിടെയും സ്മരിക്കുന്നതുകൊള്ളാം.

സംസ്കൃതം കൗസ്തുഭാംശുപ്രസരകിസലയൈർ-
 മൃഗലമുക്താഫലാഡ്യം
 ശ്രീവത്സോല്ലാസി ഫുല്ലപ്രതിവനവനമാലാം-
 ശ്ലരാജദ്ഭജാനതം

വക്ഷഃ ശ്രീവൃക്ഷകാന്തം മധുരനികര-
ശ്യാമളം ശാർങ്ഗപാണേഃ
സംസാരാധപത്രമാഞ്ഞെത്തപവനമിവയത്-
സേവിതം തത്പ്രപദ്യേ.

൧൮

കൗസ്തുഭാംശു പ്രസരകിസലയൈഃ=കൗസ്തുഭത്തിന്റെ അംശങ്ങളുടെ സമൂഹമാകുന്ന കിസലയങ്ങളാൽ (സർവ്വവിപ്രസൃതങ്ങളായ തളിരുകളാൽ) സംസ്കീർണ്ണം=വേണ്ടതുപോലെ വിരിപ്പു സജ്ജീകരിക്കപ്പെട്ടതും. മുശലമുക്താഫലാഡ്യം=മനോഹരങ്ങളായ മുത്തുമാലകളാൽ ശ്രേഷ്ഠമായി അലങ്കരിക്കപ്പെട്ടതും. (ശ്രേഷ്ഠങ്ങളായ ഫലനികരത്തോടുകൂടിയതും) ശ്രീവത്സോല്പാസി=ശ്രീവത്സംകാണ്ടുല്പാദിക്കുന്നതും (ശ്രീമത്തുകളായ പശുക്കളികളാലും തദപരാ മനുഷ്യബാലനികരത്താലും ഉല്പാസത്തോടുകൂടി സേവിക്കപ്പെടുന്നതും) ഫുല്ലപ്രതിവനവനമാലാംശുരാജദ്ഭജാനം=വികസിച്ചതും ഓരോ വനത്തിലും ഉള്ളതുമായ പുഷ്പങ്ങളാൽ നിർമ്മിതമായ വനമാലയുടെ കിരണരാജിയാൽ രാജിക്കുന്ന ഭജമദ്ധ്യപ്രദേശത്തോടുകൂടിയതും. (വികസ തക്ഷസുമസംയുതങ്ങളായ ഓരോ വനങ്ങളുടേയും സമൂഹത്തിൽ രാജിക്കുന്ന വൃക്ഷവിശേഷങ്ങളോടുകൂടിയതും. ശ്രീവൃക്ഷകാന്തം=മഹാലക്ഷ്മിയാകുന്ന കല്പകത്താൽ മനോഹരവും. (നിരവധി കൂവളകവൃക്ഷങ്ങളാലും അരയാൽവൃക്ഷങ്ങളാലും മനോഹരവും) മധുരനികരശ്യാമളം=മധുരസമൂഹംപോലെ ശ്യാമളവും. (വണ്ടിൻകൂട്ടംകൊണ്ടു ശ്യാമളവും) ആയ യത്=യാതൊരു വക്ഷസ്സ്. സംസാരാധപത്രമാഞ്ഞെ=ജനനമരണാദികളായ മാർദ്ദമണശ്രമങ്ങൾകൊണ്ടു ഭൂവിതന്മാരായവരാൽ. ഉപവനംഇവ=ഉപവനം എന്നതുപോലെ. സേവിതം=സേവിക്കപ്പെടുന്നു. ശാർങ്ഗപാണേഃ=ശാർങ്ഗപാണിയുടെ. തത്വക്ഷഃപ്രപദ്യേ=ആ വക്ഷസ്സിനെ ഞാൻ പ്രപദിക്കുന്നു.

ഒരു ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

ഭഗവത്വക്ഷസ്തരി:—ഭഗവത്വക്ഷസ്തരിനെ ഉപവനതുല്യമാക്കിക്കല്പിക്കുകയും ആ ഉപവനം സംസാരഭ്രമണാർത്ഥം സേവിക്കപ്പെടുന്നതാണെന്നു കാണിക്കുകയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു. ഉപവനവിശേഷങ്ങളും മറ്റും അനന്തരത്വത്തിൽത്തന്നെ പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തിയിട്ടുണ്ട്.

ഭഗവദ്വക്ഷസ്തരിൽ കൗസ്തുഭരത്നം സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. അതിന്റെ കിരണങ്ങളോ കിരണപ്രഭാഭാസരമായിരിക്കുന്നു. ആ പ്രഭയാൽ വക്ഷപ്രദേശം വ്യാപ്തമായിരിക്കുന്നു. പിന്നെയോ അതിശ്രേഷ്ഠങ്ങളായ മുക്താമണികളാൽ വിരാജിതവും ആണ് ഭൂതമഹർഷിയുടെ പാദപ്രഹാരസംഭൃതമായ ശ്രീവത്സലാഞ്ചനം അത്യന്താധികശോഭയോടുകൂടി പരിലസിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. ആ ശ്രീവത്സമോ ഭഗവാന്റെ ക്ഷമയെ ഉരച്ചുനോക്കുന്നതിനുള്ള ഉരകല്ലെന്നതുപോലെയല്ലയോ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നത്. വിഷ്ണുഭഗവാന്റെ പ്രത്യേക ചിഹ്നമായ വനമാലയോ ഭജമദ്ധ്യപ്രദേശാഭിമാനഭവതയെന്നപോലെ കിടക്കുകയാണ്. “ആ പാദലംബിനീമാലാ സർവ്വതു കസുമോജ്ജ്വലാ—മദ്ധ്യസ്ഥലകദംബാഡ്യാ വനമാലേതിസംസ്തതാ” എന്നു ഭഗവതത്തിൽ കീർത്തിക്കുന്ന വനമാലയുടെമാഹാത്മ്യം അവാച്യംതന്നെ. ഭക്താഭീഷ്ടപ്രദയായ ലക്ഷ്മീഭഗവതി ഭഗവദ്വക്ഷപ്രഭാഭാസംചെയ്യുന്ന കല്പവൃക്ഷമെന്നപോലെ ആ പ്രദേശം ശോഭായമാനമാക്കുന്നു. ഇടതിങ്ങി സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന വളളിൻസമൃദ്ധംപോലെയുള്ള ശോഭയോടുകൂടിയതാണ് ആ പ്രദേശം. ജനനമരണഭോഗാദികളായ സംസാരപഥത്തിൽ കടന്നു നട്ടുതിരിയുന്ന പരമാർത്ഥന്മാരുടെ ആർത്തിവിനാശകമായ ഉപവനമാകുന്നു ആ വക്ഷസ്സ്. വിശന്നും ക്ഷീണിച്ചും നടന്നുവലഞ്ഞുവരുന്ന ഒരു പാണ്ഡൻ സർവ്വതുനിഷേവിതമായ ഒരു ഉപവനം കണ്ടാൽത്തന്നെ അവന്റെ ക്ഷീണം മിക്കവാറും തീർന്നു. ഏതെല്ലാംതരത്തിൽ അവൻ ക്ഷീണംമാറാമോ

അതിലധികം വസ്തുക്കൾ അവിടെ സൂക്ഷിക്കാം. ആരുടെയും ബാധയില്ല. സേപപ്ലൂപ്പോലെ വിഹരിക്കാം. അവിടെനിന്നു പോകാൻ തോന്നുകയില്ല നിർബ്ബന്ധിച്ചാലും പോകുകയില്ല. ഇഷ്ടപോലെ സേവിക്കാം. ഭഗവത്സ്തുതിചെയ്യാം. അതിനാണ് അവിടെയെത്തുന്നത്. ചോരയാതൊരു ജോലിയുമില്ല. മറ്റൊരു ജോലിക്കു പോകാൻ നിർബ്ബന്ധിക്കുന്ന യജമാനനാരുമില്ല. ആരുടെ വക്ഷസ്സാണെന്നറിയേണ്ടതോ? ശാർണ്ഠപാണിയുടെ വക്ഷസ്സാണ്. ശാർണ്ഠായുധമാണു കൈയിലിരിക്കുന്നത്. ആ വക്ഷസ്സിനെ വീണ്ടും വീണ്ടും പ്രണമിക്കുന്നു.

കാന്തം വക്ഷോനിതാന്തം വിദധദിവഗളം

കാളിമാകാലശത്രാ-
 റിന്ദോർബിംബംയഥാകോ മധുപഇവതരോ--

മഞ്ജരീംരാജതേയഃ

ശ്രീമാന്നിത്യം വിധേയാ ദവിരതമിളിതഃ

കൗസ്തുഭശ്രീപ്രതാനൈഃ

ശ്രീവത്സഃ ശ്രീപതേഃ സശ്രീയ ഇവ ദധിതോ

വത്സഉച്ഛൈഃ ശ്രീയംനഃ

൨൯

യഃ=യാദതാരു ശ്രീവത്സം, കാലശത്രാഃ ഗളം കാളിമാ
 ഇവ=കാലകാലന്റെ കണ്ഠത്തെ കാളിമ എന്നതുപോലെയും,
 ഇന്ദോർബിംബം അങ്കഃ യഥാ=ചന്ദ്രബിംബത്തെ ലാ
 ഞ്ഞൊന്നു എന്നതുപോലെയും, തരോഃ മഞ്ജരീംമധുപഃഇവ=വൃ
 ക്ഷത്തിന്റെ പൂങ്കുലയെ ഇന്ദിനിരും എന്നുപോലെയും, ശ്രീ
 പതേഃവക്ഷഃ=ശ്രീപതിയുടെ വക്ഷസ്സിനെ, നിതാന്തംകാന്തം
 =എപ്പോഴും ശോഭായമാനമാക്കിക്കൊണ്ടു, രാജതേ=ശോഭി
 കുന്നു. ശ്രീയഃ ദധിതഃ വത്സഃ ഇവ=ശ്രീമഹാലക്ഷ്മിയുടെപ്രീ
 ത്യാസ്പദനായ വത്സൻഎന്നതുപോലെ ആ ദേവിയാൽപരി
 ലാഭ്യമാനനായി, കൗസ്തുഭശ്രീപ്രതാനൈഃ അവിരളമി

ഒന്നു ശ്രീവിഷ്ണുപാദാഭികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

ളിതഃ=കൗസ്തുഭമണിപ്രഭാപ്രസരങ്ങളോടു നിരന്തരം സമ്മിളിതനായി, ശ്രീമാൻ=ശോഭാസങ്കേതനായി, അഥവാ മംഗളകരനായിരിക്കുന്നു, ശ്രീപതേഃ=മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ വക്ഷസ്സിലുള്ള, സഃ ശ്രീവത്സഃ=ആ ശ്രീവത്സൻ, നഃ ശ്രീയഃ നിത്യം ഉള്ളെപ്പോഴും വിധേയാത്=നമുക്കു ഐശ്വര്യത്തെ എപ്പോഴും അത്യധികമായി വിധാനംചെയ്യട്ടെ

ശ്രീവത്സസ്തുതി:—സാക്ഷാൽ ഭഗവാൻ മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ വക്ഷസ്സിലുള്ള ശ്രീവത്സം അതിപ്രകാശമാനമായി പരിലസിക്കുന്നു. കാലകലകളെന്തെ കാളിമ എന്നപോലെയും, ചന്ദ്രബിംബത്തെ ലാളനം എന്നപോലെയും, വൃക്ഷപുഷ്പലയെ ഷട്പദംഎന്നപോലെയും, ശോഭായമാനമാക്കുന്നു. ജഗദാന്തികമായിരുന്ന കാളകൂടം കാളകണ്ഠകളെന്തെ ശോഭിപ്പിക്കുന്നു. ആ കാളകൂടംകൂടി ശ്രീപരമേശ്വരസ്വർഗ്ഗിയാകയാൽ മംഗളഭാനസമർത്ഥമായിത്തീർന്നു. ചന്ദ്രബിംബത്തെ അങ്കം ഭൂഷിപ്പിക്കുന്നു. ധവളമയമായ ഹിമകംബിംബത്തെ; വിമലമായ നിടിലത്തെ കസ്തൂരിതിലകമെന്നപോലെ അങ്കം തേജോമയമാക്കുന്നു. ആ അങ്കത്തെ വിഭവനണ്ഡലമണ്ഡിതനായ മഹാകവികൾപോലും സ്തുതിക്കുന്നു. അതിസുഭഗമായ പൂങ്കുലയിൽ വെട്ടുചെമ്പിൻ നാപ്പോൾമാത്രമേ അതിന്റെ ശോഭ പൂർത്തിയായുള്ളൂ മഞ്ജരിമധുപാനലോലുപനായ മധുപൻ ലോകോപകാരിയാണെന്നു പ്രത്യേകം പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ. അപ്രകാരം ശ്രീവത്സം ശ്രീപതിയുടെ വക്ഷസ്സിനെ അലങ്കരിക്കുന്നു. ആ ശ്രീവത്സമോ? വക്ഷഃസ്ഥിതയായ മഹാലക്ഷ്മിയുടെ മഹനീയപ്രേമാസ്സുഭനായ വത്സനോ എന്നു തോന്നുമാറു് ആ ഭേവിയാൽ പരിലാളിക്കപ്പെടുന്നതാണ്. കൗസ്തുഭമണിപ്രഭാസമൂഹങ്ങളോ? നിരന്തരം കൂടിക്കഴിയുന്നതാണ്. മാത്രമല്ല മംഗളകരമാണ്. ഭേദാഭാഭക്തന്മാരുടെ വാഞ്ചരിതത്തെ സാധിപ്പിക്കുന്നതിനു വേണ്ടുവോളം ശേഷിയുള്ളതാണ്. അ

പ്രകാരമെല്ലാമിരിക്കുന്ന ശ്രീപതിയുടെ വക്ഷഃസ്ഥിതമായ ശ്രീവത്സം നമുക്കു് ഐശ്വര്യത്തെ അത്യധികമാകുവണ്ണം പ്രദാനംചെയ്യട്ടെ.

സംഭ്രൂയാംഭോധിമധ്യാത് സപതി സഹജയാ
യഃ ശ്രീയാ സന്നിധതേ
നീലേനാരായണോര സ്ഥലഗഗനതലേ
ഹാരതാരോപ സേവ്യേ
ആശാഃ സർവാഃ പ്രകാശാ വിഭധഭപിഭധത്
ചാത്മഭാസാന്യതേജാം-
സ്യാശ്ചത്സ്യാകരോനോദ്യമണിരിവമണിഃ
കൌസ്തുഭഃ സോഽസ്തുഭൂത്യൈ.

൩൦

യഃ=യാതൊരു കൌസ്തുഭം, സഹജയാശ്രീയാ (സഹ)= സഹജയായ ശ്രീയോടുകൂടി (സഹജമായ ശോഭയോടുകൂടി) അംഭോധിമധ്യാത്=അംഭോധിമധ്യത്തിൽനിന്നു്, സപതി ആവിർഭൂയ=പെട്ടെന്നു് ആവിർഭവിച്ചിട്ടു്, (പ്രാതഃകാലത്തിങ്കൽ സമുദ്രത്തിൽനിന്നു പെട്ടെന്നു ആവിർഭവിച്ചിട്ടു്, “സൂര്യഃ പ്രാതഃ സമുദ്രാദുദ്ഗച്ഛതി)ഹാരതാരോപസേവ്യേ=മുത്തുമാലകളാകുന്ന താരാനികരത്താൽ സംസേവ്യമാനമായി (ഹാരങ്ങൾപോലെ വ്യാപ്തങ്ങളായ നക്ഷത്രസമൂഹത്താൽ സേവ്യമാനമായി) നീലേ=സജലജലദനീലാവണ്ണമായിരിക്കുന്ന (അത്യന്തനീലമായിരിക്കുന്ന) നാരായണോരസ്ഥലഗഗനതലേ =ശ്രീമഹാവിഷ്ണുവിന്റെ വക്ഷഃസ്ഥലമാകുന്ന ആകാശതലത്തിൽ (മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ വക്ഷഃസ്ഥലംപോലെ വിസ്മൃതമായ ആകാശത്തിൽ) ആത്മഭാസാസർവാഃ ആശാഃ പ്രകാശാഃ വിഭധഭ=തന്റെ ശോഭകൊണ്ടു സർവ്വദിക്കളേയും പ്രകാശമാനങ്ങളാക്കിച്ചെയ്തുകൊണ്ടും (എല്ലാ ദിക്കുകളേയും സ്വകീരണസമൂഹത്താൽ പ്രകാശമാനങ്ങളാക്കിച്ചെയ്തുകൊണ്ടും) അന്യതേജാംസി=അന്യാഭരണജാലതേജസ്സു

പ്രെ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാഭികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

കളെ (ചന്ദ്രനക്ഷത്രാഭിതേജോഗോളങ്ങളെ) അവിദധതഃ ച= മറച്ചുകൊണ്ടും, ആശ്ചര്യസ്യാകരഃ=ബ്രഹ്മമാണ്ഡസംഭൂതങ്ങളായ ആശ്ചര്യങ്ങളുടെ ആകരനായി (ലോകവിധാനാശ്ചര്യസങ്കേതനായി—പ്രത്യക്ഷദൈവമായി) ഭൃമണിഃ ഇവ=ആഭിത്യഭഗവാനോ എന്നു തോന്നുമാറു് സന്നിധത്തേ=സന്നിധാനംചെയ്യുന്നു മഹാവിഷ്ണോഃ സഃ കൗസ്തുഭഃ മണിഃ=വിഷ്ണുഭഗവാന്റെ ആ കൗസ്തുഭരത്നം, നഃ ഭൂത്യേ അസ്തു=നമ്മുടെ ഐശ്വര്യത്തിനായിക്കൊണ്ടു ഭവിക്കട്ടെ.

കൗസ്തുഭസ്തുതിഃ— വിഷ്ണുവക്ഷസ്ഥിതമായ കൗസ്തുഭം നമുക്കു് ഐശ്വര്യദായകമായി ഭവിക്കുമാറാകട്ടെ. എന്തു്? കൗസ്തുഭത്തിനു് ആ ശക്തി എവിടെനിന്നു കിട്ടി? ഏതാണു കൗസ്തുഭം? എവിടെനിന്നുണ്ടായി? ആരുടെകൂടെ ഉണ്ടായി? സമ്പന്നികേതമായ ലക്ഷ്മീഭഗവതിയാകുന്ന സഹോദരിയോടുകൂടി രത്നാകരത്തിൽനിന്നു പെട്ടെന്നുവിഭവിച്ചതാണു്. അതുകൊണ്ടുതന്നെ ശ്രേഷ്ഠത സിദ്ധിച്ചു. പോരെങ്കിൽ ആവിഭവിച്ച മാത്രയിൽത്തന്നെ മഹാവിഷ്ണുവക്ഷസ്സിനെ ആരോഹണംചെയ്തതാണു്. അവിടെയും മംഗളദാത്രിയായ ലക്ഷ്മീഭഗവതിയോടുകൂടിത്തന്നെയാണു താമസം. ആ വക്ഷസ്സോ സജലജലദനീലവർണ്ണമാണു്. പിന്നെയോ മുത്തുമാലകളാൽ വിരാജിതവുമാണു്. കൗസ്തുഭത്തിന്റെ സ്ഥിതിയോ? തന്റെ പ്രഭാജാലംകൊണ്ടു ബ്രഹ്മമാണ്ഡാന്തർഭൂതസകലഭിക്ഷകളേയും പ്രകാശമാനങ്ങളാക്കുന്നതാണു്. മതിയോ? പോരാ; മറു തേജസ്സുകളെ അതായതു് ആ വക്ഷഃപ്രഭേശത്തു സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന ഇതരാഭരണജാലപ്രഭകളെ അധഃകരിക്കുന്നവയാണു്. എന്നുവെച്ചാൽ സൂര്യോദയത്തിങ്കൽ നക്ഷത്രചന്ദ്രാഭി തേജഃപുഞ്ചങ്ങളുടെ പ്രഭ എന്നതുപോലെ നിഷ്പ്രഭങ്ങളാക്കിച്ചെയ്യുന്നതാണെന്നാൽ. ബ്രഹ്മമാണ്ഡത്തിൽ എന്തെല്ലാം ആശ്ചര്യങ്ങൾ കാണുന്നു. നമ്മുടെ ദൃഷ്ടിക്ക് അഗോചരങ്ങളായി എന്തെല്ലാം ആശ്ച

യുങ്ങൾ ഉണ്ടായിരിക്കാം. ആ ആശ്ചര്യങ്ങളുടെ വിളനിലമാണ് ഈ കൗസ്തുഭം. സകല ആശ്ചര്യങ്ങളും ഇവിടെ നിന്നുപോയതേയുള്ളൂ. ആദിത്യനോട് ഉത്പ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നതിന്റെ സാരസ്വവും മറ്റും അനപയാത്മത്തിൽ സ്പഷ്ടമായി പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ.

യാവായാവാനുകൂല്യാത്സരതിമണിരചാ

ഭാസമാനാസമാനാ

സാകംസാകമ്പമംസേവസതിവിദധതീ

വാസുഭദ്രംസുഭദ്രം

സാരം സാരംഗസംഘൈർമുഖരിതകസുമാ

മേഘകാന്താവകാന്താ

മാലാമാലാളിതാസ്താനവിരമതുസുഖൈ-

ര്യോജയന്തീ ജയന്തീ.

൩൧

യാമാലാ=യാതൊരുമാല. വിഷ്ണുഃ അംസേ=മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ അംസത്തിൽ. വായു ആനുകൂല്യാത്സരതി (സതി)=വായു ആനുകൂല്യമായ് വീശിക്കൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ. മണിരചാസാകം=കൗസ്തുഭപ്രഭയോടുകൂടി. അസമാനാ ഭാസമാനാ=അതുല്യമായി ശോഭിക്കുന്നതും. വാസുഭദ്രംസുഭദ്രംവിദധതീ=വാസുഭദ്രവനെ ശോഭായമാനനാക്കി ചെയ്യുന്നതും. സാരംഗസംഘൈഃ സാരംമുഖരിതകസുമാ=വണ്ടിൻസമൂഹങ്ങളാൽ ശബ്ദായമാനമാകുംവണ്ണം വേണ്ടതുപോലെ സേവിക്കപ്പെടുന്ന കസുമങ്ങളോടുകൂടിയതും. മേഘകാന്താ=ചുറ്റും ശ്യാമവർണ്ണകസുമങ്ങളാൽ കെട്ടപ്പെട്ടതും. അതുകൊണ്ടുതന്നെ കാന്താ=മനോഹരമായതും മാലാളിതാ=ലക്ഷ്മീഭഗവതിയാൽ ലാളിക്കപ്പെടുന്നതുമായിട്ട്- സാകമ്പംവസതി=ഇളകിക്കൊണ്ടു വസിക്കുന്നു. വിഷ്ണുഃഅംസേ=വിഷ്ണുഭഗവാന്റെ അംസത്തിലുള്ള. സാജയന്തീമാലാ=ആ ജയകരിയായ അഥവാ ജയന്തീനാമധാരിയായ ആ

൬൦ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവണ്ണനസ്തോത്രം

മാലാ. അസ്താൻ=നമ്മളെ. സുഖൈഃയോജയന്തീ (സതീഃ= സുഖങ്ങളോടു യോജിപ്പിക്കുന്നതായിട്ട്). ന വിരമതു=വിരമിക്കാതിരിക്കട്ടെ. (നമ്മുടെ ഹൃദയത്തിൽ നിന്നു മറയാതിരിക്കട്ടെ)

മാലാസ്തുതി:—മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ മഹനീയാംസത്തിൽ മനോഹാരിയായ മാല ലാലസിക്കുന്നു. വായു അനുകൂലമായടിക്കുമ്പോൾ ആ മാല കുറഞ്ഞൊന്നിളകിക്കൊള്ളുന്നു. സഭാ സംസ്കൃതനായ വായു അനുകൂലനായിട്ടല്ലാതെ വീശുകയുമില്ല. മണിപ്രഭാസമ്മിളിതമായിട്ടാണു കാറത്തിളകുന്നത്. മണിയോ കൌസ്തുഭവുമാകുന്നു. ആ മാലയോ അതുല്യശോഭാവിസാരിയായിട്ടു ഭാസിക്കുന്നു വാസുദേവനെ ശോഭാകരനാക്കിച്ചെയ്യുന്നതാണ് ഹേമകുന്ദത്തിനു സിന്ദൂരതിലകമെന്നതുപോലെ. മാലയാണോ വിഷ്ണുഭഗവാനെ ശോഭിപ്പിക്കുന്നത് എന്നു സംശയിക്കുന്നവർ സൗന്ദര്യസങ്കേതമായ നിടിലത്തെ സ്ഥാനസ്ഥിതമായ ഒരു തിലകം എപ്രകാരം ഭൂഷിപ്പിക്കുമോ അപ്രകാരം എന്നു വിചാരിച്ചുകൊള്ളുമല്ലോ. പിന്നെയോ ഇന്ദിന്ദിരാളീവിരാജിതവുമാണ്. വണ്ടിൻസമൂഹം ആ മാലയുടെ ചുറ്റും മുരളുകൊണ്ടു സഞ്ചരിക്കുന്നു. സുഗന്ധകസുമങ്ങളുള്ളിടത്തു ഷട്പദങ്ങളെ ക്ഷണിക്കേണ്ടതില്ല. ചുറ്റിക്രമിക്കൊള്ളും ചുറ്റും ശ്യാമകസുമങ്ങളാൽ കെട്ടപ്പെട്ടതാണു മാല അഥവാ ചുറ്റും വണ്ടിൻനികരം സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു കണ്ടാൽ അങ്ങനെ തോന്നുമെന്നുമാകാം വക്ഷഃസ്ഥലസ്ഥിതയായ മഹാലക്ഷ്മിയാൽ പരിലാളിക്കപ്പെടുന്നതുമാണ്. പതിവ്രതകളായ പത്നിമാർ ഭർത്താവിനെ മാത്രമല്ല പിന്നെയോ ഓരോ അവയവങ്ങളേയും ഓരോ ഭൂഷണങ്ങളേയും എന്നു വേണ്ട ഭർത്താവിനെ സംബന്ധിച്ച ഏതിനേയും പരിലാളിക്കുന്നവരാണ്. വിശേഷിച്ചു ഭഗവാനുക്രമത്തൽ ശോഭയെ പ്രദാനം ചെയ്യുന്ന ആ മാല ഭഗവതിക്കു കൗതുകാവഹവും

ma.

യത് ബാഹുമൂലം = മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ യാതൊരു ബാഹുമൂലം (അംസപ്രദേശം) ഹാരാപ്യ ഉരുപ്രഭാഭിഃച = മണിമാലകളുടെ വലിച്ചിയങ്ങുന്ന പ്രഭകളെക്കൊണ്ടും പ്രാശ്നഭിഃ പ്രതിവനവനമാലാംശുഭിഃച = നീളംകൂടിയതും ഓരോ വനങ്ങളിൽ നിന്നും ശേഖരിക്കപ്പെട്ട കസ്യുരങ്ങളാൽ രചിതവുമായ വനമാലയുടെ കിരണസമൂഹങ്ങളെക്കൊണ്ടും. അംഗദാനാം ശ്രീഭിഃഅപി = അംഗദങ്ങളുടെ (തോൾവളകളുടെ അതായതു ബാഹുക്കളുടെ ഉപരിഭാഗങ്ങളിലണിയുന്ന കക്കുണങ്ങളുടെ) ശോഭകളെക്കൊണ്ടും. ശബളിതരുചിഭിഃ നിഷ്കഭാഭിഃച = പലതര വണ്ണങ്ങളോടുകൂടിയ നിഷ്കങ്ങളുടെ (ഒരു ഭൂഷണവിശേഷം കഴുത്തിൽ കെട്ടുന്നതും മാറിൽ കിടക്കുന്നതുമായ റൊദരണം ഒരുതരം മാലയെന്നുമാകാം.) പ്രഭകളെക്കൊണ്ടും, ഭാതി = ശോഭിക്കുന്നു. തത് ബാഹുമൂലം നഃബഹുവിഹരികരീംബന്ധാത്തിം ബാധതാം = ആ ബാഹുമൂലം നമുക്ക് അനേകതരത്തിലുള്ള അനന്തംങ്ങളെ ഉണ്ടാ

നൂറ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

ക്കിത്തിടുന്ന സംസാരബന്ധരൂപമായ ആത്മിയെ ഇല്ലാതെയാക്കിത്തീർക്കട്ടെ. അതിനായി അജിതസ്യബന്ധരം തത്ത്വബാഹുമൂലം-അജിതന്റെ അതിസുന്ദരമായ ആ ബാഹുമൂലത്തെ ബാഹുല്യേന അഞ്ജലിപുടംബലാപാ ഏവം പിന്നെയും പിന്നെയും കൈകൂപ്പിത്തൊഴുതുകൊണ്ടുതന്നെ വയം അഭിയാചാമഹേ-നാം പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു.

ബാഹുമൂലസ്തുതി:— മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ അംസപ്രഭേശം ശോഭിക്കുന്നു. പലതരത്തിലുള്ള മണിമാലകളുടെ പ്രഭകളാൽ ശോഭാമയനായിരിക്കുന്നു. ആപാദലംബിനിയായ വനമാലയുടെ കിരണാവലി പ്രസരിക്കുന്നു. വിശ്വരൂപിയായ ഭഗവാന്റെ മാല വനമാലതന്നെയായിരിക്കുമല്ലോ. ബ്രഹ്മാണയാന്തർഭാഗത്തുള്ള സകല വനപുഷ്പങ്ങളും ചേർന്ന ഒരു മാലയെന്നുമാകാം. തോരവളുകളുടെ കിരണകന്ദങ്ങളാൽ സർവ്വതോവിസാരിയായിരിക്കുന്നു. പലതരത്തിലുള്ള പ്രഭകളാൽ പ്രകീർണ്ണമായ നിഷ്കത്തിന്റെ സവിശേഷമായ ശോഭയാൽ ദിഗന്തരാളം വ്യാപ്തമാണ്. ജനനമരണരൂപമായ സംസാരമഹാത്തി നമുക്കു പലതരത്തിലുള്ള അനന്തങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു. അതിനു നീക്കു പോക്കില്ല. നാം എത്ര പ്രയത്നപ്പെട്ടാലും ഭഗവൽകാരുണ്യമില്ലെങ്കിൽ അതിനു വിനാശം വരികയില്ല. ഈ ബാഹുമൂലം ആ ബന്ധാന്തിരൂപമായ നാരിക്ക് ഒരു ബാധയായിത്തീരട്ടെ. ഒഴിയാബാധയായിത്തീരണമെന്നു സാരം ബാധാവേശമുണ്ടായാൽ സ്വാഭാവികമായ സ്ഥിതി മാറിപ്പോകും. നമ്മുടെ മനസ്സിൽ സ്വാഭാവികമായി സ്ഥിതി ചെയ്യുന്ന ബന്ധാന്തിയെ ബാഹുമൂലം ബാധിച്ചു മാറ്റിക്കൊണ്ടുപൊയ്ക്കൊള്ളട്ടെ. ആ ദുഃഖം മാറിയാൽ മനസ്സ് ശുദ്ധസ്വരൂപമായി ഭഗവത്ഭജനലാലസമായി. തത്ത്വബാനിരതമായി, സച്ചിദാനന്ദസ്വരൂപമായി; സാന്ദ്രപ്രസങ്കേതമായി. അതിനായി നമ്മൾ നിരന്തരം കൈ

കൂപ്പിക്കൊണ്ടു് ആ ബാഹുമൂലത്തോടു ചേർത്തുവോളം പ്രാ
ത്ഥിക്കാം. ചേർത്തുവോളം പ്രാത്ഥിച്ചാൽ പ്രാത്ഥന കൈ
ക്കൊള്ളും. സംസാരബന്ധം നീങ്ങി നമുക്കു സ്വേച്ഛപോ
ലെ ഭഗവത്ഭജനം ചെയ്യാം

വിശ്വപത്രാണൈകദീക്ഷാസ്തദനുഗുണഗുണ-

ക്ഷത്രനിർമ്മാണദക്ഷാഃ

കർത്താരോ ഭിന്നിരൂപാഃ സ്ഫുടഗുര്യശസാം

കർമ്മണാമതുഭൂതാനാം

ശാർദ്ദൂഗം ബാണം കൃപാണം ഫലകമരിഗഭേ

പത്മശംഖസഹസ്രം

ബിഭ്രാണാഃ ശബ്രജാലം മമദഭതുഹരേർ-

ബാഹവോമോഹമാനിം.

൩൩

വിശ്വപത്രാണൈകദീക്ഷാഃ=ലോകരക്ഷണമാകുന്ന ഏക
ദീക്ഷയോടുകൂടിയവയും, തദനുഗുണഗുണക്ഷത്രനിർമ്മാണദ
ക്ഷാഃ=വിശ്വപത്രാണത്തിനു് അനുഗുണങ്ങളായ(യോഗ്യങ്ങൾ)
ശബ്രാദിഗുണങ്ങളോടുകൂടിയ ക്ഷത്രിയന്മാരുടെ നിർമ്മാണ
ത്തിങ്കൽ സാമർത്ഥ്യമുള്ളവയും, ഭിന്നിരൂപാഃ=ഏകപ്രകാരം ഇ
രിക്കുന്നു എന്നറിയുന്നതിന്നു സാധിക്കാത്തവയും, സ്ഫുടഗു
ര്യശസാം=അതിസ്ഫുടവും മഹത്തുമായ യശസ്സുകളോടു
കൂടിയ അതുഭൂതാനാം കർമ്മണം കർത്താരഃ=അത്യതുഭൂതകർമ്മ
ങ്ങളെ ചെയ്യുന്നവയും, ശാർദ്ദൂഗം, ബാണം, കൃപാണം,
ഫലകം, അരിഗഭേ, പത്മശംഖസഹസ്രം, ബിഭ്രാണാഃ=
ശാർദ്ദൂഗം എന്ന മഹാധനുസ്സ്, ബാണം (നാരായണാ
സ്താദി) കൃപാണം (നന്ദകം എന്ന ഖഡ്ഗം) ഫലകം (ച
ർമ്മം പരിച) അരി (സുദർശനചക്രം) ഗഭാ (കൗമോദകീ)
പത്മം ശംഖ് (പാഞ്ചജന്യം) ഇപ്രകാരമുള്ള സഹസ്രം ശ
ബ്രജാലത്തെ (നിരവധി ആയുധസമൂഹം ആയിരം ശബ്ര
മെന്നും) ഭരിച്ചിയിട്ടുണ്ടെന്നവയും, ആയ, ഹരേഃ ബാഹവഃ=ഹ

നൂറ് ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവണ്ണനസ്തോത്രം

രിയുടെ ബാഹുക്കൾ, മമമോഹഹാനിംഭഭതു=എനിക്കു മോഹഹാനിയെ ദാനം ചെയ്യട്ടെ.

ബാഹുസ്തുതി:—തന്ത്രിരുവടിയുടെ നിരവധി ആയുധസമൂഹത്തോടുകൂടിയ ബാഹുക്കൾ നമ്മുടെ മോഹത്തിനു നാശംവരുത്തട്ടെ “സഹസ്രപാദാക്ഷിശിരോരുബാഹവേ” ഇത്യാദി ഭിക്ഷകളിലെ സഹസ്രപാദത്തിനു ആയിരം എന്ന പദ്യംപൂർത്തമല്ല ധരിക്കേണ്ടതെന്നും നിരവധി എന്ന അ പദ്യംപൂർത്തം ധരിക്കണമെന്നും മുൻപേ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതാണു്. ഭഗവാന്റെ ബാഹുക്കൾക്കു വിശ്വചരിചാലനം എന്നൊരു വ്രതധാരണം മാത്രമേയുള്ളു. ലോകരക്ഷാചതുരന്മാരായ ക്ഷത്രിയന്മാരുടെ നിർമ്മാണത്തിൽ അതിസമർത്ഥങ്ങളാണു് ആ ബാഹുക്കൾ ആ ബാഹുക്കളുടെ സ്ഥിതിയെന്തെന്നു നാരദാദിഭാഗവതപുരാണമാർക്കുപേ.ലും ഇതുവരെ അറിയാൻ കഴിഞ്ഞിട്ടില്ല. അത്യന്തസഹൃദയങ്ങളും അരിമഹത്തുക്കളും ആയ നിരവധി യശസ്സുകളെ സമ്പാദിച്ചവയാണവ. ബ്രഹ്മാണ്ഡത്തിൽ നടക്കുന്ന അതുഭുതകർമ്മങ്ങൾക്കെല്ലാം കർത്താക്കൾ ആ ബാഹുക്കളാണു്. അവിടുത്തെ ആയുധങ്ങളൊ അതുല്യങ്ങളാണു്. ജ്യാനാദധപനികൊണ്ടുതന്നെ ശത്രുസമൂഹമർദ്ദനം ചെയ്യുന്ന ധനുസ്സു; നാമമാത്രംകൊണ്ടുതന്നെ അസുരസംഹാരംചെയ്യുന്ന നാരായണഃസ്രം; അസുരഗളരക്തധാരയിലാറാടുന്ന നന്ദകം; സകല തേജഃപുഞ്ജങ്ങൾക്കും തേജസ്സുകൊടുത്തുകൊണ്ടു് അരിഗളമരിയുന്ന തൃച്ചക്രം; പരസ്സഹസ്രം ശത്രുമർദ്ദനം ചെയ്യുന്ന കൗമേഭകീഗദ; അശനിനിർഭോഷാപോലെ ധപനിക്കുന്ന പാഞ്ചജന്യം; എന്നുവേണ്ടാ നിരവധി ശത്രുസമൂഹത്തെ ധരിച്ചിരിക്കുന്നവയാണു ബാഹുക്കൾ. ഹരിയുടെ—സംസാരാന്തിഹാരിയായ ഹരിയുടെ—ആ സഹസ്രബാഹുക്കൾ നമ്മുടെ മഹാമോഹാദികളെ ഇല്ലാതാക്കി ഹൃദയം ശുദ്ധ സത്വ സ്വരൂപമാക്കി ചെയ്യട്ടെ.

കണ്ഠാകുല്പാദഗ്ഗതൈര്യഃ കനകമയലസത"-
 കണ്ഡലോസ്രൈരുദാരൈ-
 രദ്യോതൈഃ കൗസ്തുഭസ്യാപ്തഭിരുപചിത-
 ശ്ചിത്രചണ്ണാവിഭാതി
 കണ്ഠാഗ്ലേഷേരമായാഃ കരവലയപദൈർ-
 മൂദ്രിതേ ഭദ്രരൂപേ
 വൈകുണ്ഠീയേത്രകണ്ഠേ വസതു മമ മതിഃ
 കണ്ഠഭാവം വിഹായ.

൩൪

യഃ=യാതൊരു കണ്ഠാ, കണ്ഠാകുല്പാദഗ്ഗതൈഃ=കണ്ഠ പ്രദേശത്തുള്ള ഭൂഷണങ്ങളിൽനിന്നുൽഭൂതങ്ങളായി, കനകമയലസത കണ്ഡലോസ്രൈഃ ഉദാരൈഃ=കനകരത്നമയങ്ങളായി ലസിക്കുന്ന കണ്ഡലങ്ങളുടെ കിരണങ്ങളാൽ മനോഹരങ്ങളായിരിക്കുന്ന (ഇഷ്ടാർത്ഥങ്ങളെ ദാനംചെയ്യുന്നതുകൂടെയായിരിക്കുന്ന) കൗസ്തുഭസ്യാപ്തഭിരുപചിതഃ; ഉരുഭിഃ ഉദ്യോതൈഃ=അതിമഹത്തായ പ്രഭകളാൽ ഉപചിതഃ സന്ധി=വർദ്ധിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായത്, ചിത്രചണ്ണാ വിഭാതി=പലതരവണ്ണത്തോടുകൂടി ശോഭിക്കുന്നു. രമായാഃ കണ്ഠാഗ്ലേഷേ=മഹാലക്ഷ്മിയുടെ കണ്ഠാഗ്ലേഷത്തിങ്കൽ, കരവലയപദൈർ മൂദ്രിതേ=കങ്കണപദങ്ങളാൽ അടയാളപ്പെടുത്തപ്പെട്ടതായി, ഭദ്രരൂപേ=സുന്ദരരൂപമായി, അഥവാ മംഗളസ്വരൂപമായിരിക്കുന്ന, അത്രൈവകുണ്ഠീയേ കണ്ഠേ=ഈ മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ കണ്ഠത്തിൽ, മമമതിഃ കണ്ഠഭാവം വിഹായ വസതു=എന്റെ ബുദ്ധി അഥവാ മനസ്സ് ആലസ്യഭാവം വെടിഞ്ഞു വസിക്കട്ടെ.

കണ്ഠസ്തുതിഃ—ഭഗവത്കണ്ഠത്തിൽ നിരവധി ആഭരണസമൂഹം പ്രകാശിക്കുന്നു. കനകമയകണ്ഡലങ്ങളുടെ കിരണജാലം അതിമനോഹരമായി ശോഭിക്കുന്നു. കൗസ്തുഭത്തിന്റെ അതിമഹത്തായ പ്രഭ ദിഗന്തരാളത്തെ പ്രകാശി

എന്ന ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശ്വരവർണ്ണനസ്തോത്രം

പ്പിക്കുന്നു. സ്വതഃ കണ്ഠം പ്രകാശമാനമാണ്. ഇപ്രകാരമുള്ള പലവിധവർണ്ണങ്ങളാൽ വിചിത്രമായി ആ കണ്ഠം വിദ്യോതിക്കുന്നു. തന്നെയോ? തത്പ്രഭാരാശികളാൽ കണ്ഠം വർദ്ധിപ്പിക്കപ്പെട്ട ശോഭാസങ്കേതമായിത്തീരുന്നു. ലക്ഷ്മീഭഗവതി ആ കണ്ഠത്തിൽ സ്വയം ഗ്രാഹപരിഷ്കരണം ചെയ്യുന്നു. തത്കണ്ഠാശ്ലേഷോചിതയാണു ഭഗവതി എന്നു പറഞ്ഞതുകൊണ്ടു ശക്തൈകൃത്യം സഫുടമാകുന്നു. ഭഗവതീകരതലകങ്കണങ്ങളാൽ ആ ഗുഹതലം മുദ്രിതമാകുന്നു. സുന്ദരസമുദ്രപമായി മംഗളദായിയായിരിക്കുന്ന ആ കണ്ഠത്തിൽ ഏന്റെ മതി വസിക്കട്ടെ. യാതൊരു ആലസ്യഭാവവും കൂടാതെ വഹരിക്കട്ടെ. സദാസമയവും സച്ചിദാനന്ദസൗഖ്യമനുഭവിക്കട്ടെ. വൈകുണ്ഠന്റെ കണ്ഠത്തിൽ വസിക്കണമെങ്കിൽ കണ്ഠഭാവം വെടിഞ്ഞുതന്നെ വേണമല്ലോ.

പത്മാനന്ദപ്രഭാതാ പരിലസദന്തം

ശ്രീപരീതാഗ്രഭാഗഃ

കാലേ കാലേ ച കണ്ഠഃ പ്രവരശശധരാ

പൂരണേയഃ പ്രചിണ്ഠഃ

വക്ത്രാകാശാന്തരസ്ഥസ്ഥിരയതിനിതരാം

ദന്തതാരഘഃശോഭാം

ശ്രീഭർതൃർദ്വന്ദ്വാസോദ്യമണിരഘതമോ

നാശനായാസ്തപസതനഃ

൩൫

യഃ=യാതൊരു ദന്തവാസസ്സ (അധരോഷ്ടങ്ങളെന്നർത്ഥം.) പത്മാനന്ദപ്രഭാതാ=ലക്ഷ്മീദേവിക്ക് ആനന്ദത്തെ കൊടുക്കുന്നവനായി. (താമരയ്ക്കു ആനന്ദത്തെക്കൊടുക്കുന്നവനായി.) പരിലസദന്തംശ്രീപരീതാഗ്രഭാഗഃ=പരിലസിക്കുന്ന രക്തപ്രഭയാൽ പരിതമായിരിക്കുന്ന അഗ്രഭാഗത്തോടു കൂടിയിരിക്കുന്നവനായി. (പരിലസിക്കുന്ന അർച്ചനന്റെ പ്രഭ

യാൽ പരീതമായ മുൻഭാഗത്തോടുകൂടിയവനായി) കാലേ കാലേകംബുപ്രവരശശധരാ പൂരണേപ്രവീണഃ=ഉചിതസമയങ്ങളിൽ പാഞ്ചജന്യമാകുന്ന ചന്ദ്രന്റെ പൂരണത്തിൽ സമത്വമായി. (ശുക്ലപക്ഷതിഥികളിൽ ചന്ദ്രൻ വൃദ്ധിയുണ്ടാകുന്നതിൽ സമത്വമായി—ആദിത്യനാണു ശുക്ലപക്ഷതിഥികളിൽ ചന്ദ്രൻ വൃദ്ധിവരുത്തുന്നതെന്നു സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.) വക്ത്രകാശാന്തരസ്ഥഃ=വക്ത്രമാകുന്ന ആകാശത്തിന്റെ മദ്ധ്യഭാഗത്തു ധ്വനിതിചെയ്യുന്നവനായിട്ട്. (ആകാശമദ്ധ്യസ്ഥനായിട്ട്) ഭന്തതാരയോഃ ശഭം=ഭന്തങ്ങളാകുന്ന നക്ഷത്രസമൂഹത്തിന്റെ ശോഭയെ (നക്ഷത്രശോഭയെ) തിരയതി=തിരസ്കരിക്കുന്നു. ശ്രീഭട്ടർഃസൗഭന്തവാസോദ്യമണിഃ=ലക്ഷ്മീധവന്റെ ഈ ഭന്തവാസസ്സാകുന്ന ആദിത്യൻ. നഃ അപതമോനാശനായ=നമ്മുടെ പാപമാകുന്ന തമസ്സിനെ നശിപ്പിക്കുന്നതിനായി വരുന്നു. (ആദിത്യൻ തമോനാശകനുമാണല്ലോ) അസ്തു=ഭവിക്കട്ടെ.

ഭഗവത്സനസ്തുതി:--മഹാലക്ഷ്മിയുടെ മഹാഭാഗ്യശേഖരിയായ വിഷ്ണുഭഗവാന്റെ അധരോഷ്ടങ്ങളും നമ്മുടെ പാപതമസ്സഞ്ചയധാപസകങ്ങളായി ഭവിക്കട്ടെ ലക്ഷ്മീഭഗവതിയുടെ മനസ്സിനു ഭഗവതാത്മ്യത്തിൽ പോരാ പ്രതിനിമിഷം പരമാനന്ദത്തെ കൊടുത്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. അത്യന്തം പ്രകാശിക്കുന്ന രക്തപ്രഭാസമൂഹത്താൽ സർവ്വതഃ പരിലസിക്കുന്ന അഗ്രഭാഗത്തോടുകൂടിയവനാണ്. മുകൾഭാഗം തൊണ്ടിപ്പഴംപോലെ തുടുത്തിരിക്കുന്നവനാണ്. ഉചിതസമയങ്ങളിൽ പാഞ്ചജന്യനിനദത്തെ ചവിട്ടിക്കുന്നതിൽ അതിസമത്വങ്ങളാണ്. ആ ധ്വനി ലോകത്തെ മേൽകീഴ് മറിക്കുന്നതിനുകൂടി സമത്വമാണ്. മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ വക്ത്രമാകുന്ന ആകാശമദ്ധ്യത്തിൽ തേജോമയങ്ങളായി പരസ്പരം കിരണിക്കുന്നു. ഭന്തങ്ങളുടെ കാന്തിയെ അധഃകരിക്കുന്നു പോരാ, അവയെ പ്രഭയില്ലാത്തവയാക്കിത്തീർക്കുന്നു. ശ്രീഭ

നവ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

ത്താവിന്റെ ഭന്തവാസസ്സു എന്നു പറഞ്ഞതുകൊണ്ടു ഐശ്വര്യഭാവമായ മഹാലക്ഷ്മി തന്റെ സ്വന്തമാക്കിത്തീർത്തിരിക്കുന്നതാണെന്നു വിചാരിക്കണം. തത്ഭജനത്തിൽ സകലൈശ്വര്യങ്ങളും സ്വായത്തമാകുന്നതാണെന്നു ധ്വനി. പാപത്തെ തമസ്സാക്കിക്കളിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. പാപതമോധപം സകമായ ഭന്തവാസസ്സു പാപവിനാശകമായി ഭവിക്കട്ടെ. ഭൃമണിപ്രയോഗസപാരസ്യം അനപയാത്മത്തിൽ സ്പഷ്ടമാക്കിയിരിക്കുന്നു.

നിത്യം സ്തോമാതിരേകാന്നിജകമിതരലം-
വിപ്രയോഗാക്ഷമായാ
വക്ത്രേന്ദോരന്തരഃ കൃതവസതിരിവാ-
ഭാതിനക്ഷത്രരാജിഃ
ലക്ഷ്മീകാന്തസ്യകാന്താ കൃതിരതിവിലസ-
ന്മുഖമുകതാഫലശ്രീർ-
ഭൂതാളീ സന്തതം സാ നന്തിനന്തിനിരതാൻ
രക്ഷതാഭക്ഷതാനഃ.

ന ന

യ=യാതൊരു ഭൂതാളി. നിത്യംസ്തോമാതിരേകാൻ=നിരന്തരമുള്ള സ്തോമാതിരേകം ഹേതു പായി. നിജകമിതഃ=തന്റെ ഭന്താവിന്റെ. വിപ്രയോഗാക്ഷമാ=വിരഹത്തെ സഹിക്കാത്തതായിട്ട്. വക്ത്രേന്ദോഃ അന്തരാളേ=മുഖപ്രദേശം മദ്ധ്യത്തിൽ. കൃതവസതി=വാസമെടുത്തിരിക്കുന്നു. നക്ഷത്രരാജിഃ ഇവൺലംഘ്യഭാതി=നക്ഷത്ര രാജിയോ എന്നു തോന്നുമാറു അത്യന്തം ശോഭിക്കുന്നു. കാന്താകൃതിഃ=മനോഹരാകൃതിയോടുകൂടിയതും. അതിവിലസന്മുഖമുകതാഫലശ്രീഃ=അത്യന്തം പ്രകാശിക്കുന്ന അതിസുന്ദരങ്ങളായ മുത്തുമണികളുടെ ശോഭപോലെയുള്ള ശോഭയോടുകൂടിയതും. അക്ഷതാ=നാശമില്ലാത്തതുമായ. ലക്ഷ്മീകാന്തസ്യഭൂതാളീ=മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ ആ ഭൂതാളി. നന്തിനന്തിനിരതാൻ

നഃ=നമസ്കരിക്കുക സ്തുതിക്കുക മുതലായവയിൽ തല്പരനായ നമ്മളെ. സന്തതംരക്ഷതാത്=എപ്പോഴും രക്ഷിക്കട്ടെ.

ഭന്താളീസ്തുതി:—നിരന്തരമുള്ള അത്യന്ത പ്രേമംനിമിത്തം തന്റെ കാമുകന്റെ വിരഹത്തിൽ ക്ഷമയില്ലാത്തവളായി മുഖമാകുന്ന ചന്ദ്രന്റെ മദ്ധ്യത്തിൽ വസിക്കുന്ന നക്ഷത്രസമൂഹമോ എന്നു തോന്നുമാറു മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ ചന്ദ്രകാന്തിയെ വെല്ലുന്ന മുഖാന്തർഗത്തു തന്തിരുവടിയുടെ കിരണാലീഭാസൂരമായ ഭന്തങ്ങൾ വിരാജിക്കുന്നു. ഭന്തുവിരഹത്തിങ്കൽ അക്ഷമയും പ്രേമാധികസ്വപാത്തയും തേജോമയിയും ആയ ഒരു ഭാര്യ തന്റെ ഭന്താവിൽത്തന്നെ നിലീനചിത്തയായി വസിക്കുക സാധാരണയാണ്. ചന്ദ്രന്റെ ഭാര്യമാരാണ് താരകൾ എന്നതു ലോകപ്രസിദ്ധവുമാണ്. വൃദ്ധിക്ഷയങ്ങളുള്ള ചന്ദ്രനെ ഒരിക്കലും പിരിയാതിരിക്കുന്നതിനോ എന്നുതോന്നുമാറു അവ തന്മണ്ഡലമദ്ധ്യവർത്തികളായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. ലക്ഷ്മീഭഗവതിക്കു വ്യത്യാസമില്ല. ഭന്താവിനു വൃദ്ധിക്ഷയങ്ങളും മറ്റുമല്ല ഇവിടെയുള്ളതു്. മിക്കവാറും ഭന്താവിനെ അന്വേഷിച്ചാൽ കാണുകയില്ല. അദ്ദേഹം ഭക്താന്തർത്തിയാണ്. ലക്ഷ്മീദേവിക്കു അല്പം ഒരു മദമുണ്ടു്. ആ മദം തീർത്തു ഭക്തിസംവർധിനിയാക്കുന്നതിനു ഭഗവാൻ സ്വയമേവ അപ്രത്യക്ഷനായിത്തീരാറുണ്ടു്. അങ്ങനെ വരരുതെന്നുകരുതി എല്ലാപ്പോഴും ആ ദേവി സേവിച്ചുകൂടിയിരിക്കുകയാണെന്നു ധ്വനി. അവയുടെ ആകൃതിയോ ആകർഷകമാണു . കാന്തം ഇരുമ്പിനെ എന്നപോലെ ഭക്തചിത്തത്തെ ആകർഷിക്കുന്നതാണ്. അത്യന്തം പ്രകാശിക്കുന്ന മുത്തുമണികളുടെ കാന്തിയെ ജയിക്കുന്നതാണ്. പോരാ, അതിമനോഹരവുമാണു്. പിന്നെയോ നാശമില്ലാത്തതാണ്. ജനനമരണാദിരഹിതവുമാണു്. നിത്യനായ ഭഗവാനു നാശമുണ്ടെങ്കിലല്ലേ ആ ഭന്തങ്ങൾക്കും നാശമുള്ളു. അതൊട്ടില്ലതാനും. അപ്രകാരമെല്ലാമിരിക്കുന്ന ഭന്ത.

90 ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

രാജി നമ്മളെ രക്ഷിക്കട്ടെ. നമ്മളെ ഏന്നുപറഞ്ഞാലാറെ യെല്ലാമാണ്. പരമഭോഗവതന്മാരെയെന്നു വിവക്ഷ. അ വരുടെ ലക്ഷണമല്ലേ അതിവിശേഷം. ഭോഗവതന്മാരാ കാൻ വലിയ വിഷമമില്ല. സദാസമയവും ഭഗവാനെ ഭണ്ഡനമസ്കാരം ചെയ്തുകൊണ്ടും സ്തോത്രങ്ങളെക്കൊണ്ടു സ്തു തിച്ചുകൊണ്ടും സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന ചിലരുണ്ട്. അവരുടെ സകലാവയവങ്ങളും തദനുസരണങ്ങളായ പ്രവൃത്തികൾ ചെയ്തുകൊണ്ടേ ഇരിക്കും. ഒരു മഹാകവി ഇപ്രകാരം രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. (മുക്കുന്ദാലാകർത്താവായ ഭക്തോത്തംസം—പരമഭോഗവതൻ—കല്ശേഖരാർവാർ.)

“ജിഹ്വേ! കീർത്തയകേശവം മുരരിപും
ചേതോ! ഭജശ്രീധരം
പാണിദന്ദപ! സമർച്ചയാച്യതകഥാഃ
ശ്രോത്രദപയ! തപഃശുഭം;
കൃഷ്ണം ലോകയലോചനദപയ! ഹരേർ-
ഗ്ഗമാംശ്രിയുഗ്ഗമാ! ലയം
ജിഹ്വപ്രാണ! മുക്കുന്ദപാദതുളസിം!
മൂലൻ! നമാധോക്ഷജം”.

൩൬

അല്ലയോ നാവേ! നീ കേശവനെ കീർത്തിച്ചാലും; അല്ലയോ ചേതസ്സേ! നീ മുരരിപുവിനെ ഭജിച്ചാലും; അല്ലയോ പാണിദന്ദപമേ! നീ ശ്രീധരനെ വഴിയാകുവണ്ണം അർച്ചിച്ചാലും; അല്ലയോ ശ്രോത്രദപയമേ! അച്യുതകഥകളെ കേട്ടാലും; ലോചനദപയമേ! കൃഷ്ണനെ കൺകളിരെ കണ്ടാലും; ഹേ അംശ്രിയുഗ്ഗമമേ! മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ ആലയത്തെ (വിഷ്ണുക്ഷേത്രദർശനത്തിനായിക്കൊണ്ടു) ഗമിച്ചാലും; പ്രാണമേ! മുക്കുന്ദപാദതുളസിയെ പ്രാണിച്ചാലും; ഹേ മൂലാവേ! അധോക്ഷജനെ നമസ്കരിച്ചാലും; സകലാവയവങ്ങൾക്കും പ്രവൃത്തി കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ഭക്തന്മാരെ

പ്രാവരം അവയവങ്ങളെക്കൊണ്ട് ഇപ്രകാരം പ്രവർത്തിപ്പിച്ചാൽ മതിയോ? ഓഹോ ധാരാളം മതി- ക്രമേണ അവർ ഭക്തി താനേ ഉണ്ടായിക്കൊള്ളും. വേല മുടക്കം ചെയ്യരുതെന്നു മാത്രം.

ബ്രഹ്മൻ! ബ്രഹ്മണ്യജീവമാം മതിമപി കരുഷേ

ദേവ! സംഭാവയേതപാം

ശംഭോ! ശക്രി! ത്രിലോകീമവസി കിമമരൈ-

ന്നാരദാദ്യാഃ സുഖം വഃ

ഇത്ഥം സേവാവനമ്രം സുരമുനീനികരം

വീക്ഷ്യ വിഷ്ണോഃ പ്രസന്ന-

സ്യാന്ത്യേന്ദോരാസ്രവന്തീ വരവചനസുധാ-

ഹ്യാദയേന്മാനസംനഃ

൩൭

ബ്രഹ്മൻ! = ഹേ ബ്രഹ്മാവേ. ബ്രഹ്മണി = സ്വസ്വരൂപമായ പരബ്രഹ്മത്തിൽ. അജീവമാം മതിം അപി കരുഷേ = അക്ഷിലയായ മതിയെ (സൂക്ഷ്മസ്വരൂപിണിയായ ബുദ്ധിയെ) ചെയ്യുന്നില്ലയോ? ദേവ! ശംഭോ! = അല്ലയോ ദേവനായ പരമേശ്വര! തപം സംഭാവയേ = അങ്ങയെ ഞാൻ സംഭാവനം ചെയ്യുന്നു. (കുശലം ചോദിക്കുന്നുവെന്നർത്ഥം) ശക്രി! = ഹേ ദേവേന്ദ്ര! അമരൈഃ സഹ ത്രിലോകീം അവസി കിം = ദേവന്മാരോടുകൂടി ത്രിലോകിയെ അവനും ചെയ്യുന്നില്ലയോ? നാരദാദ്യാഃ വഃ സുഖം കിം = നാരദാദികളായ മഹർഷിശ്രേഷ്ഠന്മാരെ! നിങ്ങൾക്കും സൗഖ്യം തന്നെയല്ലയോ? ഇത്ഥം സേവാവനമ്രം സുരമുനീനികരം വീക്ഷ്യ = ഇപ്രകാരം സേവാവനമ്രന്മാരായ സുരമുനീനികരത്തെ കാണിച്ച്. പ്രസന്നസ്യാ വിഷ്ണോഃ = പ്രസന്നനായ മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ. ആന്ത്യേന്ദോഃ അസ്രവന്തീ = മുഖചന്ദ്രനിൽ നിന്നു നിർഗ്ഗളിക്കുന്നു. വരവചനസുധാ = ശ്രേഷ്ഠമായ വാങ്മയാമൃതം. നഃ മാനസം ഹ്യാദയേത് = നമ്മുടെ മാനസത്തെ ആഹ്ലാദിപ്പിക്കട്ടെ.

വചനസുധാസ്തതി:—ഭഗവത് പാദപ്രണതികാംക്ഷി
 ച ചുറ്റിലും ദേവസമൃദ്ധം വന്നു നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നു, സ്തോ
 ത്രാദികളാൽ തന്തിരുവടിയെ പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തി വീണ്ടും വീ
 ണ്ടും പ്രണതി ആചരിച്ചു. തത്സമയം മുഖോദ്ഗാഹിതമാ
 യ വചനാമൃതം അവരെ സന്തോഷിപ്പിച്ചു. ആ വാക്കുക
 ളുടെ ഔചിത്യവും മാധുര്യവും ശ്രദ്ധിക്കേണ്ടതാണ്. ത
 ന്റെ നാഭീകമലസംജാതനായ ബ്രഹ്മാവിനോടു് ഒരു ഗുരു
 ഭൂതനെന്ന നിലയിൽ അല്ലയോ പ്രജാപതേ! അങ്ങയുടെ
 ബുദ്ധി പരബ്രഹ്മലീനയായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നില്ലയോ? എ
 ന്നു ചോദിച്ചു. സുഹൃത്തെന്ന നിലയിൽ പരമേശ്വരനോ
 ടു കശലം പൂശിച്ചു. ഭൃത്യനെന്ന നിലയിൽ ഇന്ദ്രാദികളോ
 ടു നിങ്ങൾ പരസ്പരസ്നേഹത്തോടുകൂടി ത്രിലോകിയെ രക്ഷി
 കുന്നില്ലയോ? എന്നു ചോദിച്ചു. തന്നിൽതന്നെ നിലീന
 ചിത്തനാരായ - ഭക്താന്തമനാരായ—നാരദാദി മഹാഷി
 പുംഗവന്മാരോടു നിങ്ങൾക്കു പരമാനന്ദംതന്നെയല്ലേ എ
 ന്നു ചോദിച്ചു. വേദോച്ചാരണപടുവായി നിഗമക്കാതലാ
 യിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മാവിനോടു പരബ്രഹ്മത്തിൽ ദൃഢബുദ്ധി
 സ്ഥിതിചെയ്യുന്നില്ലയോ എന്നുതന്നെയാണു ചോദിക്കേണ്ട
 ത്ത്. അവരവരുടെ സ്ഥിതി അറിഞ്ഞാണല്ലോ ചോദ്യംചെ
 യ്തേണ്ടത്. പരസ്പരം സ്നേഹിതന്മാരുടെ കശലത്തിൽ പ
 ല സംഗതികളും അടങ്ങിയിരിക്കും. ദേവന്മാർ പരസ്പരസ്സ
 ഭ്വികളല്ലാതിരുന്നാൽ മാത്രമേ മൂന്നുലോകത്തിനും ഗുണമു
 ണ്ടാകുകയുള്ളു. രാജ്യത്തിൽ അന്തഃകീദ്രം വരുതെ
 ല്ലോ. പരമഭാഗവതനാരായ നാരദാദിമഹാഷീശപരമാർക്കു
 ഭഗവാനെ ഭരിക്കുന്നതുതന്നെയാണു പരമഭാഗ്യം. ഇപ്ര
 കാരം തന്റെ ഭക്തന്മാരോടു് ഓരോന്നു ചോദിക്കുമ്പോൾ
 തിരുമുഖചന്ദ്രനിൽ നിന്നു് അമൃതമയമായ വചനം പുറ
 പ്പെടും. ആ വചനം നമ്മുടെ മാനസത്തെ ആഹ്ലാദി
 പ്പിക്കട്ടെ. അമൃതകിരണനായ ചന്ദ്രന്റെ പ്രഭാജാലം
 ലോകരെ ആനന്ദിപ്പിക്കുന്നത് അനുഭവമാണു്. ബ്രഹ്മാ

ണ്ഡസൃഷ്ടിസ്ഥിതിവിനാശകനായി വേദവേദ്യനായി ആദി
മധ്യാന്തരഹിതനായി ഭക്താനുഗ്രഹദായകനായി പരബ്ര
ഹ്മാനന്ദസ്വരൂപനായിരിക്കുന്ന ഭഗവാന്റെ രമ്യചന്ദ്രനിര
ഗ്ളളിതമായ വചനപീയൂഷം നമ്മുടെ മാനസത്തെ ആഹ്
ളാദിപ്പിക്കുമോ എന്നു ചോദിക്കാനില്ല. ആ വരവചനസു
ധ നമ്മുടെ മനസ്സിനെ ആഹ്ളാദിപ്പിക്കട്ടെ.

കണ്ഠസ്ഥസ്വപ്നകമ്രോജപലമകരമഹാ
കണ്ഡലപ്രോതഭീപ്യ-
ന്മാണികൃത്രിപ്രതാനൈഃപരിമിളിതമളി-
ശ്യാമളം കോമളയത്
പ്രോദ്യത് സൂര്യാംശുരാജന്മരതകമുകരാ-
കാരചേരം മുരാഭേർ
ഗാഢാമാഗാമിനീംനോഗമയതുവിപദം
ഗണ്ഡയോമണ്ഡലംതത്.

൩൮

കണ്ഠസ്ഥസ്വപ്നകമ്രോജപലമകരമഹാ കണ്ഡലപ്രോ
തഭീപ്യന്മാണികൃത്രിപ്രതാനൈഃ=കണ്ഠങ്ങളിൽ കിടക്കുന്നവ
യും സ്വപ്നവണ്ണത്തോടുകൂടിയവയും അതിമനോഹരങ്ങളാ
യി ഉജ്വലത്തുകളായവയും ആയ മകരാകൃതിയിലുള്ള മഹാ
കണ്ഡലങ്ങളിൽ ശ്രേഷ്ഠമായി പ്രകാശിക്കുന്ന മാണിക്യങ്ങളു
ടെ പ്രഭാവ്യാപനത്താൽ. പരിമിളിതം=സർവ്വവ്യാപ്തമാ
യതും. അളിശ്യാമളം=അളികളെപ്പോലെ ശ്യാമളവണ്ണത്തോ
ടുകൂടിയതും. കോമളം=അതിമനോഹരമായതുമായ. യത്=
യാതൊരു ഗണ്ഡമണ്ഡലമുണ്ടോ. മുരാഭേഃ=മുരാരിയുടെ.
പ്രോദ്യത് സൂര്യാംശുരാജന്മരത കമുകാരചേരം=ഉദിച്ചു
യന്ന് സൂര്യന്റെ അംശങ്ങളെപ്പോലെ പ്രകാശിക്കുന്ന മരത
കരണത്താൽ നിമ്നിതമായിരിക്കുന്ന കണ്ഠാടികളുടെ ആകൃ
തിയെ ഹരിക്കുന്ന. തത് ഗണ്ഡയോമണ്ഡലം=ആ ഗണ്ഡ
മണ്ഡലം. നഃ=നമ്മുടെ. ഗാഢാം=ദൃഢങ്ങളായി (അനേ

൭൪ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവണ്ണനസ്തോത്രം

കാനത്മകരങ്ങളായ) ആഗാമിനീം=സംഭവിച്ചിരിക്കുന്ന വിപദം=വിപത്തിനെ. ഗമയതു=ഗമിപ്പിക്കട്ടെ. ഭൂരികരിക്കട്ടെ എന്നാശയം.

ഗണ്ഡമണ്ഡലസ്തുതി:—മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ ഗണ്ഡമണ്ഡലം നമ്മുടെ വിപത്തിനെ ഭൂരികരിക്കട്ടെ. എങ്ങനെ യുള്ള ഗണ്ഡമണ്ഡലം? സ്വപ്നവണ്ണമുള്ള അതിമനോഹരങ്ങളായ രണ്ടു മകരകണ്ഡലങ്ങൾ തന്തിരുവടിയുടെ കണ്ണുകളിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. അവയിൽ, ശേഷങ്ങളായ മണികൃഷ്ണങ്ങൾ പതിച്ചിരിക്കുന്നു. അതിന്റെ പ്രഭയോ സർവ്വവ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നു. അതിന്റെ മഹത്തായ പ്രഭയോടു സമീകൃതമാണു ഗണ്ഡമണ്ഡലം. വണ്ടിൻകൂട്ടങ്ങളുടെ പ്രഭപോലെ പ്രഭ്യോതിക്കുന്നതാണ്. പോരാ അതിമനോഹരവുമാണ്. ഉദിച്ചയന്ന് സൂര്യനെപ്പോലെ അത്യുജ്വലമായി പ്രകാശിക്കുന്ന മരതകരത്നംകൊണ്ടുണ്ടാക്കിയിരിക്കുന്ന കണ്ണാടിയുടെ കാനതിയെ വെല്ലുന്നവയാണ്. മരതകരത്നക്കണ്ണാടിയോ എന്നു തോന്നുമാറു സ്ഥിരമായി നിൽപതായി പ്രകാശിക്കുന്നവകളാണു ഗണ്ഡമണ്ഡലങ്ങൾ. അവ പാപധ്വംസനം ചെയ്യട്ടെ.

വക്ത്രാംഭോജേലസന്തം മുഹൂരധരമണിം

പകപബിംബാഭിരാമം

ദൃഷ്ട്വാ ദഷ്ടം ശുക്ലസ്യ സ്ഫുടമവതരത-

സുണ്ഡദണ്ഡായതേ യഃ

ഘോഷഃ ശോണീകൃതാത്മാ ശ്രവണയുഗലസത-

കണ്ഡലോസ്ത്രൈർമുരാഭേഃ

പ്രാണാഖ്യ സ്യാനിലസ്യ പ്രസരണസരണിഃ പ്രാ-

ണദാനായ നഃ സ്യാത്.

നമൻ

യഃ ഘോഷഃ=യാതൊരു ഘോഷം. വക്ത്രാംഭോജേലസന്തം=വക്ത്രാംഭോജത്തിൽ ലസത്തായി. പകപബിംബാ

ഭിരാമം=തൊണ്ടിപ്പഴംപോലെ മനോഹരമായിരിക്കുന്നു. അധരമണിം=അധരമണിയെ. മുഹൂർത്തപാ=പിന്നെയും പിന്നെയും കണ്ടിട്ട്. ദഷ്ടം=ദംശിക്കുന്നതിനായി. അവതരതഃശുകസ്യ=അവതരിക്കുന്ന ശുകത്തിന്റെ. . . സ്ഫുടം തുണ്ഡഭണ്ഡായതേ=സ്ഫുടമായ ചുണ്ടെന്നതുപോലെ ആയി ഭവിക്കുന്നു. ശ്രവണയുഗലസത് കണ്ഡലോസ്രേ=രണ്ടു കണ്ണുകളിലും ലസിക്കുന്ന കണ്ഡലങ്ങളുടെ പ്രഭകളാൽ. ശോണീകൃതാത്മാ=അത്യന്തം രക്തീകരിക്കപ്പെട്ടതും പ്രാണാഖ്യന്യാനിലസ്യ പ്രസരണസരണിഃ=പ്രാണവായുവിന്റെ സഞ്ചാരമാർഗ്ഗമായിരിക്കുന്നതും ആയ. . . മൂരാരഃ സഃ ഘോരഃ=മൂരരിയുടെ ആ ഘോരം. . . നഃ പ്രാണദാനായസ്താത്=നമുക്കു പ്രാണദാനത്തിനായിക്കൊണ്ടു ഭവിക്കട്ടെ.

നാസികാസ്തുതി:—രക്തസരോരുരച്ഛവിയോടുകൂടി തന്തിരുവടിയുടെ ആനന്ദ പരിലസിക്കുന്നു. ആ മുഖചത്വരത്തിൽ തൊണ്ടിപ്പഴംപോലെ അതിമനോഹരമായ അധരരത്നം പ്രകാശിക്കുന്നു. ആ തൊണ്ടിപ്പഴത്തെ പിന്നെയും പിന്നെയും കണ്ടിട്ടു സംശയംതീർന്നു കൊത്തുന്നതിനായി അവതരിക്കുന്ന ഒരു കിളിയുടെ ചുണ്ടെന്നതുപോലെ നാസിക വിലസുന്നു. ആദ്യം ആ ശുകം സംശയിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ഒടുവിൽ ആ സംശയം മുഴുവൻ തീർന്നു. പഴം കൊത്തി ത്തിന്നുകതന്നെ എന്നു തീർച്ചപ്പെടുത്തി. കൊത്താനായൊരുങ്ങി. നാസികയുടെ അതിമനോഹരമായ സ്ഥിതി ഉപമകൊണ്ടു മനസ്സിലാക്കി. ശ്രവണങ്ങളിൽ പരിസ്ഫുരിക്കുന്ന കണ്ഡലങ്ങളുടെ പ്രഭയാൽ ആ നാസിക ആരകതമാക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ഈഷദ്രകതമാണെന്നു വിചാരിക്കേണ്ട. നല്ലപോലെ ശോണീകരിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു എന്നർത്ഥം. മതിയോ? പ്രാണവായുവിന്റെ സഞ്ചാരമാർഗ്ഗവുമാണ്. യാതൊരു തടവുമുണ്ടാതെ പ്രാണാനിലൻ ഗതി തുടൻകൊണ്ടു തന്നെയിരിക്കുന്നു. തന്തിരുവടിയുടെ പ്രാണാനിലനായതു

ഒന്നു ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

കൊണ്ടു സാധാരണക്കാരുടെ പ്രാണവായു എന്നപോലെ വിചാരിക്കരുത്. അപ്രകാരമെല്ലാമിരിക്കുന്ന നാസിക നമുക്കു പ്രാണദാനത്തെ ചെയ്യട്ടെ. പ്രാണാനിലന്റെ പ്രസരണസരണിയായതുകൊണ്ട് പ്രാണദാനത്തിനു ശക്തമെന്നു സിദ്ധിച്ചു. വിശ്വരൂപിയുടെ പ്രാണാനില പ്രസരണസരണിയായതുകൊണ്ടു യാവർക്കും പ്രാണപ്രദാനത്തിനു ആ നാസിക ശക്തമെന്നു ധ്വനിപ്പിച്ചു. ജീവസന്ധാരണത്തിനുളള പ്രാണദാനമാണോ നൽകേണ്ടതു്. അല്ലല്ല. ഇഹ ലോകജീവിതപ്രാണദാനമല്ല. തത്സമീപത്തുചെന്നു സഭാസമയവും തന്തിരുവടിയെ ദർശിക്കുന്നതിനു നമ്മുടെ ആത്മാവിനു കഴിവുണ്ടാക്കിത്തീർക്കണമെന്നാണു പ്രാർത്ഥന.

ദിക്കാലൗ വേദയന്തൗ ജഗതിമുഹൂരിമൗ
 സഞ്ചരന്തരവിന്ദു
 ത്രൈലോക്യാ ലോകദീപാവഭിദധതിയയോ-
 രേവരൂപം മുനീന്ദ്രാഃ
 അസ്താനബ്ജപ്രഭേതേ പ്രചുരതരകൃപാ-
 നിഭ്രം പ്രേക്ഷമാണേ
 പാതാമാതാമൃതാസ്ത്യാസിതരുചിരുചിരേ
 പത്മനേത്രസ്യനേത്രേ.

൪൦

യയോഃരൂപംഏവ=യാതൊരു തൃക്കണ്ണുകളുടെ രൂപത്തെത്തന്നെ. മുനീന്ദ്രാഃ=മഹർഷിത്രേയ്യന്മാർ. ജഗതി=ലോകത്തിൽ. ദിക്കാലൗവേദയന്തൗ=ദിക്കുകളേയും കാലങ്ങളേയും പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നവയും (അറിയിക്കുന്നവയും) അതുകൊണ്ടുതന്നെ. ത്രൈലോക്യാലോകദീപൗ=മൂന്നു ലോകത്തിന്റെയും ആലോകനത്തിനുള്ള ദീപങ്ങളായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നവയും. മുഹൂഃസഞ്ചരന്തൗ=പിന്നെയും പിന്നെയും സഞ്ചരിക്കുന്നവയും ആയ. ഇമൗരവിന്ദു=ഈ സൂര്യചന്ദ്രന്മാർ എന്നു്. അഭിദധതി=അഭിധാനം ചെയ്യപ്പെടുന്നു. (പറ

യപ്പെടുന്നു) പ്രചാരതരക്തപാ നിർഭരപ്രേക്ഷമാണേ=അത്യധികതരമായ കൃപയാൽ സമ്പൂർണ്ണമായി കടാക്ഷിക്കുന്നവയും. അബ്ജപ്രഭേ=ശതപത്രപ്രഭാഭാസുരങ്ങളും. ആതാമൃശുക്ലാസിതരുചിരുചിരേ=അല്പം ചുവന്നതും വെളുത്തതും കറുത്തതും ആയ കാന്തികൊണ്ടു മനോഹരങ്ങളും ആയ. പത്മനേത്രസ്യനേത്രേ=പത്മാക്ഷനായ വിഷ്ണുഭഗവാന്റെ നേത്രങ്ങൾ. അസ്താൻപാതാം=നമ്മളെ പാലിക്കട്ടെ.

നേത്രസ്തുതി:—വിശ്വപാദനായ വിഷ്ണുഭഗവാന്റെ വിശാലനേത്രങ്ങൾ നിമ്ബലനാരായ പ്രഭാകരഹിമകരന്മാരെന്നു വർണ്ണനയായ മഹർഷിപുംഗവന്മാർ വിളിച്ചു പറയുന്നു. ആ സൂര്യചന്ദ്രന്മാരോ ലോകത്തിൽ ദിക്ചക്രകാലചക്രങ്ങളെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നവരാണ്. ദിക്ചക്രങ്ങളെന്നാൽ പ്രാച്യാദിദിക്കുകളേയും, കാലചക്രങ്ങളെന്നാൽ മുഹൂർത്താദി പ്രളയപർവ്വന്തമുള്ള കാലങ്ങളേയും ധരിക്കേണ്ടതാകുന്നു. സൂര്യചന്ദ്രാദി ജ്യോതിസ്സുകളില്ലെങ്കിൽ ദിക്ചക്രവാളം ഇരുളടഞ്ഞു ജനാധിവാസവിഹീനമാകുമെന്നു പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ. അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണു് ആ ജ്യോതിഃപ്രകാശങ്ങളെ ത്രൈലോക്യങ്ങളെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന ദീപങ്ങളാണെന്നു പറയുന്നതു്. ജനതതിഷ്ഠ ലോകം മുഴുവനും കാണുന്നതിനുള്ള ആദർശങ്ങളാകുന്നു അവ. സൂര്യോപാസന തുടങ്ങിയുള്ളവയെ സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. “ആദിത്യാജായതേവൃഷ്ടിഃ തതോന്നം തതഃപ്രജാഃ” ഇത്യാദി വേദവാക്യങ്ങൾ സ്തരിക്കേണ്ടതാകുന്നു. ഭഗവാൻ നിമീലിതനേത്രനായാൽ ലോകം ഇരുളടയുമെന്നു പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ. പിന്നെയും പിന്നെയും സഞ്ചരിക്കുന്നവയെന്നു പദപ്രയോഗംകൊണ്ടു യാതൊരു വിശ്രമവും കൂടാതെ പ്രത്യുമോരാത്രം സഞ്ചരിക്കുന്നവയെന്നു ധ്വനിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. തത്കടാക്ഷവിക്ഷേപങ്ങൾ അത്യന്താധിക കരുണാമസ്യങ്ങളാണു്. ഭക്തതതിക്കെന്നു വിവക്ഷ. തന്തിരുവടിയുടെ കരുണാപൂരിതങ്ങളെ

ഐ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാഭികേശാന്തവണ്ണനസ്തോത്രം

ഈ തൃക്കടാക്ഷങ്ങൾ ഭക്താർത്ഥഭഞ്ജകങ്ങളും ഭക്താനന്ദദായകങ്ങളും ആണ്. തത്സ്വരൂപമോ ചെന്താമരങ്ങളുടെ പോലെ മനോഹരങ്ങളാണ്. പിന്നെയോ അല്പാല്പമായ ചുവപ്പു, വെളുപ്പു, കറുപ്പു, ഈ നിറങ്ങളിടകലർന്നതാണ്. വെളുപ്പും കറുപ്പും നേത്രത്തിൽ വരാം. അല്പമായ രക്തപ്പൂവി എങ്ങനെ ഉണ്ടാകുന്നു. അതു പലപ്രകാരത്തിലുമാകാം. ഗംഭീരപുരുഷന്മാരുടെ നേത്രങ്ങളിൽ—വിശേഷിച്ചു കടക്കണ്ണുകളിൽ—അല്പം ഒരു രക്തപ്പൂവി പ്രകൃത്യാ ഉണ്ടായിരിക്കും. ഭക്തന്മാരുടെ പരിതാപംകൊണ്ടുണ്ടായതാണെന്നുവരാം. ഐശ്വര്യഭേദവതയായ മഹാലക്ഷ്മിയെത്തന്നെ നോക്കിയിരുന്നതുകൊണ്ടാണെന്നും ഊഹിക്കാം. സംസാരസാഗരത്തിൽ കിടന്നുഴയുന്ന ലോകത്തെ ദർശിച്ചതുമൂലമാണെന്നും വരാൻ പാടില്ലായ്ക്കയില്ല. ഇനിയും പലപ്രകാരത്തിലും വരാമെന്നു ചിന്താശീലന്മാർക്കറിയാവുന്നതാണ്. ഇപ്രകാരമെല്ലാമിരിക്കുന്ന അത്യന്തമനോഹരങ്ങളായ തൃക്കണ്ണുകൾ നമ്മളെ പാലിക്കട്ടെ.

ലക്ഷ്മാകാരാളകാളിസ് ഫുരദളികശശാ-
 കാലംസംഭഗ്മീല...
 നേത്രാംഭോജപ്രബോധോത്സുകനിദ്രതതരാ-
 ലീനഭംഗപ്പദാഭേ
 ലക്ഷ്മീനാഥസ്യലക്ഷ്മീ കൃതവിബുധഗണാ-
 പാംഗബാണാസനാൽ-
 ധ്വായേനോഭ്രതിഭ്രിപ്രസവകശലതേ
 ഭൂലതേ പാലയേതാം.

൪൧

ലക്ഷ്മാകാരാളകാളിസ് ഫുരദളികശശാകാലംസംഭഗ്മീലനേത്രാംഭോജ പ്രബോധോത്സുകനിദ്രതതരാലീനഭംഗപ്പദാഭേ=അടയാളകൃതിയിലുള്ള അളകളുടെ സമൂഹങ്ങളാൽ പരിസ്ഫുരിക്കുന്ന നെറ്റിത്തടമാകുന്ന അർദ്ധവൃന്ദൻ സ

ദർശനം ഹേതുവായി അടഞ്ഞിരിക്കുന്ന തൃക്കണ്ണുകളാകുന്ന താമരകളെ വികസിപ്പിക്കുന്നതിൽ ഉത്സുകങ്ങളായി നല്ല പോലെ പഠിപ്പിച്ചിരിക്കുന്ന വണ്ടുകളുടെ പക്ഷങ്ങൾ പോലെയുള്ള പ്രഭയോടുകൂടിയവയും, ലക്ഷീകൃതവിബുധഗണാപാംഗബാണാസനാൽ ക്ലായേ=ദേവഗണങ്ങളെ ലക്ഷീകരിച്ചിരിക്കുന്ന അപാംഗബാണങ്ങളെ അയക്കുന്നതിനുള്ള ബാണാസനത്തിന്റെ (വില്ലിന്റെ) അൽക്ലായയോടുകൂടിയവയും, ഭൂതിഭൂരിപ്രസവകൾലതേ=അത്യധികമായ ഐശ്വര്യങ്ങളുടെ ഉത്ഭവത്തിന് അതിസമത്വങ്ങളുമായ ലക്ഷ്മീനാഥസ്വയം=മഹാലക്ഷ്മീമണാളന്റെ, ഭൂലതേ=ഭൂലതകൾ, അസ്താൻപാലയേതാം=നമ്മളെ പാലിക്കട്ടെ.

ഭൂലതാസ്തുതി:— വിശേഷശാപനായഭഗവാന്റെ അൽ ചന്ദ്രാകാരത്തിലുള്ള നെറ്റിത്തടത്തിൽ ചുണ്ണുക്കുന്തളങ്ങൾ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നു. ആ നെറ്റിത്തടത്തിന്റെ അധോഭാഗത്തു പുരികലതകൾ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. നെറ്റിത്തടമാകുന്ന അൽചന്ദ്രന്റെ ദർശനത്തിൽ തൃക്കണ്ണുകളാകുന്ന താമരകൾ കൂമ്പിയിരിക്കുന്നു. ആ താമരകളെ വിടുത്തുന്നതിൽ അത്യന്തോത്സുകങ്ങളായ ഷട്പദങ്ങളെപ്പോലെ പഠിപ്പിച്ചിരിക്കുന്ന പുരികക്കൊട്ടികൾ. പഠിപ്പിച്ചിരിക്കുന്ന ഷട്പദങ്ങളുടെ പക്ഷപ്പുരുഷങ്ങൾ മാത്രമേ കാണാൻ സാധിക്കുകയുള്ളുവല്ലോ. അതുപോലെ അത്യന്തമനോഹരമായിരിക്കുന്നു ഭൂലതകൾ. പിന്നെയോ? ഭക്താഗ്രഗണ്യനായ ദേവന്മാർ ഭഗവൽതുപ്പാദം കണ്ടു വന്ദിക്കുവാൻ എത്തിയിരിക്കുന്നു. തന്തിരുവടി കരുണാമന്ദ്രങ്ങളായ കടാക്ഷങ്ങൾ അവരിൽ പതിപ്പിക്കുന്നു. ആ കടാക്ഷങ്ങളെ ബാണങ്ങളും പുരികങ്ങളെ ആ കടാക്ഷബാണങ്ങളെ അയക്കുന്നതിനുള്ള ചാപങ്ങളും ആക്കിക്കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ചാപ മുഴുവനുമില്ല. പക്ഷതി മാത്രമേയുള്ളൂ. ഓരോ പുരികവും എന്നു മനസ്സിലാക്കേണ്ടതാകുന്നു.

പുറ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

മതിയോ? പോരാ, അത്യധികമായ ഐശ്വര്യങ്ങളുടെ ഉല്പത്തിസ്ഥാനങ്ങളാണവ. ഭക്താഭീഷ്ടൈശ്വര്യപ്രദങ്ങളെന്നു സാരം. പുരികക്കൊടികളുടെ ചലനം ഐശ്വര്യോല്പാദകമാകുന്നു. ലക്ഷ്മീനാഥന്റെ ഐശ്വര്യഭാവതാനാഥന്റെ ഐശ്വര്യഭാവതയെ ചൊല്ലിക്കു നിറുത്തുന്ന സാക്ഷാൽ പരിപൂർണ്ണസ്തുതിഭാനന്ദസ്വരൂപിയുടെ—ഭൂലതകരനമ്മളെ പാലിക്കട്ടെ. സകല ദുഃഖങ്ങളും കടയോടെയറുത്തുകളഞ്ഞു രക്ഷിക്കട്ടെ.

പാതാത് പാതാളപാതാത് പതഗപതിഗതേ -

ർഭൂയഗം ഭൂഗമധ്യം

യേനേഷ്ചാലിതേന സ്വപദനിയമിതാഃ

സാസുരാഭേവസംഘാഃ

ഗുത്യല്ലാലാടരംഗേ രജനികരതനോ=

രൽഖണ്ഡാവദാതേ

കാലവ്യാലഭയം വാവിലസതി സമയാ

ബാലികാ മാതരം നഃ

൪൨

യേന ഹുഷ്ചാലിതേന=യാതൊരു ഭൂയഗത്തിന്റെ അല്പമായുള്ള ചലനത്താൽ, സാസുരാ ഭേവസംഘാഃ=ഭേവനാരം അസുരനാരം സ്വപദനിയമിതാഃ=അവരവരുടെ സ്ഥാനത്തിലും വ്യാപാരത്തിലും നിയമനം ചെയ്യപ്പെടുന്നു. രജനികരതനോരൽഖണ്ഡാവദാതേ ഗുത്യല്ലാലാടരംഗേ=അൽചന്ദ്രക്കലപോലെ നിമ്നലമായി, ഗുത്യസ്ഥാനമായിരിക്കുന്ന ലാടമാകുന്ന രംഗഭൂവിൽ, സമയാബാലികാമാതരം കാലവ്യാലഭയം വാ വിലസതി=ആ ഗുത്തകാലത്തു ബാലികാമാതാവായിരിക്കുന്ന കാലവ്യാളഭയമോ എന്നു തോന്നുമാറു യാതൊരു ഭൂയഗം വിലസുന്നു. പതഗപതിഗതേ ഭൂഗമധ്യം തത് ഭൂയഗം നഃ പാതാളപാതാത് പാതാത്=ഗരുഡചാഹനനായ സാക്ഷാൽ മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ ഭൂഗമ

ധ്യമായ ആ ഭൂയഗം നമ്മളെ നരകപതനത്തിൽനിന്നു പാലിക്കട്ടെ.

ഭൂയഗസ്തുതി:— മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ ഭൂയഗം അതിന്റെ ഒരു ചലനംകൊണ്ടു ദേവന്മാരെയും അസുരന്മാരെയും അവരവരുടെ സ്ഥാനങ്ങളിലും വ്യാപാരങ്ങളിലും പ്രവർത്തിപ്പിക്കുന്നു. പരസ്പരവിരോധികളായ ദേവാസുരന്മാരെപ്പോലും നിലയ്ക്കു നിർത്തുന്നതിന്നു് അതിന്റെ ഒരു ചലനം മാത്രമേ ആവശ്യമുള്ളു. അതിപരാക്രമശാലികളായ ദേവാസുരന്മാരുടെ നിയന്താവെന്നു പറഞ്ഞപ്പോൾ ബാക്കി കാര്യം പറയാനില്ലല്ലോ. അർദ്ധരൂപനെപ്പോലെ വളഞ്ഞു വിമലമായിരിക്കുന്നു തല്പലാടം. ആ ലലാടമോ ഒരു നൃത്തരംഗമെന്നപോലെ വിലസുന്നു. ആ നൃത്തരംഗത്തിൽ ആണു് ഭൂഗമധ്യമായ ഭൂയഗം നടന്നു ചെയ്യുന്നതു്. ബാലികാമാതാവായ കാളസർപ്പദായമോ എന്നു തോന്നുമാറാണു് ആ ഭൂയഗം വിലസുന്നതു്. ഭൂയഗത്തിന്റെ ഇരുവശങ്ങളിലും ഗന്ധങ്ങളുടെ ഉപരിഭാഗത്തു ശോഭായമാനമായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന കുറുനിരകളെയാണു് ഇവിടെ ബാലികാശബ്ദംകൊണ്ടു ജ്യോതിപ്പിക്കുന്നതു്. ഭൂയഗത്തെ കാളസർപ്പദായമോ എന്നു് പ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ അതിനു സമീപത്തു സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന ചുണ്ണകന്തളങ്ങളെ അവയുടെ ശിശുക്കളെന്നു സങ്കല്പിക്കുന്നതിന്നും സാംഗത്യമുണ്ടു്. ഭൂയഗത്തെ ഈ ശിശുക്കളുടെ മാതാവായി രൂപണം ചെയ്യുകയും ചെയ്യാം. ബാലികാശബ്ദംകൊണ്ടു നൃത്തരംഗത്തിൽ നടന്നു ചെയ്യുന്ന നടിമാരെ സങ്കല്പിക്കുകയും ചെയ്യാം അതിവിശാലമായ ലലാടനാട്ടുരംഗം അവയുടെ നടനത്തിനു യോജിച്ചതും ആകുന്നു. ഇപ്രകാരം സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ ഭൂയഗം നരകപതനത്തിൽനിന്നു നമ്മളെ രക്ഷിക്കട്ടെ. കാലവ്യാളദായമോ എന്നുള്ള ഉൽപ്രേക്ഷയും പതഗപതിഗതി എന്നുള്ള പ്രയോഗവും സൂക്ഷിച്ചുവ

പുറ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാഭികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

ക്ഷിപ്താൽ സാസുരാഭേവസംഘഃ എന്നുള്ള പ്രയോഗത്തിന്റെ ഔചിത്യം സ്ഫുടമാകുന്നതാണ്. വിശ്വപ്രാപിയായ വിശ്വമൂർത്തിയുടെ മൂർത്തിയിൽ പരസ്പരസ്पर्ശികളായ ജീവജാലങ്ങൾ ഊഹിതാനുസരണം പ്രവർത്തിക്കുന്നതിനു സന്നദ്ധമായിരിക്കുന്നു. അവയെല്ലാം ഭൂയോഗത്തിന്റെ ഒരു ചലനത്തിനു വിധേയങ്ങളുമാണ്. നരകപതനത്തിൽനിന്നു രക്ഷിക്കുകയാണാവശ്യം. വിഷ്ണുഭക്തന്മാർക്കു നരകം കണിക്കാണാൻപോലും കിട്ടുകയില്ല. പാതാളശബ്ദം കാളസർപ്പാകൃതിയിലുള്ള സംസാരത്തെ ഭ്രോതിപ്പിക്കുന്നു. ഈ സംഗതികൾ ദൃഢപ്പെടുത്തിക്കൊണ്ടാലോചിച്ചാൽ പദപ്രയോഗത്തിലുള്ള ഔചിത്യം വെളിപ്പെടുന്നതുമാണ്.

രൂക്ഷസ്താരേക്ഷചാപച്യുതശരനികര-

ക്ഷീണലക്ഷ്മികടാക്ഷ-

പ്രോത്ഫല്ലത് പത്മമാലാവിലസിതമഹിത-

സ്ഫാടികേശാനലിംഗം

ഭൂയാത്ഭൂയോവിഭൂത്യൈമമഭവനപതേർ

ഭൂലതാദന്ദപഥധ്വം-

ഭൃതമന്തത് പുണ്യം മൃഗ്ഗപഞ്ജനിമരണതമഃ

ഖണ്ഡനം മണ്ഡനം

൪൩

യത് പുണ്യം = യാതൊരു ഗോപിക്കുറി. രൂക്ഷസ്താരേക്ഷചാപച്യുതശരനികര ക്ഷീണലക്ഷ്മികടാക്ഷ പ്രോത്ഫല്ലത് പത്മമാലാവിലസിതമഹിത സ്ഫാടികേശാനലിംഗം = രൂക്ഷനായ സ്മരന്റെ ഇക്ഷചാപത്തിൽ നിന്നു തുരുതുരെപ്പറപ്പെടുന്ന ശരനികരങ്ങളെ ക്ഷീണിപ്പിക്കുന്നതായ മഹാലക്ഷ്മിയുടെ കടാക്ഷങ്ങളാകുന്ന വികസിച്ച് താമരപ്പൂക്കളെക്കൊണ്ടുണ്ടാക്കിയതും അത്യന്തം വിലസുന്നതും മഹിതവും സ്ഫാടികമയവും ആയ ശിവലിംഗം എന്നതുപോ

ലെ. ശോഭതേ=ശോഭിക്കുന്നു. ഭൂലതാദപന്ദപമധ്യാദൃതം =പുരികക്കൊടികളുടെ മധ്യത്തിൽനിന്നുയന്നതും. ജനിമരണതമഃഖണ്ഡനം=ജനനമരണരൂപമായ തമസ്സിനെ ഖണ്ഡിക്കുന്നതുമായ. ഭുവനപതേഃ=ഭുവനപതിയുടെ. മണ്ഡനംതത്=ഉത്തർപം പുണ്യം=അലങ്കരണരൂപമായ ആ ഉത്തർപപുണ്യം. നഃ ഭൂഃവിഭൂത്യേ ഭൂയാത്=നമുക്ക് അത്യധികമായ ഐശ്വര്യത്തിനായിക്കൊണ്ടു ഭവിക്കട്ടെ.

പുണ്യസ്തുതി: - കാർമേഘശ്യാമളകോമളനായ വിഷ്ണുഭഗവാന്റെ ശോഭാസർവ്വമായ നിടിലത്തിൽ ഭൂലതകളുടെ മധ്യത്തിൽ നിന്നും അതിധവളമായ ഒരു ഗോപിക്കറി ഉയർന്നു പ്രശോഭിക്കുന്നു. ആ ഗോപിക്കറി കണ്ടാൽ അതി ധവളമായി അഹരസ്ഫടികസങ്കാശമായി ിക്കുന്ന ഒരു ശിവലിങ്ഗമാണെന്നുതന്നെതോന്നിപ്പോകും. ഇവിടെ വൈഷ്ണവശൈവാഭേദം സ്ഫുരിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതും ചിന്തുമാകുന്നു. ശിവലിങ്ഗത്തിനു മാലചാതു്ക സാധാരണ പതിവാൺ. ഈ ശിവലിങ്ഗത്തിനും ഒന്നാന്തരം ഒരു മാലചാത്ത്ീട്ടുണ്ടു്. എന്താണുമാല? അലങ്കരണസർവ്വമായ ആ ഗോപിക്കറിയിൽ നിന്നു പ്രിയപത്നിയായ മഹാലക്ഷ്മി തൃക്കടാക്ഷങ്ങളെ ഒരിക്കലും പിൻവലിക്കുന്നില്ല. സകല സൗന്ദര്യസാരസർവ്വമായി അവതരിച്ച ലക്ഷ്മീഭഗവതിയും കണ്ണിമക്കാതെ സദാസമയവും നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു എന്നു പറഞ്ഞതുകൊണ്ടു് ആ ഗോപിക്കറിയുടെ സൗന്ദര്യാതിശയം ധ്വനിക്കുന്നു. ശക്തിസ്വരൂപിണിയായ ഭഗവതിയുടെ കടാക്ഷങ്ങളാകുന്ന വികസിച്ച താമരപ്പൂക്കൾ കൊണ്ടാണു മാലയുണ്ടാക്കിയിരിക്കുന്നതു്. അതായതു് കടാക്ഷാവലിയാകുന്ന മാലയാണണിഞ്ഞിരിക്കുന്നതെന്നു സങ്കല്പം. ആ കടാക്ഷങ്ങളുടെ സ്ഥിതിയോ? അതികരോരനായ മകരധ്വജന്റെ കരിമ്പുവില്ലിൽനിന്നു തുരുതുരെപ്പുറപ്പെടുന്ന ശരണികരങ്ങളെ ക്ഷീണിപ്പിക്കുന്നതാണു്. കസുമശരാ

പൂർ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാഭികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

തിശായിയാണെന്നുമാത്രമല്ല: അവയെ അത്യന്തം ക്ഷീണി
പ്പിക്കുന്നതുമാണ്. ശിവൻ ശാപ്രയോക്താവിനെ ഭസ്മീക
രിച്ചു. ശിവലിങ്ഗമാകട്ടെ ശരാവലിയെ മാലയായണിയു
കയും പ്രയോഗിക്കുന്നവളെ പരിപൂർണ്ണമനോരഥയാക്കിത്തീ
ർക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. ഇവിടുത്തെ സാഹിത്യരസം അത്യന്തം
ആസ്വാദ്യംതന്നെ. സംസാരാത്മകമായ ജനനമരണരൂ
പമാകുന്ന തമസ്സിനെ ഉന്മൂലനാശം ചെയ്യുന്നതാണ് ആ
ഗോപിക്ഷേരി എന്നുപറഞ്ഞാൽ ആ ഗോപിക്ഷേരി മനോമു
കരത്തിൽ പ്രതിബിംബിച്ചാൽ പിന്നെ ആ ജീവാത്മാവിനു
ജനനമരണമില്ല. മോക്ഷംതന്നെ. “അലങ്കാരപ്രിയോവി
ഷ്ണുഃ” എന്നുള്ളതുകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഗോപിക്ഷേരി
ആ ശരീരത്തിനു—സജലജലദനീലഗ്യാമളമായ കളേബര
ത്തിനു—സൗന്ദര്യവൽനവിനുതക്ക ഒരു അലങ്കാരംത
ന്നെയാണെന്നു വിവക്ഷ. ആ ഗോപിക്ഷേരി സകലൈശ്വ
ർപ്രദായിയായിഭവിക്കട്ടെ ഇഹപരലോകൈശ്വർ്യദായി
യായി ഭവിക്കണമെന്നല്ല ഉദ്ദേശം. പിന്നെയോ? സച്ചി
ദാനന്ദസ്വരൂപമായ മോക്ഷൈശ്വർയ്വത്തെത്തടവില്ലാതെ
പ്രദാനം ചെയ്യട്ടെ എന്നാകുന്നു.

കൃ

പീഠീഭൂതാളകാന്തേ കൃതമുക്തമഹാ-
ദേവലിംഗപ്രതിഷ്ഠേ
ലാലാഭേ നാട്ടുരംഗേ വികടതരതഭേ
കൈടഭാരേശ്വരായ
പ്രോദ്ഘാട്യൈവാത്മതന്ത്രി പ്രകടപടകുടീം
പ്രസ്ഫുരന്തീം സ്ഫുടാംഗം
പടപീയം ഭാവനാഖ്യാം ചടുലമതിനദീ-
നാദികാം നാടയേന്നു.

രർ

പീഠീഭൂതാളകാന്തേ=പീഠപോലെ ആയിത്തീർന്ന അ
ളകാന്തത്തോടുകൂടിയതും. (കേശം ഉണ്ടാകുന്ന ഭേദത്തിന്റെ

സമീപദേശം) കൃതമുക്തമഹാദേവലിംഗപ്രതിഷ്ഠ=ശിവ
 ലിംഗപ്രതിഷ്ഠ ചെയ്തതാണോ എന്നു തോന്നുമാറു സ്ഥിതി
 ചെയ്യുന്ന മകുടത്തോടു കൂടിയതും വികടതരതടേ=വിശാല
 മായ തടപ്രദേശത്തോടു കൂടിയതും ആയ. കൈടഭാരേലാ
 ലാഭേ നാട്ടുരംഗം=കൈടഭാരിയുടെ നെറ്റിത്തടംതന്നയാകു
 ന്ന നാട്ടുരംഗത്തിൽ നഃ പാപീന്ദ്രം ചാലമതിനടി=ന
 മ്മുടെ ചതുരയായി സ്വഭാവേനതന്നെ ചാലയായിരിക്കുന്ന
 ഈ മതിതന്നയാകുന്ന നടി. ആത്മതന്ത്രിപ്രകടപടകടീം
 പ്രോദ്ഘാട്ട്യ=തന്റെ ആലസ്യരൂപമായ പ്രസിദ്ധതിരശ്ശീ
 ലയെ മാറ്റിയിട്ട്. സ്ഫുടാംഗംപ്രസ്ഫുരന്തീം=അംഗം
 പ്രതി തേജസ്സിനെ പ്രസ്ഫുരിപ്പിക്കുന്നവളായി. ഭാവനാ
 ഖ്യാനം=ഭാവന എന്നു പേരോടു കൂടിയിരിക്കുന്ന നാടിക
 യെ. നാടയേത്=നടനംചെയ്യിക്കൂട്ടെ.

ലലാടസ്തുതി:—തന്ത്രിവടിയുടെ ലലാടം അതിവി
 ശാലമായിരിക്കുന്നു. ലലാടത്തിന്റെ ഉപരിഭാഗത്തിൽ
 കേശോദ്ഗമദേശത്തിന്റെ അധോഭാഗത്തു് തത്പ്രാണ
 ദേശം വിലസുന്നു. ആ പ്രദേശം ശിവലിംഗപ്രതിഷ്ഠചെ
 യ്തതാണോ എന്നു തോന്നുമാറു മനോഹരമായിരിക്കുന്നു. അ
 വിടെ തന്ത്രിവടിയുടെ തിരുമുടി ശോഭായമാനമായി സ്ഥി
 തിചെയ്യുന്നു തല്ലലാടത്തെ ഒരു നാട്ടുശാലയാക്കിക്കല്പിച്ചി
 രിക്കുന്നു. ആ നാട്ടുശാലയിൽ അതിചതുരയായി ചാല
 യായിരിക്കുന്ന നമ്മുടെ ബുദ്ധയാകുന്ന നടി എത്തിയിരി
 കുന്നു. ആ നടി അതായതു ബുദ്ധി തന്റെ ഭാവന എന്നു
 പ്രസിദ്ധയായ നാടികയെ—സ്വകന്യകയെ—വളരെക്കാ
 ലം നർത്തനം ചെയ്യിക്കൂട്ടെ. നമ്മുടെ മനസ്സ് ഭഗവാന്റെ
 ലലാടപ്രദേശത്തിൽ ഇടവിടാതെയുള്ള ധ്യാനനാഷ്ടയോടുകൂ
 ടി വളരെക്കാലം സ്ഥിതിചെയ്യൂട്ടെ എന്നു താല്പ്യം. ആ
 നടി ആദ്യം എന്താണു ചെയ്യേണ്ടതു്. സ്വകീയമായ മടി
 യാകുന്ന തിരശ്ശീല നീക്കിക്കളയണം. നാട്ടുരംഗത്തിൽ തി

പുനഃ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

രശ്മീല (കുട്ടൻ) നീക്കീട്ടുവേണമല്ലോ നടനവിഭാഷയ്ക്കു പ്ര
വേശിക്കുന്നതിന്നു്. അതായതു് മതിക്കു് ഒരിക്കലും ആല
സ്യം വരരുതെന്നു വിവക്ഷ. പിന്നെയോ അംഗംപ്രതി
പരിസ്ഫുരിക്കുന്ന കാന്തിയുള്ള നാടികയെക്കൊണ്ടാണു ന
ർത്തനം ചെയ്യിക്കേണ്ടതു്. നമ്മുടെ ഭാവന ഓരോനിമിഷ
വും തെളിഞ്ഞുതെളിഞ്ഞു വരേണ്ടതാകുന്നു. ആലസ്യം തീ
ന്നു് തന്തിരുവടിയിൽ ഭാവന ആവേശിച്ചാൽ നിമിഷാന്തോ
രം സ്ഫുടമായി പരിസ്ഫുരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമെന്നുള്ളതു
സുപ്രസിദ്ധമാണു്. മതി സ്വഭാവേന ചപലയാണു് ചാ
പല്യംകൊണ്ടു സ്ഥിരതയില്ലാതെ വരുന്നു. ആ മതിയിൽ
നിന്നാവിർഭവിക്കുന്ന ഭാവന മാതാവിനെപ്പോലെയോ ഒരു
മാറുകൂടിയോ ചപലയാകാവുന്നതാണു്. അപ്രകാരം
സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതുമാകുന്നു. എന്നാൽ തിരശ്ശീലനീക്കി രം
ഗത്തുവന്നാൽ ആട്ടം മതിയാക്കാതെ നാടികയ്ക്കു പോകാൻ
പാടില്ലാത്തതുപോലെ മടിവെടിഞ്ഞു ഭാവന ലലാടത്തിലെ
ത്തിയാൽ അവിടത്തന്നെ ചിരകാലം വർത്തിക്കേണ്ടതാണെന്നും
വർത്തിക്കുന്നതാണെന്നും വിവക്ഷ. മുകുതിസിദ്ധിച്ചാൽ
പോകരുതേ എന്നാണെങ്കിൽ ഭഗവത്ഭക്തന്മാർ പരിപൂ
ർണ്ണമുകുതിയ്ക്കുല്ല ശ്രമിക്കാറുള്ളതു്. സദാസമയവും ഭഗവാനെ
ഭർശിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുകയാണു് അവക്കാവശ്യമായിട്ടുള്ളതു്.

മാലാജീവാളിധാമ്നഃ കവലയകലിതാ

ശ്രീപതേഃ കുന്തളാളീ

കാളിന്ദ്രാരുഹ്യമൂർധ്വനോ ഗളതിഹരശിര-

സ്വപൽ.നീസ്പലംയാന

രാഹുവായാതിവക്ത്രം സകലശശികലാ-

ഭ്രാന്തിലോലാന്തരാത്മാ

ലോകൈരാലോച്യതേയാ പ്രദിശതുസകലൈഃ

സാഖിലം മംഗളം നഃ

യാ=യാതൊരു മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ കന്തളാളി. കാല
യകലിതാമാലാളി ഇവ=കരിംകൂവളപ്പുകൊണ്ടു നിർമ്മിതയാ
യ മാലാപരമ്പരയാണെന്നോ? അഥവാ ഹാശിരസ്വൽ, ഹീ
സ്വൽയാ=ശ്രീപരമേശ്വരന്റെ ശിരസ്സിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന
ദേവഗംഗയോടുള്ള സ്വൽഹേതുവായി. കാളിന്ദി=കാളിന്ദി
നദി. ആരുച്യ=മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ ശിരസ്സിൽ ആരോഹ
ണം ചെയ്തിട്ട്. മൂർധ്വേനാഗളതിനു=ആ മൂർദ്ധവിൽനിന്നു
ഗളിക്കുന്നതാണെന്നോ? അഥവാ സകലശശികലാഭ്രാന്തി
ലോലാന്തരാത്മാരാഹുഃ=പൃണ്ണ ചന്ദ്രനാണെന്നുള്ളഭ്രാന്തിനിമി
ത്തം ഇളകിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നഅന്തരാത്മാവോടുകൂടിയരാഹു.
വക്ത്രംയാതി=തിരുമുഖത്തെ ഗമിക്കയാണെന്നോ? സക
ലൈഃലോകൈഃ=സകല ലോകരാലും. ആലോച്യതേ=ആ
ലോചിക്കപ്പെടുന്നു. അളിധാമ്നഃശ്രീപതേഃ=വണ്ടിന്റെ
ശോഭാനിപയംപോലെ ശോഭായമാനനായ മഹാലക്ഷ്മീമ
ണാളന്റെ. സാക്ഷന്തളാളി=ആ കന്തളാളി. നഃഅചിലം
മംഗളം പ്രദിശതു=നമുക്കു സകല സൗഭാഗ്യങ്ങളും നൽ
കട്ടെ.

കന്തളസ്തുതി: —മഹാലക്ഷ്മീമണാളനായ മഹാവിഷ്ണു
വിന്റെ മനോഹരമായ വാർകന്തളം വിലസുന്നു. അതു
കാണുന്നവർ കരിംകൂവളപ്പുകളാൽ തീർത്ത മാലാപരമ്പര
യാണോ എന്നു സംശയിക്കുന്നു. പോരാ കാർമേ
ഘകളായകോമളയായ കാളിന്ദിയാണോ എന്നും സംശയി
ക്കുന്നു. കാളിന്ദി അവിടെ വരാൻ കാരണമെന്തു്? ശ്രീ
പരമേശ്വരന്റെ തിരുമുടിയിൽ സകലലോകപാവനിയാ
യ ഗംഗാനദി വിലസുന്നത് കാളിന്ദിനദി ദർശിച്ചു. ആ ദേ
വഗംഗയോടു ഒരു മുഴുത്ത അസൂചയുണ്ടായി. അത്രക്കാ
യോ എന്നാൽ ഞാൻ വിശ്വരൂപിയായ വിഷ്ണുഭഗവാന്റെ
വിശാലശിരസ്സിൽതന്നെ കുടികൊണ്ടുകൊള്ളാം. എന്നു
വിചാരിച്ചു അവിടെ സ്ഥിരവാസം ഉറപ്പിച്ചു. ഉറപ്പിച്ചോ?
അവിടെനിന്നൊഴുകിത്തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. അങ്ങനെയൊ

പുവ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

ണോ എന്നായി സംശയം (ദേവഗംഗ തുല്യമായിത്തീർന്നു പ്രവഹിക്കുന്നതാണെന്നുകൂടെ ചിന്തിക്കേണ്ടതാണ്) പാദാഞ്ചലപ്രവാഹിയായ ഗംഗയെ അതിശയിക്കണമെങ്കിൽ ശിരഃപ്രവാഹിയായിത്തീരണമല്ലോ. അഥവാ മുഖമാകുന്ന മുഴുതയിനെക്കണ്ടിട്ടു മുഴുഭ്രാന്തനായിത്തീർന്ന് രാഹു ചഞ്ചലമെന്നെന്നായിട്ടു ഗ്രസിക്കാനടുക്കുകയാണോ എന്നായി പിന്നെ ഒരു സംശയം. പൂർണ്ണചന്ദ്രനെന്നാണ് രാഹു ഗ്രസിക്കുന്നതെന്ന് ഉള്ളതുകൊണ്ട് താദൃശ്യചിത്രം സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു. ലോകകർമ്മ ഇപ്രകാരം ഓരോ ആലോചനയ്ക്കു ഫലമുണ്ടാകുമായ തന്മൂലം വടിയുടെ സജലജലദനീലഗ്യാമളാകാരമായ—വണ്ടിൻ ശോഭാനിധയംപോലെ ശോഭയമാനമായ മഹാലക്ഷ്മി മണാളനായ മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ കന്തളം നമുക്ക് സകല വിധ മംഗലങ്ങളെയും പ്രദാനംചെയ്യട്ടെ.

സുപ്താകാരാഃ പ്രസുപ്തേ ഭഗവതിവിബുധൈ-

രഹ്യദൃഷ്ടാസ്തപരൂപാ

വ്യാപ്തവ്യോമാന്തരാളാ സ്തരളർചിജലാ-

രഞ്ജിതാഃ സ്തപ്തഭാസഃ

ഭേദമന്യായോദ്ഗമാഭാരിപുവപുരഗുരു-

പ്ലോഷരോഷാഗ്നിധൂമ്വാഃ

കേശാഃകേശിഭിഷോനോ വിദധ തു വിപുല

ക്ലേശപാശപ്രണാശം.

രന്ന

ഭഗവതിപ്രസുപ്തേനതി=ഭഗവാൻ ഉറങ്ങിക്കിടക്കുമ്പോൾ. സുപ്താകാരാഃ=തന്മൂലവടിയുടെ ആകാരം എപ്രകാരമിരിക്കുമോ അപ്രകാരമുള്ള ആകാരമുള്ളവയായി. വിബുധൈഃഅപിഅദൃഷ്ടാസ്തപരൂപാഃ=ദേവന്മാരുപോലും കണ്ടിട്ടില്ലാത്ത സ്തപരൂപമുള്ളവയായി. വ്യാപ്തവ്യോമാന്തരാളാഃ=ബ്രഹ്മാണ്ഡഭാണ്ഡം മുഴുവൻ വ്യാപിച്ചവയായി തരളർചിജലാരഞ്ജിതാഃ=ഇളകിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന ജലസമൂഹത്തി

ന്റെ കാന്തിയേന്തുന്നവയായി, രിപുവാപുരത്തുപോഷി
രോഷാഗ്നിധൃത്യാഃശത്രുശരീരങ്ങളാകുന്ന കാളാതുരുവിന്റെ
ഭാഹുവസരത്തിൽ ഉണ്ടാകുന്ന രോഷമാകുന്ന അഗ്നിയുടെ
ധൃമസമൃദ്ധമോ എന്നു തോന്നുമാറുള്ളവയായി. സ്പഷ്ടഭാ
സഃ=തെളിഞ്ഞപ്രഭയുള്ളവയായി. ഭേദഃ=ഭേദം=ഭേദം
ഭേദമേനിയുടെ കാന്തിയുടെ ഉയർന്നുപോകുന്നതോ എന്നു
തോന്നുമാറു സ്ഥിതിചെയ്യുന്നവയായിരിക്കുന്നു. കേശിദപി
ഷഃകേശാഃ=കേശിനിഷ്ഠനന്റെ കേശങ്ങൾ. നഃക്ലേശ
പാശപ്രണാശാ വിദധതു=നമ്മുടെ സംസാരക്ലേശപാശപ്ര
ണാശം ചെയ്യട്ടെ.

കോശസ്തുതി: —കായാന്യവിൻ കാന്തിചിന്തുന്ന സജ
ലജലദനീലശ്യാമളനായ കരുണാസാഗരൻ കണ്ണടച്ച നിദ്ര
യോടുകൂടി ശയിക്കുമ്പോൾ അടിമുതൽ മുടിവരെ ഒരുപോ
ലെ എന്തുനിറം കാണുന്നുവോ ആ നിറമുടയവയാണു
തന്തിരുവടിയുടെ കേശങ്ങൾ. ഉപേന്ദ്രാവതാരംപോലും
സ്വീകരിച്ച ഭേദമാരെ പരിപാലിച്ച ഭക്താർത്തിഭഞ്ജ
നന്റെ കേശങ്ങൾ ഏതുവിധം ഇരിക്കുന്നുവെന്ന് അവർ
പോലും അറിയുന്നില്ല. പോരാ, ബ്രഹ്മേശാനനന്മാർ
പോലും അറിയുന്നില്ല. അവയോ ബ്രഹ്മാണേന്ദ്രാദരം മുഴു
വൻ നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. എന്നു പറഞ്ഞാൽ വിശ്വസ്വരൂ
പിയുടെ വിശാലകേശങ്ങൾ ബ്രഹ്മാണാദിഗന്തരാളം മുഴു
വൻ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നതും സിന്ധുവിന്റെ ത
രംഗചരമ്പരകൾ പോലെ പ്രകാശമാനമായിരിക്കുന്നു കേശ
പാശങ്ങൾ. ചിന്നെയോ സ്പഷ്ടഭാസോടുകൂടിയിരിക്കുന്നു.
ആനന്ദസന്ദായകമായി തെളിഞ്ഞു വിളങ്ങുന്നു ഭഗവന്മുന്തി
യുടെ കാർമേഘസദൃശമായ ഭേദകാന്തി ഉയർന്നുപോകത്തേ
ക്കു നിർഗ്ഗമിക്കുന്നതെന്നോ എന്നു കാണികളുടെ ഹൃദയപ
ത്മത്തിൽ സന്ദേഹം ജനിപ്പിക്കത്തക്കവിധം വിലസുന്നവ
യാണു് ഈ കേശങ്ങൾ. ശത്രുക്കളുടെ ആകാശമണ്ഡ

ൻം ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവണ്ണനസ്തോത്രം

കരുത്തതായിട്ടാണു കവികൾ സങ്കല്പിക്കാറുള്ളത്. ശത്രുവെപ്പോലെന്ന കാളാഗുരു അഗ്നിയിലിട്ടെരിക്കുന്നു. അപ്പോൾ അതിൽനിന്നു രോഷമാകുന്ന ഒരു അഗ്നി സമുജ്വലിക്കുന്നു. ആ അഗ്നിയുടെ ധൂമസമൃദ്ധം ഉദ്ഗമിക്കുന്നു. അതാണോ ഈ കേശങ്ങൾ എന്നും തോന്നാം. കേശങ്ങൾ കേശിനിഷ്ട, മനസ്സെറയാകുന്നു. കേശദിഗ്വിന്റെ കേശങ്ങൾ എന്നാണു ചെയ്യേണ്ടത്? നമ്മുടെ സംസാരക്ലേശപാശത്തെ കടയോടെ ഖണ്ഡിക്കണം. നമുക്കു ക്ലേശം പലതരത്തിലുണ്ടാകാം. അറിവില്ലായ്മകൊണ്ട്; ഞാൻ എന്നുള്ള അഹംഭാവംകൊണ്ട്; രാഗാദികൾകൊണ്ട്; ദേഷാദികൾകൊണ്ട്; അഭിനിവേശംകൊണ്ട്; അത്യധികമായുള്ള ആശകൊണ്ട്; ഇപ്രകാരം പലവിധത്തിലും ക്ലേശങ്ങളുണ്ടാകാം. അതെല്ലാം ഇവിടെ വിവരിക്കുന്നില്ല. ഈവക സകല ക്ലേശങ്ങളും നമ്മുടെ ഹൃദയത്തെ പാശരൂപേണ ബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നു- ആ പാശത്തെ ഖണ്ഡിക്കുന്നതിനു ഭജനനിഗ്രഹശിഷ്ടപരിപാലനകർമ്മചടവായ ഭഗവാൻ വിശേഷപരന്റെ കേശങ്ങൾക്കു സാമാന്യാതീതമായ സാമർത്ഥ്യം ഉണ്ട്. ആ കേശങ്ങൾ നമുക്കുള്ള ഈ വക ദോഷങ്ങൾ തീർത്തു പരിപാവനമായ ഭക്തി വളർക്കുന്നതിനു വഴിയുണ്ടാക്കിത്തരട്ടെ എന്നാശയം. “യസ്യകേശേഷജീമൂതാഃ” എന്നുള്ളതുകൊണ്ടു മേഘസ്ഥാനം കേശമാണെന്നും ധ്വനിക്കുന്നു.

യത്ര പ്രത്യുപ്ലവപ്രവരപരിലസത്-

ഭൂരിരോചിഃപ്രതാന-

സ്ഫുർത്ത്വാ മൂർത്തിമൂരാഭേർദ്വുമണിശതചിത-

വ്യോമവട്ടുന്റിരിക്ഷ്യാ

കവ്ത പാരോപയോധിജപലഭക്തമഹാ-

ഭാസപദൗവാഗ്നിശങ്കാം

ശശപന്നഃ ശമ്ഭിശ്യാത് കലികലുഷതമഃ പാ-

ടനം തത് കിരീടം.

൪൭

യത്ര=യാതൊരുകിരീടത്തിൽ, പ്രത്യുപ്ലവരണപ്രവരപരിലസത്ഭൂരിരോചിഃ പ്രതാനസ്ഫുൽഗ്യാ=ഖചിതങ്ങളായ (വയ്ക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന) ശ്രേഷ്ഠരണങ്ങളുടെ, ചുറ്റിലും പ്രകാശമാനങ്ങളായ ശോഭാനിധയത്തിന്റെ സ്ഫുരണംകൊണ്ടു, മൂരാഭേദമൂർത്തിഃ=മുരവൈരിയുടെ ശരീരം. ഭൂമണിശതചിതവ്യോമവദുർന്നിരീക്ഷ്യാ=ഒന്നിച്ചുദിച്ചയന്ന് സൂര്യകോടി പ്രകാശംപോലെ നോക്കാൻപാടില്ലാത്തതായിത്തീർന്ന ആകാശമായിഭവിക്കുന്നു. പാരേപയോധി=സമുദ്രമധ്യത്തിൽ, ജപലഭക്തമഹാഭാസപഭൗവാഗ്നി ശങ്കാംകവ്ത്=അത്യുജ്വലമായി ജ്വലിക്കുന്ന ഔവാഗ്നിജപാലാമാലയോ എന്നുള്ള ശങ്കയെ ഉണ്ടാക്കുന്നതും, കലികലുഷതമഃപാടനം=കലിയാൽകലുഷമാക്കി ചെയ്യപ്പെട്ട തമസ്സിനെ നശിപ്പിക്കുന്നതുംആയ, തത്കിരീടം=വിഷ്ണുഭഗവാന്റെ ആ കിരീടം, നഃശശപത് ശമ്ഭിശ്യാത്=നമുക്ക് എപ്പോഴും മംഗളംതരട്ടെ.

കിരീടസ്തുതി:—കാളമേഘകോമളനായ കരുണാമൂർത്തിയുടെ കോടിസൂര്യപ്രകാശാധഃകാരിയായ കിരീടം വിരാജിക്കുന്നു. സഹസ്രഭാസ്കരപ്രഭാഭാസുരങ്ങളായ അനവധി ശ്രേഷ്ഠരണങ്ങൾ ആ കിരീടത്തിൽ വയ്ക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. സ്വന്തോവിസാരിയായ അവയുടെ ശോഭാതിശയംകൊണ്ടു ഭഗവന്മൂർത്തി കോടിസൂര്യപ്രഭാഭൂഷിതമായ ആകാശംപോലെ ദർശനീയമല്ലാതായി ഭവിച്ചിരിക്കുന്നു. ശരത്കാലനീലമേഘാവൃതമായ ആകാശത്തിൽ ഏകസൂര്യൻ ഉദിച്ചയന്നാൽത്തന്നെ വ്യോമം ദുർന്നിരീക്ഷ്യമാകുന്നു. അപ്പോൾ കോടാനകോടി ആദിത്യന്മാർ ഉദിച്ചയന്നാലത്തെ കഥ പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ. കായാന്യവണ്ണനായ ഭഗവാന്റെ ശിരസ്സിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന കിരീടത്തിന്റെ ശോഭ ആ വ്യോമസ്ഥിതിയെ താഴ്ത്തിക്കളയുന്നു. പാരാവാരതരംഗപരിശോഭിതമായ സമുദ്രമധ്യത്തിൽ അത്യുജ്വലജപാലാമാലാ വീചിനിധയത്തോടുകൂടി പ്രസ്ഫുരിക്കുന്ന ബന്ധവാനല

൯൨ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവണ്ണനസ്തോത്രം

നാണോ എന്ന ശങ്കയെ ഉണ്ടാക്കുന്നതാണു തൽകിരീടം. ഭഗവന്മുന്തിയെ സമുദ്രജലമായും തൽകിരീടത്തെ ബന്ധവാ നലനായും രൂപണം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. കലികാലദോഷഭൂ ഷിതമാകുന്ന തമസ്സിനെ കടയോടെ നശിപ്പിക്കുന്നതിനു പര്യാപ്തമാകുന്നു തന്തിരുവടിയുടെ കിരീടം. ഇപ്രകാരമെ ല്ലാമിരിക്കുന്ന വിഷ്ണുഭഗവാന്റെ ആ കിരീടം നമുക്ക് എ പോഴം മംഗളത്തെ ഉണ്ടാക്കുമൊരാകട്ടെ. കോടിസൂര്യപ്ര കാശമാനമെന്നും ബന്ധവാനല സമാനമെന്നും മറുമുള്ള പദപ്രയോഗംകൊണ്ടു ജനനമരണാദി രൂപമായ സംസാ രാധതാമിസ്രപ്തോദകരമാകുന്നു കിരീടമെന്നു ധ്വനിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

ഭ്രാന്തപാ ഭ്രാന്തപാ യദന്തസ്രീഭവനഗുരു-

പൃബ്ബുകോടീരനേകാ

ഗത്തും നാന്തം സമത്വം ഭൂമരഇവ പുനന്നാ-

ഭിനാളീകനാളാൽ

ഉന്മജ്ജന്നുജ്ജിതശ്രീസ്രീഭവനമപരം

നിമ്ഭമേതത് സദൃക്ഷം

ഭേഹാംഭോധിഃ സഭേയാന്നിരവധിരമൃതം

ഭൈത്യവിഭേപഷിണോ നഃ

രവു

ശ്രീഭവനഗുരുഃഅപി=ബ്രഹ്മാവുപോലും, യദന്തഃ=യാ തൊരു നാഭീനാളീകനാളത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്തിൽ, അ നേകാഃഅബ്ബുകോടീഃ=അനവധി സംവത്സരങ്ങളെ, ഭ്രാന്തപാ ഭ്രാന്തപാഅന്തംഗത്തുംനസമത്വം=പലതവണയും പലതര ത്തിലും ചുറ്റിത്തിരിഞ്ഞിട്ടും അതിന്റെ അവസാനത്തെ ഗമിക്കുന്നതിനു് അസമത്വനായിട്ടു്, പുനഃനാഭീനാളീകനാളാൽ ഭൂമര ഇവ ഉന്മജ്ജൻ ഉജ്ജിതശ്രീഃ=അന്തം കണ്ടുപിടിക്കണമെന്നുള്ള ആശ നശിച്ചതിനുശേഷം ആ നാഭീനാളീകത്തിന്റെ നാളത്തിൽ നിന്നു ഭൂമരം എന്നപോലെ ഉയ

സ്വപ്നാവസ്ഥയിൽ ഉള്ളിതരീതിയായിട്ട്, അപരം ത്രിഭുവനം തത്സദൃക്ഷംനിർമ്മമേ-വേറെ ത്രിഭുവനത്തെ അതിനു തുല്യമാകുവണ്ണം നിർമ്മിച്ചു. ദൈത്യവിഭേദപക്ഷിണിരവധിഃ സദേഹാംഭോധിഃ=ദൈത്യവിഭേദപക്ഷിയുടെ അതിരില്ലാത്ത ആ ഭേഹാംഭോധി, നഃ അമൃതം ദേയാത്=നമുക്കായിക്കൊണ്ടു കൈവല്യാമൃതത്തെ ദാനം ചെയ്യട്ടെ.

ശരീരസ്തുതി:— ഓരോ അവയവങ്ങളേയും പ്രത്യേകം പ്രത്യേകം സ്തുതിച്ചതിനുശേഷം പൊതുവേ ശരീരത്തെ സ്തുതിക്കുന്നു. ബ്രഹ്മാസ്ഥാവിഭാവത്തിനു മുൻപ് അതായതു ഒരു ബ്രഹ്മപ്രളയം കഴിഞ്ഞതിനുശേഷം അനന്തരസൃഷ്ടി ആരംഭിക്കുന്നതിനു മുൻപു ലോകപിതാമഹാനായ ബ്രഹ്മദേവൻ നാരായണനായ നരകദിഗ്തിന്റെ നാഭിനാളികത്തിൽ ആവിർഭൂതനായി. ഈ നാഭിസരോജത്തിന്റെ അന്തം കണ്ടുപിടിക്കണമെന്ന് അദ്ദേഹത്തിന് ഒരു അതിമോഹം ആവിർഭവിച്ചു. അതിമോഹം ഉണ്ടായാൽ ചുറ്റിക്കറങ്ങുക സാധാരണയാണല്ലോ. നാഭിസരോജനാളുപാരേണ ഉള്ളിലേക്കിറങ്ങി വളരെ വളരെ സംവത്സരം ചുറ്റിക്കറങ്ങി അന്തം കാണാതെ ഒരു വണ്ടിനെപ്പോലെ കറങ്ങിക്കറങ്ങി തിരിച്ചുകൊള്ളിലേക്കു വന്നു സ്വസ്ഥാനത്തുപവിഷ്ടനായി. മുഷ്ട മുഴുവൻ ശമിച്ചു. ഭക്തി ഉൽഭൂതമായി. ആദിനാരായണൻ പ്രത്യക്ഷനായി. കക്ഷിയിൽ ത്രിഭുവനത്തെ ദർശിപ്പിച്ചു. അപ്പോൾ അത്യന്തം ഉന്മേഷം ഉണ്ടായി. താൻ വിശേഷശപരകക്ഷിയിൽ ദർശിച്ചതുപോലെ അപരമായ ത്രിഭുവനത്തെ നിർമ്മിച്ചു. ഭൂമരപദപ്രയോഗത്തിന്റെ ഔചിത്യം അനിവാര്യമാകുന്നു. വിശേഷശപരസന്നിധിയിൽ ബ്രഹ്മദേവൻപോലും വെറും ഒരു ഭൂമരംതന്നെ. ഭൂമരം ഭ്രാന്തിയോടുകൂടി അങ്ങമിങ്ങും അലഞ്ഞുനടക്കും. ഒരു സ്ഥിരതയുമില്ല. ബ്രഹ്മദേവന്റെ സ്ഥിതിയും അതുപോലെ തന്നെ. പ്രാരംഭത്തിൽ മുഷ്ടകൊണ്ടു ഭക്തി!

൯൪ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാഭികേശാന്തവണ്ണനസ്തോത്രം

ഉഭിച്ചില്ല. കിടന്നു ഭ്രമിച്ചു. അവസാനം എല്ലാം നേരെ യായി സംസാരസാഗരസംഭ്രാന്തരായ നമ്മുടെ സ്ഥിതിയോ ഇതിനെക്കാൾ കഷ്ടമെന്നു പറയാനില്ലല്ലോ. ഒടുവിൽ ഭക്തികൊണ്ടു തത്സദൃശത ലഭിച്ചു തനിക്കുതാൻ പോ നവനായിത്തീരും എന്നുകൂടെ വിവക്ഷ. അപ്രകാരം മ ഹിമാതിശയത്തോടുകൂടിയ ദൈത്യദപിട്ടിന്റെ അതിരറ്റ ഭേമാംഭോധി നമുക്കു കൈവല്യമൃതം നൽകട്ടെ. ദൈ ത്യദപിട്ടെന്നതിൽ സംസാരാസുരവിഭേചി എന്നുകൂടെ ധപ നിക്കുന്നു. പാൽക്കടലിൽ നിന്നു ജരാമരണനിവാരകമായ അമൃതം ഉത്ഭവിച്ചതുപോലെ ഈ ഭേമാംഭോധിയിൽ നി ന്നു കൈവല്യമൃതം ഉൽഭുതമാകും. ഭക്തികൊണ്ടുൽഭുത മാകുന്ന ആ അമൃതം ഭക്തപരായണനായ പരമേശ്വരൻ നമുക്കു തരുമാറാകട്ടെ. ആ ഭേമാംഭോധിയോ അതിരു വെടിഞ്ഞതാണ്. വിശ്വമൃത്തിയുടെ വിശാലത വാചാമ ഗോചരമാണല്ലോ. കാർകൊണ്ടിരുണ്ടു കൊണ്ടലിനിണ്ട ലേകമാറു വിശ്വവ്യാപിയായ ശരീരത്തെ അതിരറ്റ സമുദ്ര തോടുപമിച്ചതിലും അതിൽനിന്നു കൈവല്യമൃതം ഉത്ഭ വിച്ചിട്ടതിലും പ്രദർശിപ്പിച്ചു ഔചിത്യവും അന്യാദൃശമാ യിരിക്കുന്നു.

മത്സ്യഃ ക്രമേമാവരാഹോനരഹരിണപതിർ-

വാമനോജാമദഗ്ന്യഃ

കാകസ്ഥഃ കംസഘാതീ മനസിജവിജയീ

യശ്ചകല്പീഭവിഷ്യൻ

വിഷ്ണോരംശാവതാരാഃ ഭവനഹിതകരാഃ

ധർമ്മസംസ്ഥാപനാത്മാഃ

പായാസുർമാന്തഃ ഏതേനാരുതരകരുണാ

ഭാരവിന്നാശയായേ.

൪൯

യഃ=യാതൊരു മഹാവിഷ്ണു, മത്സ്യഃ ക്രമേ വരാഹഃ നരഹരിണപതിഃ വാമനഃ ജാമദഗ്ന്യഃ കാകസ്ഥഃ കംസ

ഘാതീ മനസിജവിജയി ച ഭവിഷ്യൻ കല്പി ച=മത്സ്യമാ യും ക്രൂർമ്മമായും വരാഹമായും നരസിംഹമായും വാമന നായും പരശുരാമനായും ശ്രീരാമനായും ശ്രീകൃഷ്ണനായും ശ്രീബുദ്ധനായും വരാൻപോകുന്ന കല്പിയായും ഭവിക്കുന്നു. യേ=മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ യാവ ചില അവതാരങ്ങൾ. ഭൂവ ന ഹിതകരാഃ ധർമ്മസംസ്ഥാപനാത്മാഃ=ഭൂവനഹിതകര ണ്ടായും ധർമ്മസംസ്ഥാപനാത്മാക്കളായും ഭവിക്കുന്നു. തേ ഏതേ വിഷ്ണോഃ അംശാവതാരാഃ=ആ ഈ വിഷ്ണുവിന്റെ അംശാവതാരങ്ങൾ, ഗുരുതരകരുണാഭാരവിന്നാശയാമാം പായഃസുഃ=അത്യധികം വലിച്ച കരുണാഭാരത്താൽ പരവ ശമാക്കിപ്പെട്ടുപോയ അന്തഃകരണത്തോടുകൂടി ഭക്തനായ ഏനെ പരിപാലിക്കട്ടെ.

അംശാവതാരസ്തുതി:—ഹയഗ്രീവാപഹുതവേദാനയ നത്തിനു മത്സ്യാവതാരം; അമൃതമഥനാവസരമന്ദരോലര ണത്തിനു ക്രൂർമ്മാവതാരം; ഹിരണ്യാക്ഷാപഹുതഭൂഭരണ ത്തിനു വരാഹാവതാരം; ഹിരണ്യകശിപുനിഗ്രഹത്തിനും ഭ ക്താഗ്രാഗണ്യനായ പ്രഹ്ലാദപരിപാലനത്തിനും നരസിം ഹാവതാരം; മഹാബലിമദശമനത്തിനും അഭിതീഭേവിയു ടെ ആഗ്രഹപൂരണത്തിനും വാമനാവതാരം; ഭൃഷ്ടക്ഷത്രിയ നിഗ്രഹത്തിനു പരശുരാമാവതാരം; ലോകകളികരാവണ നിഗ്രഹത്തിനും വസിഷ്ഠാഗ്രഹനിവൃത്തിക്കും ശ്രീരാമാവതാ രം; ഭന്തവക്ത്രശിശുപാലകംസനരകാസുരാഭി നിഗ്രഹ ത്തിനും പരിപൂർണ്ണാവതാരഭാരാ ഭക്താന്തിഭഞ്ജനത്തിനും ശ്രീകൃഷ്ണാവതാരം; ഹിംസാഭിഭൂരാചാരധപംസനത്തിനു ശ്രീ ബുദ്ധാവതാരം; കലികലുഷശമനത്തിനുണ്ടാകുന്നിരിക്കുന്ന കൽക്കുവതാരം; ഇങ്ങനെയാണു പരമഹംസപരിവ്രാജകാ ചായ്വായ്വന്നായ ഭഗവദ്പാദ ശ്രീശങ്കരാചായ്വസ്ഥിമികളുടെ അഭിപ്രായം ഭഗവതാരങ്ങളിൽസാധാരണയായി ഉൾപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ബലഭദ്രാവതാരത്തെ നിരസിച്ചു ബുദ്ധാവതാരത്തെ

നന്ന ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

ഭഗവദ്പാദർ സ്വീകരിച്ചുതെന്തുകൊണ്ട്? എന്നൊരു ചോദ്യം എതിർപ്പക്ഷത്തുനിന്നു "വരുന്നതിന്" ഈ പദ്യം ഹേതുവാകുന്നു. അതിനു സമാധാനമായി എന്റെ അല്പ ബുദ്ധിയിൽ തോന്നുന്ന ചില സംഗതികൾ ഇവിടെ വ്യക്തമാക്കാമെന്നു വിചാരിക്കുന്നു. ഒരുവസരത്തിൽ രണ്ടുവതാരത്തിന്റെ ആവശ്യം കാണുന്നില്ല. എന്നാൽ പരശുരാമ ശ്രീരാമാവതാരങ്ങൾ ഏകദേശം സമീപിച്ചല്ലേ എന്നു ചോദിക്കുന്നപക്ഷം ശ്രീരാമന്റെ അവതാരകാര്യോദ്ദേശങ്ങൾ നിറവേറിത്തുടങ്ങിയതുമുതൽ പരശുരാമനെ സംബന്ധിച്ച് അധികമൊന്നും കേട്ടിട്ടില്ല. പരശുരാമനോടു വില്ലു വാങ്ങിച്ചതുമുതൽ മാത്രമേ സാക്ഷാൽ ശ്രീരാമാവതാരോദ്ദേശം തുടങ്ങുന്നുള്ളൂ. സുബാഹുവധാഹല്യാമോക്ഷാദികൾ ഉദ്ദേശത്തിലകപ്പെടുന്നില്ലയോ എന്നാണെങ്കിൽ അതിന്നു കാര്യമായി ഗൗനിക്കാനില്ല. വിശ്വാമിത്രാജ്ഞയനു നുരിച്ച അവ നടത്തുന്നു എന്നു മാത്രമേയുള്ളൂ. സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിയാൽ സീതാവിവാഹവും വിശ്വാമിത്രാജ്ഞാനുസരണമാണെന്നറിയാം. പരശുരാമനോടു വില്ലുവാങ്ങിച്ച ശ്രീരാമനു പൂർവ്വജന്മത്തിലെ വില്ലെടുത്തപ്പോൾ വൈഷ്ണവകല പൂർത്തിയായി ലഭിച്ചതുപോലെ കാണികൾക്കു കൂടി തോന്നി എന്നും കാണുന്നുണ്ട്. ചോരങ്കിൽ ബലഭദ്രാവതാരം അന്നന്താംശസംഭവമാണെന്നു പ്രകടമായി പ്രസ്താവിക്കുകയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു. അനന്തനും വിഷ്ണുവും ഒന്നല്ലേ എന്നു ചോദ്യത്തിന് ഇവിടെ സമാധാനം പറയേണ്ടതില്ല. അതും വിഷ്ണുപംശമെന്നു വരുത്തിയാൽ ലക്ഷ്മണനേയും ആ കൂട്ടത്തിൽ ചേർക്കാതെ തരമില്ല. ഒരുവതാരംകൊണ്ടു നടത്തേണ്ടതായ കാര്യങ്ങളിൽ വിശേഷിച്ചധികമൊന്നുംതന്നെ ബലഭദ്രൻ നടത്തിയതായി തെളിയുന്നുമില്ല. മേഘനാഭവധാദി അമാനുഷകാര്യങ്ങൾ പലതും ലക്ഷ്മണൻ സാധിച്ചതായി കാണുന്നതും ഉണ്ട്. അതുകൊണ്ടിരിക്കട്ടെ. കപിലാദി പല അവതാരങ്ങളും പ്രാധാന്യേനയുള്ളപ്പോൾ അതു വെ

ടിഞ്ഞു ബുദ്ധനെത്തന്നെ സ്വീകരിച്ചതെന്തുകൊണ്ട്? ബുദ്ധൻ വൈദികകർമ്മധർമ്മസകനല്ലേ? ആചാര്യപാദർ അതു സ്വീകരിച്ചതു നന്നായോ? എന്നാണെങ്കിൽ അതിനും അല്പം സമാധാനം പറയാം. “യദ”യദ”വിഭൃതിമത” ഇത്യാദി ഭഗവദ്ഗീതാപദ്യവ്യാഖ്യാനം മുൻപു ഞാൻ ചെയ്തതിൽ വായനക്കാർ മനസ്സിരുത്തണമെന്നപേക്ഷിക്കുന്നു. അപ്പിധമുള്ള പല അവതാരങ്ങളെത്തള്ളിയാണ് ശ്രീബുദ്ധനെ ഭഗവദ്പാദർ കൈക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നത്. അദ്വൈതമതപരിപാലകനായ ആചാര്യപാദരാണ് ഇതു ചെയ്തിരിക്കുന്നത്. കർമ്മജ്ഞാനദകതിമാർഗ്ഗങ്ങളിൽ കർമ്മമാർഗ്ഗം ഭൂഷിച്ച സമയത്താണ് ബുദ്ധാവതാരം. അവിടെ അങ്ങനെയൊരവതാരമുണ്ടായില്ലെങ്കിൽ വൈദികമതം തന്നെ നാമാവശേഷമാകുകയില്ലായിരുന്നോ എന്നുകൂടെ സംശയിക്കേണ്ടതാണ്. സനാതനമതം അനാചാരവലയിൽ കുടുങ്ങി കഴുത്തിൽ കയറു മറുകിയപ്പോൾ ആ കയറുത്തയാളാണ് മഹാത്മാവായ ശ്രീബുദ്ധൻ. ആ ബുദ്ധനോടു് ആചാര്യപാദർക്കുള്ള വലിയ കടപ്പാടാണ് ഇപ്രകാരം രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നത്. ഹിന്ദുമതാനുയായികളിൽ പലരും ബുദ്ധനെ വൈദികമതധർമ്മസകനെന്നു പറഞ്ഞുവരുന്നുണ്ട്. എന്നാൽ അതു ശരിയല്ല: സൂക്ഷ്മലോചിച്ചാൽ ഹിന്ദുമതവും ബുദ്ധമതവും തമ്മിൽ ഭിന്നമല്ല. കർമ്മമാർഗ്ഗാനുസാരികൾ സനാതനമതത്തെ അനാചാരാഗ്നിയിൽ ഹോമിക്കാൻ ചെയ്ത യത്നം നശിപ്പിച്ച പരിശുദ്ധസനാതനമതാഗ്രാണ്യനാണ് ശ്രീബുദ്ധൻ. ജീവികളുടെ ഉല്പത്തി ജലത്തിൽത്തുടങ്ങി മനുഷ്യപര്യന്തമാണെന്നുള്ളതത്വം കൂടെ ഇവിടെ ഉദ്ദേശിക്കുകയും ചെയ്യാം. പരിപൂർണ്ണമായ ശ്രീകൃഷ്ണാവതാരത്തിൽ, ശ്രീരാമനിൽ മനുഷ്യത്വം എന്നപോലെ ദേവത്വവും പൂർത്തിയായി കാണുന്നു. ബുദ്ധാവതാരത്തിൽ സതപശ്വണപരിപൂർണ്ണത കാണുന്നു. കൽകൃവതാരം സകലലോകക്ഷേമത്തിനുമാണെന്നും കാണുന്നുണ്ടല്ലോ, വി

൯൮ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാഭികേശാന്തവണ്ണനസ്തോത്രം

സ്തരഭയം ശങ്കിച്ചു ഇവിടെ നിറുത്തുന്നു. വിഷ്ണുവിന്റെ അവതാരങ്ങളെന്തിനാണു്? ഭുവനഹിതത്തിനും ധർമ്മസംസ്ഥാപത്തിനും അതുകൊണ്ടുതന്നെ സാധുപരിപാലനത്തിനും ആകുന്നു. എപ്പോഴാണവതാരമുണ്ടാകുന്നതു്? ഈ രണ്ടു ചോദ്യത്തിന്നുകൂടി അല്പം സമാധാനം പറയുന്നു. “പരിത്രാണായസാധുനാം വിനാശയചഭിഷ്കൃതാം ധർമ്മസംസ്ഥാപനാത്മായ സംഭവാനിയുഗേയുഗേ” “യദായഭാഹിധർമ്മസ്യ ഗ്ലാനിർവതിഭാരത! അഭ്യുത്ഥാനമധർമ്മസ്യ തദാത്മാനംസൃജാമ്യഹം” ഓരോ യുഗത്തിലും ആവശ്യപ്പെടുമ്പോഴൊക്കെ അവതാരം ഉണ്ടാകുന്നു. ഭുവിമാരിൽനിന്നു സാധുക്കൾക്കുപ്രദമുണ്ടായാൽ സാധുജനപരിപാലകനായ ഭഗവാൻ ഭുവിനിഗ്രഹത്തിനും സാധുപരിപാലനത്തിനും ആവിർഭവിക്കുന്നു. സാധുക്കൾക്കുപജയവും ഭുവിഷ്ഠ വിജയവും സംഭവിച്ചാൽ അവടെ ധർമ്മത്തിനു് അധഃപതനവും അധർമ്മത്തിനു് അഭ്യുദയവും സിദ്ധിക്കുമെന്നു പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ. ഭഗവതുകർമ്മംകൊണ്ടു ധർമ്മത്തിനു സംസ്ഥാപനം സിദ്ധിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. ഈ പദ്യങ്ങൾകൊണ്ടു ധർമ്മസംരക്ഷണസാധുസംരക്ഷണ ഭുവിനിഗ്രഹശിഷ്ടപരിപാലനകർമ്മങ്ങൾ ചെയ്യുന്നതിനായി കച്ചകെട്ടിയിരിക്കുന്നവരൊക്കെയും തദവതാരങ്ങളെന്നു ധ്വനിക്കുന്നു. എന്നാൽ അവതാരം അനേകം കാണമല്ലോ? ഉണ്ടു്. അവയിൽ പത്തുവതാരത്തിനു പ്രാധാന്യം കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു മാത്രമേയുള്ളു. ഈ തത്വം കൂടെ ഉദ്ദേശിച്ചുകൊണ്ടു ബുദ്ധതത്വം വീക്ഷിക്കുന്നവർ ഭിന്നാഭിപ്രായക്കാരായിത്തീരുകയില്ലെന്നു വിശ്വസിക്കുന്നു. ബുദ്ധാവതാരമുണ്ടായില്ലെങ്കിൽ സനാതനമതവും തന്മൂലം ഭാരതാഭിമാനവും ഇതിനു മുൻപുതന്നെ നശിച്ചുപോകുമായിരുന്നു. അങ്ങനെ വരികയില്ല നിശ്ചയം. ഇപ്രകാരം സനാതനമതത്തിനുടവുതട്ടുമെന്നു കാണുന്ന അവസരങ്ങളിൽ ഉൽഭൂതങ്ങളായവയെയാണു ഭഗവതാരങ്ങൾ എന്നു പറയുന്നതു്. അപ്രകാരമെല്ലാമിരിക്കുന്ന അംശാവ

താരങ്ങൾ ഭക്താഗ്രഗണ്യനായ ഏക പാലിക്കട്ടെ. ആ അവതാരങ്ങൾ തുരുതരകരുണാഭാരവിനാശയങ്ങളോടുകൂടി യാണു പരിപാലിക്കേണ്ടതു്. ഭക്താന്തിഭഞ്ജനത്തിൽ അത്യാവേശം ഭഗവാൻ സംഭവിക്കുന്നതാണു്. ഭക്തന്മാരിൽ ഭരതിരറ്റ കരുണ അദ്ദേഹം പെരുമാറും പോരാ, ആ കരുണയുടെ ഭാരത്താൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹൃദയം പരവശമായിപ്പോകും. പരവശമായാൽ പിന്നെ എന്താണു ചെയ്യുന്നതു് എന്നു് അറിയാൻ പാടില്ലാതെ തീരുകകൂടെ ചെയ്യും. അപ്പോൾ തുണമേ ചെയ്യുകയുള്ളോ എന്നാണു കിഴിൽ സകല തുണസ്വരൂപനായി ആനന്ദസ്വരൂപനായി പ്രകൃതിയിൽ നിന്നു ഭിന്നനായിരിക്കുന്ന പുരുഷനാണദ്ദേഹം. സത്പരജസ്സമോതുണാത്മികയായ പ്രകൃതിയാണു വികൃതികളെല്ലാം ചെയ്യുന്നതു്. അപ്രകാരമുള്ള മനുസ്ഥിതിയോടുകൂടെ ഭഗവദവതാരങ്ങൾ എന്നു പരിപാലിക്കട്ടെ.

യസ്താദ്വാചോനിപുത്താഃസമമപിമനസാ
ലക്ഷണാമീക്ഷമാണാഃ
സ്വാത്മാലാഭാത്പരാത്ഥവ്യപഗമകഥന-
ശ്ലാഘിനോവേദവാദാഃ
നിത്യാനന്ദംസ്വസംവിന്നിരവധിമമൃതം
സ്വാന്തസംക്രാന്തബിംബ-
ച്ഛായാപത്യാപിനിത്യംസുഖയതിയമിനോ
യത്തദവ്യാന്മഹോനഃ

൫൦.

യത് യാതൊരു മഹസ്സു്, യസ്താത് മനസാസമംവാചഃഅപി=യാതൊന്നുങ്കൽനിന്നു് മനസ്സോടുകൂടി വാക്കുകളേയും, നിവൃത്താഃ=നിവർത്തിക്കുന്നവരായി (അതു് ഇതുതന്നെ എന്നിങ്ങനെ അറിയുന്നതിനു് അസമത്വന്മാരായി) ലക്ഷണാം ഇഷക്ഷമാണാഃ=ലക്ഷണയെ (സൂക്ഷ്മപ്രമാണത്തെ—സൂക്ഷ്മരൂപത്തെ) ഇഷക്ഷിക്കുന്നവരായി, വേദവാ

ഭാഃ=വേദവാദരതന്മാരായി, സ്വാത്ഥാലാഭാത്=സ്വാത്ഥത്തിന്റെ അലാഭം ഹേതുവായിട്ടുകൂടെ (സ്വാത്ഥം സിദ്ധിക്കാതെ) പരാത്ഥവ്യപഗമകഥനശ്ലാഘിനഃ=പരാത്ഥനിരസനകഥനശ്ലാഘികളായിരിക്കുന്ന, യമിനഃ=യമികളെ, സ്വാന്തസംക്രാന്തബിംബഹായാപത്യപി=തന്റെ അന്തഃകരണത്തിൽ സംക്രാന്തമായ ബിംബത്തിന്റെ ഹായയുടെ പ്രാപ്തികൊണ്ടുപോലും, നിത്യംസുഖയതി=എപ്പോഴുംസുഖിപ്പിക്കുന്നു; നിത്യാനന്ദം=നിത്യാനന്ദസ്വരൂപമായി, സ്വസംവിത്=സ്വയംപ്രകാശകമായി, നിരവധിം=അവധിയറ്റതായി, അമൃതം=അപരംണാധമായി (കൂടസ്ഥമായി)രിക്കുന്ന തത്ത്വമഹഃ=ആ മഹസ്സ് നഃസദാഅവ്യാത്=നമ്മളെ എപ്പോഴും രക്ഷിക്കട്ടെ

മഹസ്തൂതി:—സതപരജസ്തമോഗുണാത്മികയായ പ്രകൃതിയിൽനിന്നു മനസ്സിനേയും വാക്കിനേയും നിവർത്തിപ്പിച്ചും അഥവാ സംസാരാത്മികയായ ലോകപ്രകൃതിയിൽ നിന്നു മനസ്സിനേയും വാക്കിനേയും നിവർത്തിപ്പിച്ചും ചില മഹാപ്രാപ്തിപരന്മാർ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. അത് ഇതുതന്നെ എന്നിങ്ങനെ അറിയുന്നതിനസമത്ഥന്മാരായിരിക്കുന്നു. “തത്ത്വമസ്യ”ഭി വാക്യാത്ഥജ്ഞാനവിഹീനന്മാരായിരിക്കുന്നു. ഭഗവത്സൂക്ഷ്മസ്വരൂപം അറിയുന്നതിനു സദാസമയവും സൂക്ഷിച്ചു വീക്ഷിക്കുന്നു. രൂപം മനസ്സിൽ സങ്കല്പിക്കുന്നു. വേദവാദരതന്മാരായി! എന്നു പറഞ്ഞതുകൊണ്ടു വേദാത്ഥതത്ത്വമനനശീലന്മാരായി എന്നർത്ഥം ധരിക്കാം. സ്വാത്ഥം ലഭിക്കുന്നില്ല സൂക്ഷ്മാലോചിച്ചാൽ അവർക്ക് സ്വാത്ഥമില്ലെന്നു വെളിപ്പെടും. പരന്മാരുടെ പ്രയോജനത്തിൽ തല്പരന്മാരായിരിക്കും. അതായത് സ്വാർത്ഥം ലഭിച്ചില്ലെങ്കിലും പരാർത്ഥത്തിൽ താല്പര്യമുണ്ടായിരിക്കണമെന്നർത്ഥം. ശ്രേഷ്ഠമായ തത്ത്വമെന്നും, പരാത്ഥങ്ങളുടെ നിരസനം ഉണ്ടായാലും അതിന്റെ കഥനംകൊണ്ടു ശ്ലാ

ഘോർഹന്മാരാണ്. ആക്ഷേപിക്കുന്നവരുടെ ഗുണകഥനം കൊണ്ടു കൂടി ഗ്ലാഘോർഹന്മാരാണ് മഹാത്മാർ. തങ്ങളുടെ മനനശീലത്തെ ആക്ഷേപിക്കുന്നവരുടെ കീർത്തനത്തിലും അവർ മടി വിചാരിക്കുന്നില്ല മേൽപ്രകാരമുള്ള മഹാത്മാരെ വൈഷ്ണവമഹസ്സു നിത്യം സുഖിപ്പിക്കുന്നു. എങ്ങനെ? അവരുടെ മനസ്സിൽ ഒരു ബിംബമുള്ള സംക്രമിക്കുന്നു. ആ ഛായയുടെ പ്രാപ്തികൊണ്ടവർ സുഖിക്കുന്നു. മനനശീലന്മാരുടെ മനസ്സിൽ ഒരു തേജസ്സമൃദ്ധം ഉൽഭൂതമാകുന്നു. അതു വൈഷ്ണവമഹസ്സിന്റെ പ്രതിബിംബത്തിന്റെ ഛായ മാത്രമെന്നത്. അവർക്കു സുഖിക്കുന്നതിന് അതു മതിതാനും. മഹസ്സെങ്ങനെയുള്ളത്? നിത്യാനന്ദസ്വരൂപം. പല ബ്രഹ്മാണ്ഡങ്ങളിലും അന്തർവിച്ഛിരിക്കുന്ന ആനന്ദസമൃദ്ധത്തിന്റെ സംപൂർണ്ണസ്വരൂപമാണ്. അവിടെ ആനന്ദമല്ലാതൊന്നുമില്ലെന്നത്. സ്വയംപ്രകാശകമാണ്. അതിന് അവധികല്പിക്കാൻ ഇതുവരെ ആരുമുണ്ടായിട്ടില്ല. ഇനി ഒട്ടുണ്ടാകയുമില്ല. ആദ്യന്തരഹിതവും സർവ്വ നിചിതവുമെന്നു താല്പര്യം. സൂക്ഷ്മസ്വഭാവത്തിന് ഒരിക്കലും ഒരുതരത്തിലും മാറ്റം സംഭവിക്കാത്ത ഏകവസ്തു അതായതു സച്ചിദാനന്ദസ്വരൂപമായ ആത്മാവ്. ആ വസ്തുവിനാണ് അമൃതം എന്നു ഭഗവത്പാദർനാമധേയം ചെയ്തിരിക്കുന്നത്. ആ മഹസ്സു നമ്മളെ രക്ഷിക്കട്ടെ ഭക്തന്മാർക്കു മാത്രമേ ഭക്തപരായീനാത്മകമായ നന്മഹസ്സ് സങ്കല്പിക്കാൻ സാധിക്കുകയുള്ളൂ. ആ ഭക്തന്മാരെ രക്ഷിക്കട്ടെ എന്നാണ് സങ്കല്പം. ഈ പദ്യം സൂക്ഷ്മമായി ചിന്തിക്കുന്നവർക്കു ചില സംഗതികൾ പ്രത്യക്ഷപ്പെടും. സതപരജസ്സമോഗുണാത്മികയായ പ്രകൃതിയിൽനിന്ന് അതീതമായി ഒരു മഹസ്സുണ്ട്. അതിനെയാണ് പ്രകൃത്യരീതനായ പരമപുരുഷനെന്ന് നാമകരണം ചെയ്തിരിക്കുന്നത്.

“സത്യം ജ്ഞാനമനന്തം ബ്രഹ്മ” “സർവ്വമേതത്ത്
 ബ്രഹ്മ” “ആനന്ദോ ബ്രഹ്മ” “തത്ത്വസൃഷ്ടപാതഭേദാനുപ്രാ
 വിശത്” “നിഷ്കളം നിഷ്ക്രിയം” “അസംഗോ നഹി സ
 ജ്ജതേ” “ആകാശവത്സർവ്ഗതഃ” “പൃണ്ണമഭഃ” ഇത്യാദി
 ശ്രുത്യപരിഷ്കൃതപ്രകാശിതവും “മയാതതമിദം സർവ്വം ജ
 ഗദ്വ്യക്തമുത്ത്തിനാ” “തപമാദിഭേദഃ പുരുഷഃ പുരാണഃ
 തപസ്യവിശ്വപസ്യപരം നിധാനം ചേതാസിവേദ്യം ച
 പരം ച ധാമ തപയാ തതം വിശ്വപമനന്തരൂപ” “പ്രകൃതിം
 പുരുഷം ചൈവ വിദ്യുനാദീ ഉഭാവപിവികാരാംശ്ച തുണാം
 ശ്ചൈവ വിദ്ധിപ്രകൃതി സംഭവാൽ” ഇത്യാദി ഭഗവത്ഗീ
 താപ്രകാശിതവും “തപാമാമനന്തിപ്രകൃതിം പുരുഷാത്മ പ്ര
 വർത്തിനീം തദ്ര്ശിനമുദാസീനം തപാമേവപുരുഷം വിദ്ഃ”
 “ഹൃദയസ്ഥമനാസനാമകാമം തപാം തപസ്വിനം ഭയാലു
 മനഃപ്രപ്തം പുരാണമജരം വിദ്ഃ” “അഭ്യാസനിഗ്രഹീ
 തേന മനസാ ഹൃദയാശ്രയം ജ്യോതിർമയം വിചിന്തന്തി
 യോഗിനഃ സ്തപാം വിമുക്തയേ” “സാ ഏവ മുത്തിർബ്ബിഭി
 ഭേത്രിധാ സാ സാമാന്യമേഷാം പ്രഥമാവരതപം വിഷ്ണുർ
 ഹരസ്തസ്യഹരിഃ കഭാചിത് വേധാസ്തയോസ്താവപി ധാതു
 രാഭ്യഃ” ഇത്യാദി മഹാകവി കാളിദാസപ്രകാശിതവും “ഉ
 ദാസിതാരം നിഗ്രഹീതമാനസൈർഗ്രഹീതമധ്യാത്മദശാ
 കഥഞ്ചന ബഹിർവികാരം പ്രകൃതേഃ പ്രഥഗപിദ്ഃ പുരാതനം
 തപാം പുരുഷംപുരാവിദ്ഃ” ഇതി മഹാകവി മാഘപ്രകാശി
 തവുമായ ആ പരംജ്യോതിസ്സിനെപ്പറ്റിയാണ് ഇവിടെ
 ഭഗവദ്പാദർ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്. ഇവയെല്ലാം വ്യാ
 ഖ്യാനമെഴുതുന്നത് അത്യാവശ്യമല്ലെന്നു കണ്ടതുകൊണ്ടും
 വിസ്തരഭയംകൊണ്ടും ആകെക്കൂടി അല്പമെന്നു പറയാമെ
 ന്നു വിചാരിക്കുന്നു. “സതതേണോപാസന” “നിർഗുണോ
 പാസന” ഇങ്ങനെ ഉപാസനകൾ രണ്ടുതരത്തിലുണ്ടല്ലോ.
 അതിൽ സതതേണോപാസന നിർഗുണോപാസനയുടെ പ
 ിവാതലാണ്. പടി തുറക്കുന്നതുവരെ മാത്രമേ സത

ണോപാസനയുടെ ആവശ്യമുള്ളു. എന്നാൽ പല ഭിക്ഷുക്കളിലും “സാരൂപ്യസാലോക്യ, സാമീപ്യസായുജ്യ” മുക്തികളെപ്പറ്റിപ്പറയാറുണ്ട്. അതെല്ലാം നിരത്ഥമെന്നു അസ്താദ്രശന്മാർ പറയുന്നത് അക്ഷന്തവ്യമായ തെറ്റുതന്നെയായിരിക്കും. ഭക്താഗ്രഗണ്യന്മാരായ പലരും മുത്തിസ്വരൂപേണ ഹൃദയാന്തവാസിയായ പരമേശ്വരനെ ഭഗ്നീകരണത്തായും ഭഗ്നീകൃതമായും അറിയുന്നു. സാക്ഷാൽ നാരായണീയകർത്താവായ പരമഭാഗവതർ—കവികുലകൂടസ്ഥർ—നാരായണീയത്തിന്റെ അവസാനഭാഗകത്തിൽ,

അഗ്രേപശ്യാമി തേജോ നിബിഡതരകലാ
യാവലീ ലോഭനീയം
പീയൂഷാപ്തവിതോഹം തദന തദഭരേ
ഭിദ്യുകൈശോരവേഷം
താരുണ്യാരംഭരമ്യം പരമസുഖരസാസ്വാദ-
രോമാഞ്ചിതാംഗൈ-
രാവീതം നാരദാദ്യൈവിലസദ്വപനിഷത്-
സുന്ദരീമണ്ഡലൈശ്ച

ഇത്യാദി പദ്യഭാരാ ഗോലോകവാസിയെ ഭഗ്നീകരണത്തായി കാണുന്നുണ്ട്. എന്നാൽ ഒന്നു ധൈര്യമായി പറയാമെന്നു തോന്നുന്നു. സകല മതങ്ങളുടേയും അധിഷ്ഠാനാത്മകമായി, വിശ്വപ്രാപകമായിരിക്കുന്ന പരബ്രഹ്മം ഏകം “രസോവൈസഃ” എന്നതുപോലെ വിശ്വപ്രാപകമഹസ്സോടു കൂടെ വിലസുന്നുണ്ട്. “ഇച്ഛാമാത്രം പ്രഭോഃ സൃഷ്ടി” എന്നു പറയുന്നതുപോലെ ആ മഹസ്സിൽ നിന്നു—പരബ്രഹ്മത്തിൽനിന്നു—സതപരജസ്തമോഹ്ണാത്മികയായ പ്രകൃതി ആവിർഭവിക്കുന്നു. ആ പ്രകൃതിയാണു പിന്നീട് ചരാചരാത്മകമായ പ്രപഞ്ചസൃഷ്ടി ചെയ്യുന്നത്. മനനശീലനാരായ മഹദ്വിപുലവന്മാർ പുരുഷാർത്ഥപ്രവർത്തിനിറയായ

മൗർ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

പ്രകൃതിയെന്നും ആ ഏകത്തെത്തന്നെ പറയുന്നു. ആ ഒന്നിൽനിന്നാണ് ബ്രഹ്മവിഷ്ണുരുദ്രാദി പ്രപഞ്ചകർത്താക്കൾ ഉണ്ടാകുന്നതെന്നു പ്രത്യേകം പറയേണ്ടതുമില്ല. ആ മഹസ്സിനാം വിചാരിക്കുന്നതുപോലെ ഒരു രൂപത്തെ കൈക്കൊള്ളുന്നില്ല. ആ ജ്യോതിസ്സിനെ ദർശിക്കുന്നതിനുള്ള എളുപ്പവഴി മഹാകവി കാളാദാസർ വെളിപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. നിരന്തരാഭ്യാസംകൊണ്ടു നിഗൂഢീതമായ മനസ്സിനാൽ ഹൃദയാശ്രയമായിരിക്കുന്ന ജ്യോതിസ്സിനെ സംസാരവിമുക്തിക്കായി മഹായോഗികൾ ധ്യാനിക്കുന്നു. സാധാരണക്കാരാൽ അതു ഗ്രാഹ്യമല്ല. ഹൃദയാകാശസ്ഥിതമായി സർവ്വപ്രാപകമായ ആ മഹസ്സിനെ സ്വാധീനമാക്കണമെങ്കിൽ - അന്തർദ്ദൃഷ്ട്യാ ദർശിക്കണമെങ്കിൽ - കപടസന്ത്യാസംകൊണ്ടൊന്നും സാധ്യമല്ല. മനസ്സിനെ - ചഞ്ചലാത്മകമായ മനസ്സിനെ - അഷ്ടാംഗയോഗാദി സിദ്ധികളാൽ വശീകൃതമാക്കി ഏകാഗ്രമാക്കി നിറുത്തിക്കൊണ്ടു ധ്യാനിച്ചാൽ ആ മൗർജ്യോതിസ്സു പ്രത്യക്ഷമാകും. അതിൽ പരമായി യാതൊന്നും സിദ്ധിക്കേണ്ട ആവശ്യവുമില്ല. ആ സ്ഥിതിവന്നാൽ “തത്ത്വമസ്യാദി” വാക്യാർത്ഥജ്ഞാനവും സിദ്ധിക്കും. ഭഗവത്പാദർ തന്റെ സ്തോത്രം അപസാ നിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതിന്റെരഹസ്യം ഇത്യാദി സംഗതികളാൽ മനനശീലന്മാർക്കു കരതലാമലകമ്പോലെ കാണാൻ സാധിക്കുന്നതാണ്. ഭഗവത്പാദരുടെ ഭക്താനുഗ്രഹമാഗ്ഗ്വം ആലോചനാമൃതമായിരിക്കുന്നു.

ആപാദാദാചശീർഷ്ണോവ പുരിദമനഃഖം
വൈഷ്ണവം യഃ സ്വചിത്തേ
ധത്തേ നിത്യം നിരസ്താഖിലകലികലുഷേ
സന്തതാന്തഃപ്രമോദഃ

ജുഹ്വജിഹ്വാക്രൂശാന്നേന ഹരിചരിതഹവി-

സ്തോത്രമന്ത്രാനുപാഹാരം.

സ്തോത്രപാദാംഭോരുമാഭ്യോം സതതമപിനമ-

സ്തംഭമേ നിമ്ബലാഭ്യോം

൫൧

യഃ=യാതൊരു ഭക്താഗ്രഗണ്യൻ. നിരസ്താഖിലക
ലികലുഷേസപചിത്തേ=കലുകലുഷങ്ങളെല്ലാം അകലത്ത
ള്ളിനീക്കിയിരിക്കുന്ന തന്റെ ചിത്തത്തിൽ. സന്തതാന്നഃ
പ്രമോദഃ=സദാസമയവും ആനന്ദഭരിതാന്നഃകരണനായി.
ജിഹ്വാക്രൂശാന്നേന=രസനാഗ്നിയിൽ. സ്തോത്രമന്ത്രാനുപാ
ഹാരം=സ്തോത്രമന്ത്രാനുപാഹാരങ്ങളെക്കൊണ്ടു്. ഹരിചരിത
ഹവിഃജുഹ്വത്=ഹരിചരിതമാകുന്നഹവിസ്സിനെഹോമിച്ചി
ട്ടു്. ആപാദാദാചശീർഷോഅനഘം വൈഷ്ണവം ഇദം
വപുഃ=തൃപാദംമുതൽ തിരുമുടിപറ്റുന്നമുള്ള അനഘമായി
വൈഷ്ണവമായിരിക്കുന്ന ഈ വപുസ്സിനെ. നിത്യംധത്തേ=
എപ്പോഴും ധരിക്കുന്നു. നിമ്ബലാഭ്യോം തത്പാദാംഭോരു
മാഭ്യോം=നിർമ്മലങ്ങളായ തത്പാദാംഭോരുമാങ്ങറക്കായി
ക്കൊണ്ടു്. വയംസതതംഅപിനമസ്തർമ്മഹേ=നാം എ
പ്പോഴും നമസ്കരിക്കുന്നു.

ഫലശ്രുതി:—ഭക്താഗ്രഗണ്യൻ സദാസമയവും വിഷ്ണു
സ്തോത്രങ്ങൾ ഉച്ചർച്ചകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. മന്ത്രങ്ങളുടെ ആ
വർത്തിച്ചാവർത്തിച്ചുള്ള പാഠങ്ങളോടുകൂടി അവൻ രൊഹിതി
ചെയ്യുന്നു. അഗ്നികണ്ഡമോ സ്വരസന്തതനെന്നയാണു്.
ഹോമദ്രാഗ്ധമോ വളരെ വിശേഷം; വിശേഷശ്വരനായ വി
ഷ്ണുഭഗവാന്റെ ചരിതംതന്നെയാണതു്. അതായതു് സ
ദാസമയവും വിഷ്ണുസ്തോത്രോച്ചാരണത്തോടുകൂടി കാലയാപ
നം ചെയ്യണമെന്നു്. വൈദികങ്ങളായ മന്ത്രങ്ങളോടുകൂ
ടി യാഗാഗ്നിയിൽ ഹവിസ്സ് അർപ്പണംചെയ്താൽ സകലപാ

൧൦൬ ശ്രീവിഷ്ണുപാദാദികേശാന്തവർണ്ണനസ്തോത്രം

പങ്ങളും നശിച്ചു മോക്ഷം സിദ്ധിക്കുന്നതാണ് എന്നാണല്ലോ വെളിപ്പെടുന്നത്. എന്നാൽ അതു സ്വർഗ്ഗസുഖങ്ങൾ മന്ത്രമാണ്. “ക്ഷീണേ പുണ്യേ മർത്യലോകം വിശന്തി” തത് പുണ്യക്ഷയത്തിൽ വീണ്ടും ഭൂമിയിൽ പിറക്കണം. എന്നാൽ ഈ ഹോമ—അതായതു വിഷ്ണുനാമസങ്കീർത്തന—ഫലം എന്താണെന്നു നോക്കുക. കലികല്പഘണ്ടളെല്ലാം തദുച്ചാരണമാഹാര്യം കൊണ്ടു തുലഞ്ഞുപോകും. എന്നു പറഞ്ഞാൽ സകല പാപജാലവും നശിക്കുമെന്നു താല്പര്യം. അപ്പൊഴോ ശുദ്ധസത്വസ്വരൂപമായ അന്തർഭാഗം അത്യന്തം തെളിയും. ആ സമയം പ്രമോദാതിശയം നിമിത്തം പാദാദിശീർഷപദ്യന്തമുള്ള അനഘമായി വൈഷ്ണവമായ ഈ വപുസ്സു പ്രത്യക്ഷപ്പെടും. തദഭേദത്വം സിദ്ധിക്കുമെന്നർത്ഥം. അനഘം—പാപലേശസ്സർശിയല്ല ആ വപുസ്സ്—ശുദ്ധസത്വസ്വരൂപമായ വൈഷ്ണവമഹസ്സിൽ എവിടെയിരിക്കുന്നു പാപസ്വർഗ്ഗം. ഏതൊരു ഭക്തന്റെ മനസ്സിൽ ഈ വൈഷ്ണവമഹസ്സാവിർഭവിക്കുന്നുവോ അദ്ദേഹത്തിന്റെ—ആ പുണ്യപുരുഷന്റെ—അതിനിർമ്മലങ്ങളായിരിക്കുന്നു പാപപത്മങ്ങളെ ഞാൻ പ്രണമിക്കുന്നു. സദാ സമയവും—ഇടവിടാതെ—സാഷ്ടാംഗപ്രണാമം ചെയ്യുന്നു. ഭഗവാനെ നമിക്കുന്നതിനുപകരം ഭക്തനെയോ നമിക്കുന്നത്? ഇതെന്തുവിശേഷം. ഭഗവാനും ഭക്തനും ഒന്നുതന്നെ; അത്രയായില്ലെങ്കിൽ പറയാം. ഭഗവാനെ നമിക്കുന്നതിനേക്കാൾ ഭക്തനെ നമിക്കുക; ഭക്തനെ കീർത്തിക്കുക; ഇത്യാദിയാണ് അദ്ദേഹത്തിന് അത്യന്തം സന്തോഷത്തെ പ്രദാനം ചെയ്യുന്നത്. ഭക്തപരായീനനാണദ്ദേഹം. പുരാണപാരായണോദ്ദേശം അതാണ്. “സാധവോഽഭയം മഹ്യം സാധുനാം ഹൃദയേന്തപഥം മദന്യത്തേന ജാനന്തിനാ ഹം തേ ഭ്യോമനാഗപി” ഇത്യാദിയാൽ തദഭേദത്വം കല്പിച്ചു. ബഹുവചനം കുറിക്കാതെ ഏകവചനം പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതിന്റെ സ്വാഭാസ്യം പ്രത്യേകം വക്തവ്യമാണ്. മേൽ

പ്രകാരമുള്ള ഭക്തന്മാർ അധികം കാണുകയില്ല. പോരെങ്കിൽ തദഭേദംകൊണ്ടു തന്മഹസ്സുകമേയുള്ളു എന്നും കൂടി ധ്വനിക്കുന്നു. അദ്വൈതമതസ്ഥാപകനായ പരമഹംസ പരിവ്രാജകാചാര്യവർത്തനായ ഭഗവത് പാദശ്രീശങ്കരാചാര്യ സ്വാമികളുടെ ഈ പദപ്രയോഗത്തിന്റെ രസേന്ദുചിത്യാഭി കർ ആലോചനാമൃതങ്ങളെന്നല്ലാതെ എന്താണു പറയേണ്ടതു് എന്നു ഞാനറിയുന്നില്ല. വൈഷ്ണവസ്വരൂപം; അനന്തരം തന്മഹസ്സ്; അവസാനമായി ഏകം; തദക്ഷരം; തദജരം; തദമേയം; തദനാദ്യന്തം; ശുദ്ധസ്വരൂപമായ ആ മഹസ്സ് ഭക്തമാനസാന്തർഭാഗങ്ങളിൽ സദാ കളിയാടുന്നതാകട്ടെ.

